

Fredagen den 15 december

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av herr tredje vice talmannen.

§ 1 Regional utveckling och hushållning med mark och vatten (forts.)

Fortsattes överläggningen angående inrikesutskottets betänkande nr 28 och civilutskottets betänkande nr 35.

Herr CLAFSON (vpk):

Herr talman! Både tidigare och föreliggande förslag till region- och planpolitik går i allt väsentligt ut på att tillfredsställa näringslivets och storföretagens lokaliseringskrav. Det borde i stället vara så att invånarnas intressen och uttalade önskemål, inte företagets intressen, skall styra planeringen i alla former.

Den miljö som omger oss formas av människor, men den formar också människorna, och det finns därför ingen miljö, som vi kan underlåta att ställa krav på. Detta innebär krav på avgörande inflytande över planeringen från alla dem som skall bo och arbeta i vårt land.

Människornas rättmätiga krav på att bo kvar i sina egna landsändar måste tillgodoses genom en allsidig utveckling av alla regioner. Vi kräver därför från vänsterpartiet kommunisternas sida full och differentierad sysselsättning utan avfolkning i alla regioner. Men det förutsätter statliga investeringar i de svagare regionerna och samhällelig kontroll över och styrning av företagsetableringen.

Samhället måste genom en helt ny och förstärkt riksplanering och regionalpolitik skaffa sig möjlighet att styra företagslokalisering och markanvändning och kontrollera markens användning genom att exempelvis tillåta tätbebyggelse enbart på samhällsägda mark. Planeringen måste inriktas på klart uttalade jämlikhetsinriktade, sociala, medicinska och samhällsekonomiska mål såsom minskad boendesegregation, lägre boendekostnader och förbättring av människans fysiska och psykiska hälsa.

Storstadstillväxten innebär stora påfrestningar på invånarnas hälsa, många har inte önskat flytta till storstaden utan tvingats därtill av omständigheterna, anpassningssvårigheter är därför mycket vanliga. Det får emellertid inte innebära att man ser problemet med storstäderna och storstadsregionerna så förenklat att man tror man kan klara problemet genom att hindra folk från att flytta dit eller tvinga dem att flytta därifrån. Det löser naturligtvis inte människornas problem.

Herr talman! Några ord om Storstockholsregionen och problemet med arbetsplatser och näringsstruktur. Stockholsregionens näringsliv har en sammansättning som avviker från landets i övrigt. Tillverkningsin-

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveckling
och hushållning
med mark och vatten*

dustrin är starkt underrepresenterad i regionen, medan förvaltning, tjänster och dylika branscher är överrepresenterade.

Stockholm håller på att förvandlas till en renodlad förvaltningskommun. De utflyttningar av industrin som redan har skett har haft uppenbara negativa sociala konsekvenser, bl. a. genom att medverka till segregation och till arbetslöshet för byggnadsarbetare och andra löntagargrupper. En sådan snedvridning av arbetsmarknaden minskar individens valfrihet.

Vänsterpartiet kommunisterna kräver en allsidig och balanserad arbetsmarknad i Stockholmsregionen och i hela landet. En utveckling i riktning mot en snabbare minskning av andelen industrisysselsatta i Stockholmsregionen jämfört med landet i övrigt måste aktivt motverkas. Nyetablering av förvaltning och administrativa verksamheter till regionen kan avvisas genom etableringskontroll.

Om inte den nuvarande utvecklingen i Stockholm snabbt förändras måste man snart gå till Vasaparken vid Torsgatan och se på den staty som finns där och som heter "Arbetaren" för att få se en industriarbetare i Stockholm.

Vpk har i motionen 1819 anvisat principer och förslag till ny region- och planpolitik och föreslår där i sammanfattningens punkt 9 "ett särskilt uppbyggnadsprogram för att lösa storstädernas bristproblem, plan- och miljösituation och för att råda bot på deras strukturella sysselsättningsproblem och arbetslöshet".

Låt mig så, herr talman, uppehålla mig med några ord vid de reservationer till civilutskottets betänkande som jag står för, och jag vill på en gång yrka bifall till dessa. Som framgår av betänkandet stöder jag utskottets förslag då det gäller punkten nr 24 beträffande de södra huvudälvarna, med den utökning av skrivningen som gjorts i form av en reservation. Beträffande denna reservation, nr 15 b, vill jag emellertid göra ett tilläggsyrkande till texten i reservationen med ytterligare en mening för att förtydliga denna och försvåra eventuella försök att gå emot den starka opinion som finns mot utbyggnaden av Mellanljusnan.

Jag vill, herr talman, i det sammanhanget läsa upp det uttalande som aktionsgruppen Rädda Ljusnan nyligen har antagit. Det lyder som följer:

"De partier och politiker som i uttalanden lovat stödja oss i kampen att rädda den älvsträcka i Ljusnan som av civildepartementet klassats som riksintresse att bevara för det rörliga friluftslivet och kulturminnesvärden, hjälper oss bäst genom att stödja civilutskottets förslag om en retroaktiv lagändring. Detta innebär att Mellanljusnan prövas demokratiskt, varvid Sehlstedtska utredningen får en reell funktion även för Mellanljusnan. Vid tidpunkten för antagandet av delbetänkandet av den nya vattenlagen visste inte riksdagen att fyra kraftverk planerades i en av de sista kvarvarande älvsträckorna i Ljusnan. Låt Ljusnanmålet dömas efter den lag som nu råder och inte efter den som inte längre gäller."

Det är undertecknat Aktionsgruppen Rädda Ljusnan.

Jag yrkar alltså bifall till reservationen 15 b vid civilutskottets betänkande nr 35, med följande tillägg:

"Utskottet förutsätter att den starka opinion som finns mot en utbyggnad av outhygga älvsträckor liksom outhygga käll- och

biflöden kommer att beaktas och att eventuella tillstånd till utbyggnad underställes Kungl. Maj:t och riksdagen för avgörande.”

Både C.-H. Hermansson och statsminister Palme har ju för övrigt tidigare i debatten klargjort att det är på detta sätt man bör rösta då punkten 24 i civilutskottets hemställan skall behandlas, om man vill stödja den från flera håll åberopade starka opinionen mot fortsatta utbyggnader, modell Ljusnan.

Till sist: Det föreligger till civilutskottets betänkande en borgerlig reservation nr 17 gällande huvudmannaskapet för planeringen på länsnivå, en reservation som i stort sett kan tyckas sammanfalla med vpk:s förslag och synpunkter på de frågor som där berörs. Jag har fått åtskilliga frågor om varför jag inte stödjer den gemensamma borgerliga reservationen på denna punkt.

Låt mig därför helt kort säga: Den som vill verklig folkmakt över planeringen har skäl att kämpa lika hårt mot landstingsbyråkratin som mot länsstyrelsebyråkratin. Det är åtminstone den erfarenhet som striden om Storstockholms regionplan gett oss. Om några år blir det strid om länsförvaltningens framtida utformning. Då kommer sannolikt förslag om sammansmältning av statlig och sekundärkommunal länsförvaltning. Då gäller det att verkligen bevaka den breda folkopinionens intresse mot byråkratin. Det är det vi bör sikta på.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Den debatt vi förde i natt om expropriationslagstiftningen borde rätteligen ha sammanförts med denna debatt om fysisk riksplanering, men av speciella skäl skildes de åt i år, de var förenade förra året.

Det här är ett snällt avsnitt, där de som representerar oppositionen är mycket vänliga att umgås med. Det gör att det blir litet svårare att hantera materialet. Det var mycket lätt att hantera materialet i natt därför att då förekom bland de borgerliga en inbördes träta, som var rätt lustig att avnjuta. Det får vi inte vara med om i dag. Dels har moderaterna fått en annan talesman, dels har de andra två företrädarna för de borgerliga partierna en sakkunskap, som nästan avpolitiserar deras inlägg. Vår ärade ordförande i civilutskottet har dessutom stor älskvärdhet, tolerans och mjukt handlag, vilket har satt sin prägel på utskottsbetänkandet.

De som har följt diskussionen i dessa frågor, som har läst artiklar, tal och de motioner som har väckts i riksdagen och som nu ser civilutskottets betänkande, blir naturligtvis förbluffade, men förklaringen ligger -- såvitt jag har förstått genom de iakttagelser jag har gjort -- till stor del i vår ärade ordförandes förmåga att dämpa upprörda känslor. Det bottnar också i hans egna värderingar, som han själv förklarar beror på lång erfarenhet och därav vunnit kunnighet.

De värderingar han hyser i markfrågor är såvitt jag kan bedöma på många områden helt lika dem jag själv har. Vi har rent ideologiskt skilda hem, men när vi sänker oss från de högre rymderna och kommer ner på marken hamnar vi rätt nära varandra, låt vara inte i alla avseenden. Det är ju oftast tvärtom med andra motståndare; när de kommer på marken

bränns det, och de flyger i luften och exploderar.

Till civilutskottets betänkande med en hemställan i 58 punkter har det lagts inte mindre än 32 reservationer. Man skulle därför kunna tro att det råder oenighet om snart sagt allting som varit föremål för behandling, men det är inte en rättvisande bild. Det beror framför allt på att en del av reservationerna bara är tekniska följdreservationer -- det gäller särskilt moderaternas -- och på att en del kan anses som uppföljning av principståndpunkter -- det gäller speciellt kommunisternas.

Om jag får göra en värdering, så skulle jag också vilja påstå att en del av reservationerna egentligen inte innebär något annat än utskottets yttrande -- man har bara velat betona en sak speciellt och på ett annat sätt och kanske velat få en motion mer i centrum. I det här sammanhanget vill jag också peka på att utskottet ofta hemställer att motioner lämnas utan åtgärd och inte att de skall avslås. Det i sin tur återspeglar att motionärerna har blivit tillgodosedda -- de är nästan samstämmiga med Kungl. Maj:t och har så gott som yrkat bifall till propositionen, fastän i något annan utformning.

Sammanfattningsvis är bilden sådan att klart avvikande kritik kommer bara från vänsterpartiet kommunisterna och från moderaterna. Vpk tycks godta förslaget i väsentliga delar, men anser att frågan i stort inte tacklats från riktiga utgångspunkter. Det sägs i motionen 1819 att tanken på en fysisk riksplan är riktig och att lagändringarna i stort sett är ett angeläget instrument. I fråga om riktlinjernas innehåll säger man sig ha allvarliga invändningar. När sedan invändningarna skall konkretiseras blir det, som jag ser det, trots allt inte kvar så mycket av den hårda kritiken. Det tycks tyda på att vi skulle vara överens om greppet så länge det gäller det nuvarande ekonomiska systemet. Vill vi ha ett annat ekonomiskt beslutssystem -- för att tala i avkånade termer -- så blir självfallet också förutsättningarna för planeringen ändrade. Som jag ser det är den diskussionen inte något som knyts särskilt till den fysiska planeringen. Jag nöjer mig med att i det här sammanhanget hänvisa till den debatt som förts från partiledarnivå och nedåt.

Den andra kritiken, den från moderaterna, har ett alldeles motsatt innehåll. Huvudtemat är att man ansluter sig till tanken på en samhällets planeringsbefogenhet -- och detta är ju ett framsteg i och för sig -- men samtidigt säger man att den rätten måste köpas från enskilda markägare till marknadspris. Å ena sidan ansluter sig moderaterna till det sammanfattande principprogram som statsministern signerat, å andra sidan säger man i ett särskilt yttrande att partiets hållning är oförändrat fast -- underförstått förmodligen till skillnad mot centern och folkpartiet, som tycks ha fått, jag höll på att säga en vänstervridning, i varje fall en vridning åt det hållet. Det upplevde vi alldeles klart i går, då vår ärade utskottskollega herr Wennerfors iklädde sig en Sven Duva-attityd och försvarade de sista skansarna i det gamla samhället, som han sade.

Utskottets ordförande kallade tidpunkten för debatten för spöktimmen, och visst var det något spöklikt över det hela när vi fick ett första smakprov på konseljen i den av oppositionen så eftertraktade regeringen, som de skulle bilda om de hade möjlighet därtill.

I dag har vi fått uppleva den andra konseljdagen och följdriktigt också

med en helt annan sammansättning i konstellationerna både mellan partierna och kanske även också inom partierna. Det har också sitt lilla intresse att notera det.

Utskottets ordförande tog upp reservationen 6, som gäller inriktningen av miljöinsatserna, och jag skall mycket enkelt bara uppläsa vad vi haver i denna fråga skrivit i utskottets betänkande. Det lyder: "I den nyssnämnda motionen 1972:1813 tas vidare upp frågan om inriktningen i stort av miljöinsatserna och anförs att de största insatserna måste göras där människorna befinner sig. Detta torde vara så invändningsfritt att ett särskilt understrykande inte behövs. Härav får dock inte dras den slutsatsen att glesbygds- och vildmarksområdenas miljövärd skall eftersättas."

Det finns på s. 14 i utskottets betänkande, och jag tycker det kan vara svar nog på den frågan. Herr Grebäck tog också upp en annan fråga som gäller norra Bohuslän, också i mina trakter kallad Hogdalsfrågan. Frågan om hur man skall behandla norra Bohuslän berörs i reservationen 12. På ett sätt kommer den här frågan kanske inte riktigt i rätt sammanhang, då den tas upp som en fråga i den fysiska planeringen. Hur det än är så ligger i den frågan de regionalpolitiska bedömningar som närmast faller under inrikesutskottet. De fysiska riktlinjerna är dock preciserade i samråd med inrikesministern. Det är också svårt att få klart för sig vad reservanterna egentligen vill. De vill uppenbarligen ta till vara ett djuphamnsläge för något inte miljöstörande ändamål – vilket preciseras inte. Utskottet uttrycker sig klart, tycker jag: Ingen miljöstörande industri skall finnas i området, och möjligheterna stängs inte i det här sammanhanget för annan industri – det är alldeles klart – om den läggs så att den inte strider mot den obrutna kustens princip och mot bevarandeintressena.

Frågan om strukturplaneringen inom dessa gränser måste avgöras i ett annat sammanhang. Det kan knappast vara riksdagens uppgift att binda generalplaneringen i detalj. Vi bör komma ihåg att vi ännu inte vet om kommunens slutliga inställning i generalplanefrågan strider mot de principer som utskottet anslutit sig till. Reservationen är väl mera ett uttryck för att man inte riktigt vet på vilket ben man skall stå. Det förhållandet att moderaterna hakat på den här reservationen ger misstankar om att den skulle kunna tolkas som ett inlägg för den fria etableringsrätten utan hänsyn till planprinciperna.

En annan fråga som har väckt stort intresse redan på partiledarstadiet så att säga är den som öppet och tydligt kan betecknas som Ljusnanfrågan. Jag vill bara nämna att jag innan denna debatt började kände mycket stor oro i kroppen för att uttala mig när det gäller den reservation i frågan som är avgiven vid den punkt det här gäller. Skälet härför är att jag hyser mycket stor respekt för de lagar och regler som gäller för riksdagsarbetets bedrivande. Jag kände en viss oro inför möjligheterna att bli nedklubbad av herr talmannen, om jag exempelvis citerade vad som finns anfört i motionen i detta ärende; det skulle vara betänkligt att göra det med hänsyn till vad som står i regeringsformen. Men nu är det många som har plumsat i Ljusnan, och då får väl kanske också jag lov att vara med och ställa mig på stranden vid den.

Jag skall inte ge mig in i någon beskrivning av ärendet i stort, det har

Nr 145

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

redan sagts mycket i frågan. Men när motionen behandlades i utskottet, blev det en ganska egendomlig slutprodukt. Vi är tydligen alla överens om – i varje fall att säga det – att det är fel enligt regeringsformen att riksdagen lägger sig i en fråga som ligger under domstols prövning, en fråga där staten inte själv är part. Detta ansåg vi vara felaktigt, och det står ju även uttryckt i reservationen.

Det finns också andra ståndpunkter i denna fråga som vi är eniga om. Det är ju en av civilministern och av utskottet godtagen ståndpunkt att den allmänna utgångspunkten bör vara att huvudälvar och källflöden som i dag är opåverkade av vattenkraftsutbyggnad skall bevaras opåverkade. Men civilministern och även utskottsmajoriteten har ansett att det är klokt att pröva frågan om utbyggnad av älvarna i ett sammanhang och att alltså avvakta den utredning som nu tillsatts för att pröva älvarnas situation.

Det var klart att vi inte ville ställa oss bakom motionens yrkande och dess innehåll som ju skulle kunna tangera frågan om att bryta mot regeringsformen. Oppositionspartierna var ivriga att här hitta någonting som de kunde flagga med – vindla med, höll jag på att säga – i denna debatt. Och de har ju nu fått fram någonting som jag tycker är mycket egendomligt. Här finns alltså ett inslag där man bestämt uttalar sig om att älvarna inte skall utbyggas något mer alls framöver. Eftersom det här gäller en fråga som ligger under domstols prövning, kan det ifrågasättas, om man verkligen bör komma med och plädera för ett sådant yrkande. Men det har ju redan skett, och då är det bara att fortsätta i den trallen.

Vid den diskussion som uppstod för att komma fram till en enig bedömning i frågan väcktes tanken på att man skulle föreslå Kungl. Maj:t att lägga fram ett förslag om ändring i övergångsbestämmelserna till den nya vattenlagen som skulle möjliggöra för Kungl. Maj:t att pröva frågan sedan domstolen tagit ställning med utgångspunkt i de lagar som den har att tolka och döma efter. Då skulle frågan kunna prövas efter de regler som numera gäller för utbyggnad av våra älvar. Vi tyckte att detta var en riktig hantering av frågan. Då skulle det bli möjligt att få en saklig prövning utifrån dagens värderingar av behovet av kraftutbyggnad, av behovet av miljövärd och allt detta. Vi skulle därmed inte ta ställning i själva sakfrågan – det vill jag klart poängtera. Detta är inte något besked om vad som skall hända med den del av Vindelälven som nu är föremål för domstols prövning, men det finns möjligheter till en slutlig värdering utifrån de allmänna förutsättningar som man vill skall gälla. Vi tyckte alltså att det var en god tanke som här väckts, men den passade självfallet inte i slutomgången, ty då hade oppositionen inte kunnat flagga i frågan.

Vi får här alltså ett utskottsbetänkande som utmynnar i att man dels inte skall lägga sig i en fråga som domstol har att pröva, dels inte skall kräva en ändring av övergångsbestämmelserna, eftersom det skulle innebära en ändring av lagen med retroaktiv verkan vilket inte skulle vara bra. Vidare finns hela detta avsnitt som innebär att man inte skall göra någonting i fråga om utbyggnaden av älvarna.

Vi har i den fortsatta debatten här upplevt ytterligare någonting egendomligt. Herr Tobé antydde att vi skulle kunna använda några av de knep och konster som är möjliga och med nu gällande lagstiftning eller

den lagstiftning, som kan bli en följd av det beslut som här kommer att fattas, handla i enighet med den ena delen av reservanternas önskan, nämligen den som avser bevarandet av Ljusnan fri från utbyggnad. Det är alltså en klart uttalad viljeyttring, men en oklar, outtalad och osäker metod hur denna viljeyttring skall kunna genomföras. Vattendomstolen skall alltså sitta och fatta beslut efter gällande lagar, och så skall man ha någonting som man inte vet vad det är och vilken väg man skall gå på och någonting som man inte heller vet slutresultatet av. Man skall alltså ligga här i bakvattnet och korrigera det som domstolen i enlighet med gällande lagar prövar.

Jag tycker att utskottsmajoritetens förslag är renhårigt. Det uttrycker precis vad det är fråga om. Vi är medvetna om att det kan gälla en retroaktiv tillämpning av andra processregler. Varje gång vi gör detta bör vi vara på det klara med att det är betänkligt. Men i detta fall är det inte så betänkligt av de speciella skäl som föreligger i detta sammanhang både i sakfrågan och på annat sätt.

Reservanterna förväntar sig emellertid tydligen någonting helt annat. Det som herr Tobé säger betyder nämligen att underlaget för reservationen egentligen innebär en retroaktiv förändring av de materiella förutsättningarna för domstolens prövning. Detta lär väl bland jurister vara ännu betänkligare. Det förvånar mig mycket att det läggs fram någonting som är tänkbart och möjligt att göra utan att liksom i detalj klara ut vad dessa knep och konster innebär. Även om detta kan nämnas vid sitt rätta namn, tycker jag att förfarandet borde ha klargjorts redan från början när reservationen skrevs så att det är uppenbart för riksdagens ledamöter vilken ställning de tar i frågan, om de verkligen skulle vilja följa reservationen.

Jag borde kanske försöka avstå från att använda mina 30 minuter. Jag ber därför om överseende om jag inte går in på alla de reservationer som finns knutna till betänkandet och som jag från början hade tänkt ta upp. En del talare har kortat av sina anföranden och andra har talat längre tid än de anmält sig för. Jag skall försöka komma i den bättre kategorin genom att förkorta mitt anförande.

Vad beträffar kommunisternas reservationspaket har jag redan berört de allmänna synpunkterna. Jag har också sagt att de flesta detaljreservationerna inte markerar någon särskilt avvikande profil.

Reservationen 4 talar för prioritering av ett teknologiskt utvecklingsprogram. Vad som där sägs är i långa stycken sådana allmänt välvilliga och svepande formuleringar som nästan vilket parti som helst kan ställa sig bakom, men i andra delar är det programmatiska uttalanden som inte innebär något annat än en profilmarkering. Området är viktigt, men som voteringsobjekt är reservationen inte särskilt givande.

Reservationen 5 b har också två sidor. Dels innehåller den en notering av vpk:s ställningstagande till de regionalpolitiska frågorna, dels innehåller den kritik av riktlinjerna för lokalisering av viss industri. Kritiken följs dock inte upp av några alternativa förslag och är därför inte möjlig att diskutera på ett fruktbarande sätt.

Jag skulle kanske också kunna säga någonting om reservationerna 8 b och 9 b, men jag skall avstå från det. Jag tror att den motivering som

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

utskottet har anfört i sitt betänkande är tillräckligt klarläggande på de punkterna.

Reservationerna 16 och 17, som centerpartister, folkpartister och moderater har slagit sig samman om, gäller parlamentarisk insyn och länsdemokrati. Det är tydligen också ett spel för spelets egen skull. Här är att notera att de borgerliga reservanterna röstar emot utskottets önskan om en sammanfattning av planeringsläget efter den första etappen. Det är den enda åtgärd som verkligen garanterar förankring i riksdagen. Det är möjligt att detta är ett olycksfall i arbetet och att det i så fall kanske enkelt kan korrigeras genom att vi underrättas om det. Jag är förvånad över att de borgerliga inte har ställt sig bakom det önskemålet.

Det bör också strykas under vad utskottet sagt i fråga om den fysiska planeringen på länsnivå, nämligen att ett landstingsengagemang där skulle minska det primärkommunala beslutsområdet. Herr Hermansson sade i partiledardebatten rätt bra saker i det avseendet, och jag tycker inte att det finns anledning för mig att ytterligare kommentera detta.

Jag kan försäkra – om någon bryr sig om det – att länsberedningen arbetar så snabbt som möjligt och att debatter av den typ som nu förs i de här frågorna inte fyller någon annan funktion än att hålla positionerna, och det kan inte främja de diskussioner som vi egentligen borde föra i dessa viktiga frågor.

Herr talman! Jag hade tänkt gå in på frågor om ersättning enligt övergångsreglerna och andra ersättningsfrågor, men jag tror att det, om inte annat, är god debattekonomi att jag avstår och ger plats för statsrådet på de punkterna. Jag föreställer mig att debatten både tidsmässigt och kvalitetsmässigt vinner på att jag avstår från det och att vi får lyssna på vad statsrådet kan ha att säga på de punkterna.

Med dessa ord yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergman säger att vi måste reservera oss i frågan om älvarna för att ha någonting att flagga med. Jag tycker att vi har varit ganska återhållsamma, men ändå har det blivit 32 reservationer och fem särskilda yttranden, och det är väl i mesta laget. Nu har detta tekniska orsaker – det är väl i stor utsträckning fråga om dubblingar – men mer än halva antalet är nog direkta reservationer. Jag tror därför inte att vi hade behövt reservera oss för att ha någonting att flagga med.

Herr Bergman talar om att vi vill lägga oss i en domstols prövning. Samma historia var uppe i fråga om Vindelälven – herr Bergman råkade här säga Vindelälven ett par tre gånger för mycket i sitt anförande, men vi förstod vad han menade. Vår vän och kamrat Gösta Skoglund försökte en sen natt när andra kammaren behandlade Vindelälven göra gällande att vi ville lägga oss i domstolens prövning. Men där var läget ett helt annat. Det var staten som var ägare och exploatör, så staten kunde underlåta att exploatera. Detta har också uppmärksammats i civilutskottets skrivning den här gången.

När jag säger att man bör följa en del regler menar jag att vi i det beslut vi skall fatta om riksplanen måste följa riktlinjerna. Jag kallade det knep och konst, men det är alltså fråga om lagar och regler. Jag har gett

anvisning om det, och ingen har sagt att det inte skulle gå.

Herr Bergman säger att utskottsmajoriteten skrivit ett renhårigt betänkande. Ja, det är renhårigt på det sättet att det – som herr Bergman sagt – är till intet förpliktande: vi vill inte lägga oss i vattendomstolens prövning, vi har inte på något sätt lovat att Ljusnan skall räddas. Det är renhårigt att säga det, och det skall de personer ha reda på som tror att utskottsmajoritetens skrivning är den bästa skrivningen ur det projekts synpunkt som vi nu diskuterar.

Jag har ännu inte fått svar från någon på regeringsbänken på min fråga om inte meningen är att de riktlinjer som fastläggs genom riksdagens beslut också skall fullföljas på olika sätt.

Sedan är det väl frågan huruvida det var ett olycksfall i arbetet att vi inte ville vara med om informationen. I punkt 3 i vår motion hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en årlig information om riksplanarbetets fortgång, och i vår reservation omnämns denna punkt – kravet på årlig information finns alltså med i den motion som vi åberopar i reservationen.

Fröken LJUNGBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergman sade att moderaterna av någon sorts dunkla motiv hade hakat på den reservation som gäller mark för industri vid Idefjorden. Det är rätt att vi hakat på – det är fel att det skulle ha skett av dunkla motiv.

Om vi tycker att någonting är riktigt anser vi att vi kan säga det i anslutning till vad andra kamrater sagt – vi är inte så oroliga för det som herr Bergman tycks vara.

Det är tre skäl till att vi hakat på denna reservation:

För det första finns det ingen princip som inte kan medge undantag, om en prövning ger vid handen att det är riktigt.

För det andra är det ett faktum att Strömstadsområdets situation är prekär och måste uppmärksammas.

För det tredje är djuphamnen en så värdefull tillgång att den måste få en ändamålsenlig användning.

Herr CLAESON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det herr Bergman sade om att vänsterpartiet kommunisterna kunde ansluta sig till planen så länge vi har den nuvarande ekonomin är helt felaktigt. För var och en som läst vår motion måste det framstå klart att vi inte kan acceptera planen i dess nuvarande utformning, inte ens med beaktande av den nuvarande blandekonomin.

När det gäller vattendomstolen och dess behörighet och andra möjligheter att komma fram till vad vi i stort sett tycks vara överens om, nämligen ett förbud mot utbyggnad, har jag i utskottet anslutit mig till en skrivning och till en anvisning om en retroaktiv lagstiftning därför att jag tycker att det är rejälare och riktigare att skriva på det sätt som utskottsmajoriteten gjort.

Herr GREBÄCK (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergman tog upp reservationen om Idefjorden, och

Nr 145

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

jag kan därvidlag instämma i de synpunkter som fröken Ljungberg nyss anförde. Men herr Bergman gav reservanterna ett, som jag tycker, bra råd, nämligen att när man hade en fråga som han inte kunde klara upp, så skulle man vända sig till den som var mer sakkunnig. Av den anledningen har jag i det här fallet till civilministern ställt en fråga som jag med stort intresse avvaktar ett svar på.

Herr BERGMAN (s) kort genmäle:

Herr talman! Eftersom jag inte tror att jag berikar debatten genom att yttra mig om allt som här sagts och eftersom herr Grebäck tydligen skall få svar från någon annan, skall jag ta upp en enda fråga, nämligen det som herr Tobé sade om Ljusnan. Jag utgår från att stenograferna rättar min felaktiga beteckning om jag blandade samman Vindelälven och Ljusnan, men det klaras väl i protokollet så småningom.

Alla har tydligen den föreställningen att om ärendet går till vattendomstol, blir det en utbyggnad. Mot den bakgrunden skall man se att vi andra vill att frågan om en utbyggnad av denna bit bör prövas enligt de regler vi i dag tillämpar på sådana här frågor, alltså att vattendomstolsärenden skall kunna prövas av regeringen i ett större sammanhang. Därför är det fel att säga att vårt förslag är till ingenting förpliktande, som herr Tobé uttryckte sig. Tvärtom ger det en rejäl chans till prövning av själva sakfrågan.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergman framhåller att deras förslag innebär en rejäl chans till prövning. Men det säger ingenting om resultatet av en sådan prövning. Vårt förslag är att riksdagen skall uttala sig för att dessa älvar inte skall utbyggas. Då är saken klar.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Får jag börja med att uttala min tillfredsställelse med den enighet om behovet av en fysisk riksplanering, en mera långsiktig hushållning med mark och vatten, som såväl remissyttrandena över civildepartementets rapport som utskottsbetänkandet över propositionen redovisar. Insikten om att våra naturresurser är begränsade tillgångar som för all framtid är av avgörande betydelse för folkets levnadsvillkor och den intensiva miljödebatt vi haft under senare år har banat väg för denna enighet.

Jag skall kvittera litet grand av den vänlighet som från denna talarstol kommit förberedelsearbetet och inte minst mina medarbetare i sammanhanget till del med att uttala min respekt för det arbete som utförts av utskottet. Jag är medveten om att det har varit en hård tid för utskottet, men både debatten och talarlistan vittnar ändå om att här har skapats fram ett underlag för en mycket ingående debatt.

Låt mig också, medan jag är kvar på vänligheterna, säga att jag när det gäller namnet Hushållning med mark och vatten gärna skall ge herr Tobé rätt i hans antagande att utskottets värderade ordförande har en inte så liten andel i den benämningen.

Beräffande den parlamentariska förankringen av detta arbete i

fortsättningen är det som vi ser det från regeringen självklart att detta arbete skall ha en parlamentarisk förankring. Här anvisar utskottsmajoriteten, tycker jag, i sitt betänkande den väg som man mycket väl kan gå.

Statsministern har tidigare i denna debatt utförligt redovisat socialdemokratins principiella inställning till samhällets ansvar för miljöfrågorna och angelägenheten av en samordning mellan fysisk och ekonomisk planering, markhushållning och regionalpolitik. Angelägenheten av denna samordning har understrukits i debatten. Det ger mig anledning att först bemöta den kritik som riktats mot förberedelsearbetet av civildepartementets avsnitt i propositionen.

Detta förberedelsearbete har kritiserats i två avseenden, dels för att det med avseende på rapporten Hushållning med mark och vatten har bedrivits i kanslihuset och inte i en parlamentarisk utredning, dels för att remisstiden mellan rapporten och propositionen har ansetts vara i knappaste laget. Jag har i anslutning till besvarande av interpellationer haft tillfälle att bemöta den kritiken. Jag kan därför nu nöja mig med att erinra om att det just gällt att finna sådana former för denna nya typ av översiktlig planering att en nödvändig samordning kan ske med den riksplanering på andra områden som det ankommer på regeringen att redovisa förslag till riksdagen om. Det är skälet till att förberedelsearbetet för rapporten bedrivits i kanslihuset i nära samverkan mellan i första hand de departement som i sin verksamhet har att svara för sådana sektorer i samhällslivet som berörs av den fysiska riksplaneringen.

I alla led under förberedelsearbetets gång, inklusive remissbehandlingen, har framförts önskemål om mera tid för forsknings- och utredningsarbete och mera tid för bedömningar, innan man övergick till aktiva planeringsåtgärder. Vi har i de sammanhangen haft att väga å ena sidan kravet att redan nu kunna fatta mer välunderbyggda beslut och möta konkurrerande anspråk på våra naturresurser med en bättre planering och å andra sidan kravet att ha mera tid på oss att om möjligt uppnå ökad precision i arbetet.

Regeringen har prioriterat kravet på omedelbara aktiva insatser från samhällets sida till skydd för vår miljö och av remissinstanserna fått ett betydande stöd för denna sin bedömning. Genom att skjuta bevarandebestämmelserna i förgrunden och genom att skapa möjligheter att hindra att vi nu tar i anspråk naturresurser som det på längre sikt kan råda tveksamhet om hur vi bör utnyttja ökar vi vår handlingsfrihet inför framtiden och därmed våra möjligheter att bättre utnyttja de kunskaper och erfarenheter som vi kan förvärva i den fortsatta fysiska riksplaneringen.

Det har varit och kommer att vara en strävan från socialdemokratins sida att bredda debatten i dessa frågor. Genom att fortlöpande publicera material från förberedelsearbetet och genom en omfattande informationsverksamhet i samband med publicerandet av rapporten i december månad i fjol har vi från civildepartementets sida sökt medverka härtill.

Det är naturligtvis helt felaktigt när man på sina håll försökt skapa föreställningen att de beslut som riksdagen nu går att fatta skulle innebära en avslutning på debatten i dessa frågor. Om riksdagen följer utskottets betänkande i anledning av propositionen kommer tvärtom den fortsatta debatten i dessa frågor att bli mera meningsfull. Låt mig i några punkter slå fast varför.

Samhället kommer att ha helt andra möjligheter än tidigare att påverka vår hushållning med mark och vatten i enlighet med medborgarnas önskemål.

Samhället får ökade möjligheter att skydda värdefull natur. Kuster, älvdalar och fjällregioner kan omedelbart bli föremål för särskild omsorg i planeringen.

Samhället får bättre möjligheter att bestämma var tung miljöstörande industri får placeras, varvid förutom miljösynpunkterna också regionalpolitiska hänsyn tillgodoses.

Samhället får bättre möjligheter att trygga tillräckliga områden vid kusten och i fjällen för rekreation och friluftsliv.

Vi får de organisatoriska förutsättningarna för att kunna fullfölja långsiktig hushållning med mark och vatten över hela landet, samordnad med en regionalpolitik som syftar till att trygga sysselsättning och service.

Vi får möjligheter att effektivare än för närvarande förhindra att enskilda markägare gör sig oförtjänta vinster på markvärdestegring och markspekulation.

Det är med dessa nya möjligheter till vårt förfogande som vi kan fortsätta den aktiva miljödebatt som vi glädjande nog haft i vårt land under det senaste decenniet – den aktiva miljödebatt som tveklöst har sin stora andel i den breda samling kring huvudlinjerna i regeringens proposition som utskottsbetänkandet är ett uttryck för.

Hur vi hushållar med mark och vatten blir av avgörande betydelse för i vilken miljö vi och våra efterkommande skall leva. Socialdemokratis uppfattning, att mark- och miljöfrågor inte får styras av enskilt vinst- och spekulationsintresse, har fått ett brett stöd i remissopinionen. De stora löntagarorganisationerna, folkrörelserna och Kommunförbundet har gett sin helhjärtade anslutning till socialdemokratis strävan att genom planering och lagstiftning sätta alla människors rätt till en god livsmiljö i förgrunden för det politiska handlandet.

Det var ju också för att kunna stärka möjligheterna härtill som regeringen redan i samband med att rapporten över förberedelsearbetet för den fysiska riksplaneringen publicerades i fjol höstas föreslog förstärkt lagstiftning för att motverka risken för att rapporten som sådan skulle kunna bli en orienteringskarta för markspekulanter.

Redan då formerade sig moderata samlingspartiet till strid mot den socialdemokratiska grundsynen i dessa frågor. Moderatledaren framförde som sin uppfattning i riksdagsdebatten: "Vem som kommer att förfoga över marktillgångarna, om det blir den som har mest betalt eller den som har minst betalt, behöver vi inte debattera. Finns det en begränsad tillgång på mark som står till förfogande för bebyggelse kommer alltid prismekanismen in i bilden." Marknadshushållningens principer rätt igenom utan någon hänsyn till effekterna för de många människornas möjligheter att göra sina anspråk gällande, utan några nya åtgärder till skydd för allas rätt till en god miljö.

Moderaterna sade sålunda nej till de åtgärder som regeringen då föreslog till en aktivare miljöpolitik från samhällets sida när det gäller hushållningen med våra naturresurser. Herr Bohmans budskap innebar i

klartext, att den som har råd skall i fri konkurrens om marken ha möjlighet att kapa åt sig de bästa bitarna och därmed den bästa miljön. Den som inte har ekonomiska möjligheter att konkurrera om de goda lägena skulle bli hänvisad till andra områden.

Centerpartiet och folkpartiet anslöt sig principiellt till regeringens målsättning till markhushållningen men ville ha mera utredning, framför allt innan de tog ställning till utskottsinitiativet från socialdemokraterna med avseende på glesbebyggelsefrågorna i fysisk riksplanering, i vilket man uttalade sig för att också glesbebyggelse borde få bli föremål för någon bedömning från samhällets sida.

En i det närmaste enhällig remissopinion har anslutit sig till tankegångarna i det socialdemokratiska utskottsinitiativet. Propositionen ansluter sig till de av riksdagen på denna punkt antagna riktlinjerna. Centern och folkpartiet har inte återkommit med några ytterligare utredningskrav. Utskottet konstaterar att riktlinjerna numera är allmänt omfattade. Till behovet av planmässiga överväganden även vid utnyttjande av mark för glesbebyggelse ansluter sig sålunda också i dag moderata samlingspartiet. Det är glädjande att kunna konstatera, att denna enighet numera råder om en så viktig förutsättning för vår aktiva miljöpolitik.

När det gäller ersättningsfrågorna går en klar frontlinje mellan moderata samlingspartiet å ena sidan och de övriga partierna å den andra. Moderata samlingspartiet vill bevara nuvarande ordning — inga nya åtgärder från samhällets sida för att motverka riskerna, för markspekulation eller för att oförtjänt markvärdestegring skall hamna i fickorna på enskilda markägare. Moderata samlingspartiets inställning blottlägges på ett, som jag ser det, utomordentligt sätt i utskottets betänkande, när man konstaterar att denna inställning skulle innebära en fördelningspolitiskt inte godtagbar förmögenhetsöverföring av en sådan storleksordning, att syftet med reformen skulle helt omintetgöras, något som utskottet tar kraftigt avstånd från. Ersättningar skulle dessutom genom sin anknytning till förväntningsvärden och därmed skapade karaktär av generell vinstgaranti vid markspekulation strida mot allmän rättsuppfattning, anser utskottet. Den salvan i utskottets betänkande från de övriga partiernas sida mot moderata samlingspartiet är välbefogad.

Jag förstår emellertid om centerpartiet i sina ställningstaganden i dessa frågor har haft en del bekymmer. Man har å ena sidan behovet av att styrka sina miljöpolitiska ambitioner och å andra sidan den hänsyn man av politisk-taktiska skäl anser sig nödsakad att ta till de markägarintressen som så renodlat kommit till uttryck bl. a. i Lantbrukarnas riksförbunds remissyttrande när det gäller lagstiftningen i anslutning till den fysiska riksplaneringen. Lantbrukarnas riksförbund ansåg för sitt vidkommande att lagstiftningsförslaget från civildepartementet i för hög grad gynnade samhällsintresset på bekostnad av markägarna. Man anslöt sig i ersättningsfrågorna närmast till de synpunkter, som kommit till uttryck i moderata samlingspartiets inställning.

Centerpartiets försök att under en övergångsperiod garantera vissa nuvarande markägare och deras arvingar en rätt till ersättning för förväntningsvärden upp till 150 000 kronor får väl ses mot den bakgrunden. Det gäller att minska risken för att en eller annan markägare

skall gå över till moderata samlingspartiet.

Herr Fälldin talade i förmiddags om småbrukaren som skulle kunna förväntas sälja en eller annan tomt för glesbebyggelse och att det var honom som man från centerpartiets sida ville ge ett handtag med den här föreslagna övergångsbestämmelsen. Men är det småbrukarens möjligheter att under en övergångstid få ersättning för förlorad glesbebyggelserätt som centern slår vakt om med dessa tankegångar?

Centern vill ju anknyta ersättningsregeln till taxeringsvärdet. Det kan låta bestickande, att har samhället taxerat och tar ut skatt på ett förväntningsvärde skall samhället ersätta markägaren om detta värde faller bort genom samhällets åtgärder. Men detta hjälper ju inte småbrukaren i glesbygden som skulle ha möjlighet att avyttra en eller annan tomt. Inom centern vet man naturligtvis att den sortens glesbebyggelseförväntningar normalt inte påverkar taxeringsvärdet. Det skulle sannerligen vara intressant att få veta hur den småbrukaren ser ut som skulle kunna få ut 150 000 kronor i ersättning för förlusten av glesbebyggelserätter. Herr Fälldin påstod att markexploatörer skulle tjäna på regeringens övergångsbestämmelser. Är det någon som hört talas om en stor markexploatör som har varit ute efter att bygga glest, att som herr Fälldin uttryckte saken dra fram vatten och vägar vilket han skulle ha större möjligheter att göra än småbrukaren, för att kunna bygga glest. Jag tror vi kan vara överens om att några markexploatörer inte gör så dåliga affärer.

Centerns påstående att våra övergångsbestämmelser gynnar markexploatörer är sålunda felaktigt, vilket också utskottet säger. Nej, vad centern i stället vill göra är att betala ut ersättning för förlorad rätt till tätbebyggelse, vilket även herr Grebäck medgav.

Man var i fjol med om att acceptera att vi för att motverka risken för markspekulation skulle utvidga tätbebyggelsebegreppet till sådana områden där tätbebyggelse kunde förväntas uppstå. Man var alltså med om att i sådana områden acceptera att ersättningar inte skulle utgå till markägare bara för att de måste avstå från att bebygga sin mark på ett ur miljösynpunkt olämpligt sätt. Nu vill man uppenbarligen under trycket av opinionen från bl. a. Lantbrukarnas riksförbund ändra sig till förmån för markägarna — i varje fall till förmån för de på fastigheten mantalsskrivna ägarna och deras arvingar. Man tror sig kunna utestänga markspekulanter från dessa ersättningar genom att tala om på fastigheten mantalsskrivna ägare. Kan då inte en markspekulant vara mantalsskriven på fastigheten? Blir markspekulation så mycket smakligare om den utförs genom en på fastigheten mantalsskriven person?

Detta sätt att börja ersätta spekulativa förväntningsvärden i de, när det gäller efterfrågan på mark, mest utsatta områdena kan inte såvitt jag förstår vara till gagn ens för jordbruket, som just i sådana områden får svårigheter på grund av för höga markpriser.

Genom de åtgärder vi gemensamt vidtog i fjol skapade vi ett bättre skydd mot markspekulation i sådana områden. Låt oss inte året efter börja tumma på detta skydd. Genom det förslag som man här tänker sig så öppnar man ju faktiskt möjligheten även för markexploatörer att få del av denna typ av ersättning.

Dessutom tror jag lika litet som utskottet att det är praktiskt möjligt att konstruera och tillämpa sådana regler som reservanternas föreslår. Jag delar också utskottets inställning att det från allmänna utgångspunkter inte är acceptabelt att i den markpolitiska lagstiftningen införa en princip som innebär, att konstaterandet av förväntningsvärden i taxeringar skulle berättiga fastighetsägarna till kompensation av allmänna medel om förväntningarna inte infrias. Varthän skulle den principen leda oss om den omsattes på andra områden i samhället? Har man från centerpartiets sida över huvud taget funderat över vilka konsekvenser den här regeln skulle få för kommunerna – om regeln över huvud taget skulle kunna konstrueras och tillämpas? När kommunerna skall till att planera i de här områdena vet de ju praktiskt taget inte vilka ersättningsanspråk de kan komma att ställas inför.

Jag har talat om centern i det här sammanhanget – jag är väl medveten om att denna reservation är undertecknad också av folkpartiet. Folkpartiet intog för sitt vidkommande en glädjande klar inställning i dessa frågor i sin partimotion. Man konstaterade i denna del att det var principiellt riktigt att värden på grund av förväntningar om ändrad markanvändning inte skulle ersättas. Det slogs fast mycket ordentligt. Man instämde i huvudprinciperna att ersättning för intrång inte bör utgå för förväntningsvärden. Men så inträffar naturligtvis vad vi är vana vid när det gäller de inbördes förhållandena mellan de borgerliga partierna. När inte centerpartiet anser sig kunna släppa moderata samlingspartiet helt ur sikte i dessa frågor så måste naturligtvis folkpartiet hålla ett öga på centerpartiet enligt principen faller en så faller alla – åtminstone en liten bit.

Nåja, socialdemokratin får tydligen dra lasset för en rak linje i dessa frågor, för så effektiva åtgärder som möjligt mot risker för markspekulation och en oförtjänt markvärdestegring. Vi gör det gärna i medvetandet om den betydelsefulla roll som en riktig lösning av dessa frågor spelar för våra möjligheter att trygga alla medborgares rätt till en god miljö. Vi gör det i enlighet med vår uppfattning att mark- och miljöfrågor inte får vara objekt för spekulation och enskilt vinstintresse. Vi gör det i medvetande om det starka stöd vi har för denna inställning i remissyttranden från de stora löntagarorganisationerna, från folkrörelserna, från kommunförbunden, från naturskyddsintressena.

Markägarna skall ha sin rätt att få ersättning för det intrång som genom samhällets planering görs i den pågående markanvändningen. Den markägare som under gällande lagstiftning vidtagit dispositioner för att utnyttja marken på ett sätt som en kommande mera aktiv planering från samhällets sida av hänsyn till miljön vill förhindra skall vidare genom övergångsbestämmelser ha rätt att få en ersättning som ger honom skälig kompensation för gjorda åtaganden. Men förväntningsvärden av annan karaktär som direkt och indirekt medverkar till att driva fastighetsvärdena i höjden och stimulera spekulation i mark skall enligt socialdemokratin mening inte ersättas.

Vi vill bryta med den ordning som hitintills gällt på markhushållningens område och som möjliggjort för enskilda markägare att ganska ofta berika sig på den utveckling som medborgarna samfällt har

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

medverkat till. Det skulle kunna anföras åtskilliga exempel på hur enskilda markägare genom en sådan markvärdestegring tillskansat sig betydande förmögenheter medan samhällets övriga medborgare fått betala priset härför genom ökade boendekostnader eller genom en hårdare exploatering av marken med en sämre boendemiljö som konsekvens.

I den kommunistiska huvudreservationen utvecklas ett resonemang som jag också vill säga ett par ord om. Kommunisterna talar om att riksplaneringen är ett anpassningsinstrument och att den siktar på beslut i efterhand, när utvecklingen i stort redan är bestämd av privatkapitalet. Detta är ju en vrångbild. Den fysiska riksplaneringen är i själva verket uttryck för en helt annan syn på samhällets roll när det gäller markhushållningen.

Vad de föreslagna planriktlinjerna syftar till är att – tvärtemot vad som sägs i den kommunistiska reservationen – kunna bestämma markhushållningen i grova drag genom *förhandsbeslut* av statsmakterna. Riktlinjerna är inte heltäckande, det kan vi alla konstatera. Men detta är just en effekt av att vi har velat vara ute i god tid och ge statsmakterna möjlighet att ange riktlinjer i förväg åtminstone i sådana delar av landet där vi har anledning att under de närmaste åren räkna med särskilt omfattande anspråk från skilda intressens sida att få disponera mark och vatten.

Arbetet skall fortsätta och vi ämnar, om riksdagens beslut går i den riktningen som utskottsbehandlingen ger anledning förmoda, ta fram underlag för riktlinjer också i fråga om återstående delar av landet så snart det är möjligt. Kommunisterna resonerar som om vi redan i dag förfogade över ett fullständigt beslutsunderlag och fullständiga kunskaper om exempelvis de ekologiska sammanhangen. Det gör vi ju inte.

Om vi inte skulle vara beredda att gå stegvis fram, som vi från regeringens sida har valt att göra, utan i stället siktade på den heltäckande planering som kommunistreservationen åsyftar, då skulle resultatet bli precis det som kommunisterna säger sig tycka så illa om, nämligen att planeringen fördröjs och kommer i efterhand. Vi har bedömt det så att vi måste handla *nu*. Det är därför regeringen trots kritik för ofullständigheter i kunskapsunderlaget och för korta remisstider har ansett det så angeläget att komma till beslut i riksdagen skyndsamt.

I en kommunistisk reservation tar man också upp frågan om Västkusten och finner, att denna i propositionen skulle vara starkt prioriterad när det gäller lokalisering av miljöstörande industri. Detta stämmer inte med vad som uttalats i propositionen. Där utvecklas ett resonemang, som går i helt motsatt riktning, nämligen att lokaliseringsönskemål som riktas mot Västkusten skall bedömas utomordentligt restriktivt. Till yttermera visso framhålls det i propositionen, att de regionalpolitiska och miljöpolitiska bedömningarna leder till samma slutsats i detta stycke.

Utöver de synpunkter som utskottsmajoritetens talesmän anfört mot reservationerna vill jag bara tillägga att man i några av dem i förhållande till skrivningen i propositionen slår in öppna dörrar. Som exempel vill jag peka på den reservation i vilken man understryker vikten av att prövning

av glesbebyggelse skall ske i sådana former att den inte blir betungande för den sökande. Detsamma gäller den reservation som talar om angelägenheten av att kunna reservera industrimark vid Idefjorden. Det finns ingen invändning i propositionen mot den tanken, såvida inte reservanterna syftar på miljöstörande industrier.

Låt mig i detta sammanhang säga som svar på herr Grebäcks fråga hur regeringen skall ge ytterligare direktiv till länsstyrelsen: Direktiven till länsstyrelsen kommer att avse hur planeringen skall bedrivas, inte planeringens innehåll. I det senare avscendet gäller de riktlinjer som riksdagen antar, sådana de tolkas i första hand av länsstyrelse och kommun i samråd. Det är bara om länsstyrelse och kommun redovisar en uppfattning om planeringsriktlinjerna, som skiljer sig från riksdagsbeslutet, som regeringen måste gå in med direktiv för kommunens planläggning i anslutning till de riktlinjer som riksdagen har uttalat sig för i sammanhanget.

Låt mig också i detta sammanhang än en gång få understryka, att hinder i vissa områden för miljöstörande industrier inte är detsamma som hinder för all industriell utveckling i sådana områden. Här som i andra sammanhang kopplar markhushållning och regionalpolitik till varandra, i målsättningen att trygga såväl tillgång på arbetskraft som rätten till en god livsmiljö för människorna i alla delar av landet.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Moderaterna sade nej till regeringens förslag om aktivare hushållning med mark och vatten, sade statsrådet Lundkvist. Det är inte sant. Det är ju rent nonsens att komma med ett sådant påstående. Har regeringen och statsrådet själv en så svag ställning i den här frågan att ni skall behöva använda sådana totalt felaktiga argument? Känner ni er verkligen så svaga? Vore det inte bättre att försöka stå med fötterna på jorden och argumentera mot den ståndpunkt som vi verkligen har intagit? Och vilken är det?

Jo, vi har hela tiden sagt ja till nya riktlinjer för hushållningen med mark och vatten. Vi menar att det är nödvändigt att göra analyser och överväganden och dra upp riktlinjer som vi tidigare saknat för utnyttjandet av vårt lands tillgångar. Regeringens sätt att behandla Ritsem- och Kaitumfrågan visar om något att det behövs planmässighet då det gäller att tillvarata landets resurser. Vem var det som syndade den gången? Var det inte herr Lundkvist och hans meningsfränder?

Men vad vi har sagt nej till är att man skall utnyttja behovet av nya riktlinjer för denna hushållning till att flytta fram sina socialiseringspålar på det sätt som regeringen har velat göra. Vi har accepterat en viss planering av glesbebyggelsen. Men vi har ansett att man inte behöver gå så långt i planeringshänseende som regeringen velat göra. Vi har ansett att den har varit för radikal. På många håll behöver man inte ett så omständligt planeringsförfarande som regeringen föreslagit. Det blir dyrt, det kräver en byråkrati, det leder till tidsutdräkt. Redan nu har JO vid upprepade tillfällen ingripit och klagat över den långsamma behandling som ägnas byggnadslovsärenden. Det vet säkert statsrådet.

Vad vi inte accepterat är att man skall vägra ersättning åt markägare

Nr 145

Fredagen den
15 december 1972
Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

som förlorar den rätt de hittills har haft att bebygga sin mark. Den debatt som statsrådet Lundkvist och jag hade förra hösten rörde framför allt avvägningen mellan fritidsbebyggelse och det rörliga friluftslivet. Statsrådet är nu betydligt mer generös mot glesbebyggelse än då och har tydligen tänkt om. Den gången prioriterade statsrådet helt det rörliga friluftslivet och fritidsbebyggelse i byar. Det har skett ett omtänkande och det är svenska folket enbart tacksamt för. Den otroligt negativa syn som statsrådet Lundkvist den gången presenterade har modifierats, och det är vi också tacksamma för.

Vi har i dag — det skall vi inte glömma bort — under den socialdemokratiska regeringen regler om hur ersättning skall ges, då intrång leder till att marken bara kan användas på ett sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde. Varför skall den regeln inte kunna vara kvar även i fortsättningen? Vad har den regeln för inverkan på möjligheterna att bedriva en förnuftig planering? Ingen som helst!

Om två markägare har sina marker alldeles bredvid varandra, så kan de nya reglerna leda till att den ena får använda marken som han vill, medan den andra inte får använda marken som han vill. En av dem förlorar egendom, och en av dem får behålla sin egendom och utnyttja den. Det är ett slags lotteri om rättssäkerhet som inte hör ihop med den hittillsvarande rättsordningen. Man skall bedriva lotteri på det här sättet mellan olika markägare. Människorna skall behandlas lika, oavsett om de är markägare eller inte. Och när vi då kräver att man skall slå vakt om rättssäkerheten blir det i herr Lundkvists tappning att slå vakt om markspekulationen! Det är fel. De som drabbas är enskilda människor, väldigt mycket småfolk, småbrukare och andra markägare. Deras markägande har inte med markspekulation att göra. Markspekulationen skall vi nog kunna komma åt, och vi är helt inställda på att hjälpa till om det skulle behövas ytterligare åtgärder för att angripa markspekulationen som sådan.

Sedan tog statsrådet upp frågan om markpriserna och de ökade boendekostnader, som ett fritt utnyttjande av marken skulle leda till. Men vem är den stora markspekulanten? Är det inte staten själv? Kommer statsrådet ihåg hur det gick till när staten sålde Järvafältet? Staten ville ha 300 miljoner kronor för fältet. Kommunerna i Storstockholm gjorde gällande att det ortspris som då var förhärskande, 3 kronor per kvadratmeter, skulle betalas, dvs. 120 miljoner kronor. Så småningom tvingade staten igenom ett pris på 240 miljoner kronor, ett avsevärt högre pris än det som då var gängse. Det ledde till att Järvafältet måste exploateras mycket hårdare än vad som annars hade varit nödvändigt. Det ledde till den dåliga bostadsmiljö på Järvafältet som människorna i dag kritiserar. Det ledde också till att lägenheterna inte efterfrågas, att lägenheterna står tomma och att staten måste gå in och subventionera de tomma lägenheterna. Detta är resultatet av statlig markpolitik!

Herr GREBÄCK (c) kort genmäle:

Herr talman! Frågan om en justering av bestämmelserna om övergångsersättningarna tycks vara en hetare potatis än jag trodde från början.

Statsrådet Lundkvist säger själv på s. 342 i propositionen att syftet är "att fånga upp de fall där glesbebyggelserätten eller möjligheten att i annat hänseende ändra markanvändningen har haft en reell innebörd för fastighetsägaren och inte endast utgjort ett förväntningsvärde om vars berättigande några säkra slutsatser inte kan dras".

Jag har inte gjort någon invändning så långt, men jag ifrågasätter däremot – och det tycks också civilministern ha gjort – om vägbygge, brunnsgrävning etc. är de enda säkra tecknen i skyn på att förväntningen varit reell. En reell förväntning är enligt övergångsbestämmelsernas utgångspunkt någonting som det skulle kunna anses obilligt, enligt riksdagsmajoriteten i fjol, att inte ersätta. I mitt huvudanförande frågade jag om civilministern åtminstone ville se över möjligheterna att knyta an till fastighetstaxeringen på något sätt.

Jag frågar nu, och jag skulle vilja ha ett ja eller nej som svar: Tycker civilministern att hans avgränsning av ersättningsrätten verkligen leder till hans eget syfte? Svarar han ja på den frågan innebär det alltså att han med lugnt samvete kan ta ut skatt på ett taxeringsvärde som inbegriper förväntningar, men att han inte är villig att använda taxeringsvärdet ens för att avgränsa en grupp som skall ha rätt att få sin sak prövad – och prövad i vanlig ordning. Om det skulle bli så att inte alla får ersättning skulle ett sådant tllvägagångssätt ändå ha den fördelen med sig att man inte känner sig dömd utan att ha fått ett tillfälle att försvara sig. Det borde, som jag ser det, vara värdefullt att på den här vägen för första gången få in någonting som knyter an till fördelningspolitiska målsättningar, som jag en gång trodde att vi var överens om. Försök bevisa att statsministern hade rätt när han i förmiddags sade till herr Bohman: "Men småfolket har inte någon anledning att oroa sig till följd av den nya lagstiftningen – det är de stora markspekulanterna som har det."

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag hinner tyvärr bara ställa en fråga till statsrådet Lundkvist – den som gäller industrikoncentrationen.

I bilaga 2 s. 164 och 165 säger herr Lundkvist: "Även jag finner rapportens" – dvs. rapporten om hushållning med mark och vatten – "förslag till riktlinjer för de högexploaterade kusterna väl avvägda. – – – Beträffande de övriga kusterna ansluter jag mig – – – till de riktlinjer som föreslås i rapporten – – –."

Vad säger då rapporten? Om vi går till s. 14 i bilaga 2 finner vi att den säger så här:

"Industrier med utsläpp till vatten av syreförbrukande organisk substans eller stora fosforutsläpp synes förmånligast att lokalisera till västkusten. – – –"

Lokalisering till västkusten torde vara att föredra vid samtidiga utsläpp av närsalter, syreförbrukande substans och små mängder försurande ämnen, eller av tungmetaller eller andra biologiskt anrikningsbara giftämnen – – –.

Stora utsläpp av försurande ämnen från anläggningar som samtidigt kräver oljetillförsel lokaliseras lämpligast till ostkusten i varje fall om nödvändig oljeförsörjning kan ske via rörtransporter. Är detta ej möjligt

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

är en förläggning till Västkusten möjligen att föredra. Förekommer dessutom stora utsläpp av närsalter och/eller syreförbrukande organisk substans torde Västkostlokalisering vara att föredra.”

Såvitt jag förstår betyder rapporten som statsrådet ansluter sig till att Västkostlokalisering i de flesta fall är att föredra. Hur stämmer det med den regionalpolitiska syn som man i bilaga 1 påstår sig företräda? Det stämmer inte alls. Det måste betyda en avsevärd koncentration till sydvästra Sverige av tung industri.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Lundkvist sade att vi skall ha en fortsatt debatt i riksdagen om dessa frågor. Detta kommer väl då att innebära att vi som nu bereds tillfälle att avge yttranden över riktlinjerna. Vi skall godkänna riktlinjerna för organisationen och sedermera skall vi också få information, antingen årligen som vi föreslår i vår motion eller också på det sätt som majoriteten uttalat sig för.

Jag vet inte om uttalandet om att vi skall beredas tillfälle att yttra oss skall tolkas så att vi får yttra oss över riktlinjerna men att vi inte får hitta på några egna riktlinjer. Jag utgår från att vi har frihet att framlägga egna förslag, men jag kan inte språkbruket riktigt -- det kanske man skulle kunna få en förklaring på.

Sedan anförde statsrådet att det har riktats kritik mot att utredningen hållits inom kanslihusets väggar osv. Jag har också tidigare anfört sådan kritik. När det gäller den tekniska delen har jag numera avstått från att göra det och sagt att vi kan godtaga tillvägagångssättet. Det är den bristande parlamentariska insynen framför allt när det gäller att genom lagstiftning förankra riksplaneavgöranden i den demokratiska beslutsprocessen som vi har riktat anmärkningar mot. Den kritik som jag tidigare i interpellationsdebatter framfört mot den tekniska delen vill jag inte upprepa.

Däremot vill jag understryka detta med parlamentariska nämnder. Vi tycker att riksdagen är ett olämpligt organ för att vara detaljplanerare, även om det är i riksplanesammanhang. Riktlinjer skall riksdagen uttala sig om, men att hålla på med Ljusnan, Idefjorden osv. passar inte in i systemet. Därför kunde man ersätta riksdagen med något annat -- en mindre riksdag eller ett särskilt utskott. Vi har föreställt oss att man skulle kunna utforma en parlamentarisk nämnd av samma typ som andra rådgivande organ som finns i kanslihuset. Men riksdagen skall inte ersättas av något korporativt organ där parlamentarikerna inte har säte. Det skall vara en demokratisk insyn. Det ligger naturligtvis en risk här -- man kan bli gisslan för vad regeringen beslutar i frågor där man kanske inte har varit tillräckligt uppmärksam osv. Men vi tar den risken när vi nu föreslår ett parlamentariskt organ. Vi föreställer oss att det så småningom skall kunna bli ett resultat som passar bra.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Herr Bohman hörde kanske inte riktigt upp när jag sade att moderata samlingspartiet inte ville vara med om några åtgärder för att försöka stärka samhällets möjligheter att styra markhushållningen, när vi

diskuterade dessa frågor i fjol. Man yrkade ju då avslag på hela den proposition som vi lade fram vid detta tillfälle. Det var så jag uttryckte mig i mitt inledningsanförande, och dessutom konstaterade jag att trots den iver med vilken herr Bohman engagerade sig i debatten i fjol mot att man över huvud taget skulle ge sig på att på något sätt reglera glesbebyggelse har så småningom förnuftigare krafter inom moderata samlingspartiet intagit en annan position, och det gör att vi i dag är ense på den punkten att vi behöver den här typen av översiktliga bedömningar och möjligheter för samhället att också ha sin mening om hur och var vi skall bygga i glesbygd.

Sedan konstaterade jag också att moderata samlingspartiet inte är berett att göra någonting i samband med de ersättningsfrågor som vi nu diskuterar, utan vill behålla hela den ordning som för närvarande gäller. Även det konstaterandet torde vara riktigt. Här skiljer sig ju herr Bohman och moderata samlingspartiet så helt ut från de övriga partierna att jag inte finner det mödan lönt att vi håller på och träter om det. Vi kommer aldrig att kunna bli överens om de här tingen, och jag föreställer mig att frontställningarna är utomordentligt väl klarlagda genom den debatt om expropriationslagstiftningen som fördes här i natt mellan statsrådet Lidbom och företrädare för moderata samlingspartiet och genom partiledardebatten på förmiddagen.

Men så sade herr Bohman: "Vi skall gärna vara med om att vidta åtgärder mot markspekulation, om det skulle behövas sådana åtgärder." Det vittnar ju om hur liten uppmärksamhet moderata samlingspartiet har ägnat de här problemen under de år som gått.

Herr Bohman sade också att jag hade blivit mera generös nu än jag var i fjol när det gällde möjligheten att bygga fritidshus mera glest, om jag får använda det uttrycket. Han ville tillvita mig att i fjol bara ha kunnat tänka mig rörligt friluftsliv och fritidsbyar. Det är en helt felaktig föreställning som herr Bohman försöker inge kammaren. Redan i fjol hade jag den inställning som jag har redovisat i propositionen, nämligen att man naturligtvis skall pröva olika möjligheter och dessutom försöka möjliggöra fritidsbebyggelse i anslutning exempelvis till nuvarande jordbruksegendomar.

Herr Grebäck menade att det där med övergångsbestämmelserna var en hetare potatis än han från början kunde tro. Det är helt riktigt, herr Grebäck. Om vi skall börja tumma på det skydd, som vi i fjol gemensamt försökte skapa för att motverka riskerna för markspekulation i områden som vi upplever som tryckområden, och i det sammanhanget införa principer som frångicks redan 1947, när man gjorde den bygglagstiftningen, då är det i varje fall för oss en utomordentligt het potatis.

När det gäller den i motionen från centerpartiet beskrivna regeln för hur man via taxeringarna skulle komma fram till vilka som skulle kunna få ersättning måste jag säga följande. För det första vidhåller jag att jag inte vet hur man skall göra för att skilja dessa ting åt i taxeringsvärdena. För det andra innebär detta att man ger sig in på principen att om visst värde lagts fast i taxeringsvärdet, så skall det alltid realiseras med hjälp av bidrag från samhällets sida. För det tredje är detta en som jag ser det utomordentligt världslos ordning till skillnad från den regel som vi har

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

försökt skapa och som jag tycker är klar i förhållande till den centerpartiet pläderar för.

Jörn Svensson har, som jag uppfattar honom nu, helt missförstått det här med riktlinjer. Såsom han skildrar detta underlag som rapporten redovisar så håller han inte isär en redovisning av faktiska förhållanden och de riktlinjer som propositionen sedan ger för själva planeringen. Det är alldeles riktigt att man i rapporten redovisar de olika faktorer som kan tala för lokalisering av olika typer av miljöstörande industri vid den ena eller andra kusten eller i inlandet. Det är också riktigt att dessa faktorer kan så att säga gå på tvärs emot varandra. De tvingar oss då till en bedömning hur vi skall planera för att åstadkomma bästa möjliga avvägning. Det är då vi får riktlinjerna, och det är de riktlinjerna som är presenterade i propositionen och som när det gäller Västkusten innehåller vad jag sade i mitt inledningsanförande.

Till sist vill jag till herr Tobé beträffande den parlamentariska förankringen säga för min del att vi inte alls skall ersätta riksdagen. Jag tycker att frågor om riktlinjerna för denna verksamhet angår riksdagen i allra högsta grad. Ordningen blir ju nu den att de riktlinjer som riksdagen uttalar sig för skall diskuteras på länsnivå mellan stat och kommun – staten företrädd av länsstyrelse, och prövas på den lokala planeringen. Vi får tillbaka detta ärende till regeringen och kommer att redovisa det på nytt för riksdagen med de möjligheter som alltid finns i riksdagen att motionera om ändringar i riktlinjerna. Jag tycker att det är fel att försöka ersätta riksdagen med någonting annat i detta sammanhang.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! All right, jag skall inte fortsätta att träta med herr Lundkvist längre om vad han sagt eller inte sagt. Jag skall nöja mig med att ta ett praktiskt exempel som belyser de nya reglerna, och jag skall hämta det från ett område där risken för konflikt mellan markägarna och det allmännas intresse är särskilt påtaglig. Det gäller ett område där alltså statsrådet Lundkvist med större rätt än på andra håll -- jag väljer alltså någonting som är bra för Er -- skulle kunna ställa krav på både planering och inskränkning i bebyggelserätten. Jag tar exemplet från Stockholms skärgård, som jag känner bättre, vågar jag påstå, än de flesta här i kammaren.

Tag ett hemman i mellanskärgården som i ett par generationer har varit i samma familjs ägo. De flesta av barnen arbetar i staden, och en av familjemedlemmarna driver fortfarande gården och fisket. Det är alltså fråga om en typisk gles skärgårdsbebyggelse, insprängd bland klipphällar och lövdungar. När familjen för de anhöriga i staden vill bygga ett eller två hus till på marken, infogade i naturen med den känsla för landskapet som skärgårdsbonden alltid har visat, då säger myndigheterna nej. Marken skall stå till förfogande för det rörliga friluftslivet, stränderna för båtfolket, och någon fast bebyggelse skall över huvud taget inte få komma i fråga.

Jag vänder mig inte mot tanken på att man öppnar öar och mark för fritidsfolk. En mera planmässig skärgårdspolitik, där områden från början har avsatts för det rörliga friluftslivets intressen, har vi moderater krävt

snart i tio år. Men om man hindrar fiskarbonden att för sina anhörigas räkning bygga till familjehemmanet eller bygga några hus och i stället upplåter marken för ett stort antal främmande människors avkoppling och rekreation — vilket kan vara motiverat, det erkänner jag — så tycker vi i alla fall att rättviseskäl talar för att bonden skall få ersättning för den rätt som han förlorar.

Det är säkerligen inte pengarna som han är ute efter — det är rätten att bygga och bo. Men genom en ersättningsrätt markerar i alla fall det svenska samhället att det är ett *rättssamhälle* och att det är berett att betala bonden, att kompensera honom för de uppoffringar som han gör för att många andra människor skall få fri tillgång till hans mark.

Regeringens förslag står — och jag tycker att det här exemplet belyser detta — i strid med allt jämlikhetstänkande och alla rättviseskäl.

Herr GREBÄCK (c) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Lundkvist sade att han visste inte hur han skulle bära sig åt för att tillämpa de förfaranderegler som vi föreslår i taxeringssammanhanget. Men det tror jag inte att statsrådet skall bekymra sig så förfärligt mycket om, utan överlämna med fullt förtroende detta åt domstolarna, så klarar de nog upp det.

Det är inte svårt att vara generös när det är andra som får betala — det är värre att vara det när det går ut över en själv. Jag har märkt i många sådana här sammanhang, där samhället är intressent i konflikt med de enskilda, att de som företräder samhället ofta är alldeles ovanligt generösa när det gäller att ställa krav på att de enskilda skall upplåta värden som de har räknat med är deras och som man faktiskt tar ifrån dem.

Jag tycker att de krav som man ställer här är ganska rimliga. Det gäller ett övergångsskede och det gäller en kategori av människor som sannerligen inte lever — åtminstone i regel — i sådana omständigheter att de inte behöver de slantar som fastigheterna kan ge dem. Jag skulle kunna nämna många exempel på vilka konsekvenser detta kommer att få för många fiskarbonden och småbönder ute i skärgårdsregionen, där det genomförts, men tiden medger det inte.

Herr talman! Det här var den avdelning där statsrådet vänder taggarna utåt. Jag skulle också vilja återfalla på den avdelning där han var vänlig och gav uttryck för ett tack till civilutskottet för det arbete vi har utfört. Vi vill kvittera det; vi är naturligtvis trots allt glada över att vi fått vara med om att behandla den här utomordentligt intressanta propositionen Hushållning med mark och vatten.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Vad är det som jag kan ha missförstått, herr statsrådet Lundkvist?

I rapportmaterialet — redovisat på s. 14 i bilaga 2 — tas ju mycket klart ställning, på föregivet miljöpolitiska grunder, för Västkustlokalisering och väsentligen mot ostkustlokalisering och inlandslokalisering. På s. 165 ansluter sig departementschefen i sitt uttalande till rapportens förslag till riktlinjer.

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

Längre fram säger visserligen statsrådet Lundkvist också att man skall försöka fördela så mycket som möjligt av den här väldiga ansamlingen till Västkusten, som tenderar att uppkomma, på andra delar av landet, för annars stämmer det inte med de regionalpolitiska målen. Det är i och för sig ett riktigt påpekande. Men statsrådet säger också att lokalisering av miljöstörande anläggningar till Västkusten bör medges bara om starka miljöpolitiska skäl talar för en lokalisering dit.

Det är emellertid just det som rapporten anför som skäl för att förlägga dem till Västkusten. Och varför gör man det? Jo, därför att man förutsätter att man icke skall lägga de starka krav på rening på storindustrin som är nödvändiga för att man skall få den situationen att man slipper förlägga dessa industrier till Västkusten och i stället placerar dem på ostkusten och i inlandet. Och eftersom det ingenstans i rapporten står talat om skärpta krav eller att sådana är önskvärda blir följden av det kombinerade tänkande som finns i departementschefens yttrande och i rapporten en mycket starkt markerad koncentration av tung industri till sydvästra Sverige.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag använde felaktigt uttrycket ersätta riksdagen, men det står inte i motionen och inte heller i vår reservation. Vad vi vill ha är emellertid en parlamentarisk förankring. Det har vi utformat där.

Jag kanske kan ta en liknelse med ämbetsverken och länsstyrelserna. På båda ställena har man lekmanstyrelser. En riksplanering är något som står över ämbetsverken och departementen. Den är egentligen någonting som borde lyda under statsministern, och då har man inte den möjligheten. Men det finns naturligtvis andra möjligheter att hitta på något lämpligt sätt att ersätta den insyn som borde finnas i det fallet.

Slutligen tackar jag för vad statsrådet Lundkvist sade, nämligen att man har rätt att motionera om riktlinjer. Då kan man tydligen också ta initiativ, och man ges inte bara tillfälle att yttra sig över de kommande riktlinjerna. Vi skall försöka utnyttja den möjligheten i fortsättningen att motionera på lämpligt sätt.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Herr Svensson i Malmö missförstår fortfarande det material som han här har studerat. Därför upprepar jag än en gång att först har det gjorts studier och inventeringar av under vilka olika förutsättningar industrin kan tänkas bli lokaliserad till våra kuster. Men det är inga riktlinjer. Det är en redovisning av de problem som man kan möta från miljösynpunkt, om man lokaliserar vid öst- respektive vid Västkusten.

Därefter har vi att göra avvägningar mellan problemen och att bestämma oss för var vi från miljösynpunkter över huvud taget kan tänka oss att släppa fram denna typ av industri. Där har vi också samordnat våra bedömningar med regionalpolitiska överväganden, och det har lett fram till de målsättningar som är redovisade i propositionen. Jag hoppas att herr Svensson nu, när jag än en gång har understrukt det, förstår att det är detta som är regeringens inställning i denna fråga.

Men sedan är det inte så att de områden som nu anvisas som tänkbara för denna typ av industri skall få bli speciella lortområden i den meningen att s. k. miljöstörande industri skall kunna lokaliseras dit utan att behöva vara rädd för att möta de krav som vi generellt sett uppställer mot sådan industri från miljövårdssynpunkter. Jag vågar också säga att ambitionerna i det fallet här i landet är höga och att vi i fortsättningen också nog kommer att bevaka vilka tekniska och andra förutsättningar som föreligger för att denna typ av industri skall kunna uppfylla kraven i det avseendet.

Jag vill också tillägga att vi har varit särskilt vaksamma när det gäller dessa områden. Vi uppmärksammar genom en särskild utredning de problem som kan vara förknippade med just dessa områden, både under byggnadstiden och tiden därefter. Även i sådana områden skall människorna ha rätt att leva i en så god miljö som möjligt.

Sedan har vi då skärgården, herr Bohman. Vi är väl medvetna om alla de problem som vi måste kunna lösa på ett bättre sätt än hittills när det gäller skärgården och dess befolkning. Jag tycker det är direkt fel, om man menar att vi skall lösa försörjningsproblemen för folket i skärgården genom att ge den rätt att i nuvarande läge avstycka tomter och den vägen få en slant för att kunna leva bättre. Resultatet av en sådan ordning blir bara att vi till sist privatiserar skärgården, och då har kommande generationer sannerligen ingenting att leva av. Jag är å andra sidan övertygad om att den översiktsplanering som vi nu pläderar för skall göra det lättare för oss att låta enstaka hus komma till stånd i områden, där vi hittills, med det något kantiga verktyg vi har haft – tätbebyggelsedefinitionen – har fått säga nej, därför att vi har fått tillämpa den så att säga mera principiellt än praktiskt. Får vi i förväg överallt en översiktsplanering, som gör det lättare för kommunalmännen att bedöma var inte bara glesbebyggelse i dess tekniska bemärkelse kan komma i fråga, utan också var enstaka hus kan komma i fråga i områden som vi i dag skulle vara benägna att betrakta som tätbebyggda, så löser vi säkerligen en hel del av de problem som herr Bohman redovisade som skärgårdens problem. Över huvud taget kommer vi – det kan jag försäkra – i fortsättningen att ägna skärgården speciell uppmärksamhet när det gäller samhällsplanering av den här typen; vi är medvetna om de problem som föreligger i detta sammanhang.

Till sist några ord till herr Grebäck, som jag har lärt känna som en progressiv ledamot av riksdagen när det gäller markfrågor. Jag tror herr Grebäck förstår mig om jag säger att vi från vårt partis sida var utomordentligt tillfreds med att vi i fjol kunde vara så ense som vi var när det gällde att konstatera behovet av en annan tätbebyggelsedefinition, behovet att utsträcka det begreppet med de konsekvenser när det gäller ersättningsrätter av olika slag som vi alla då var väl medvetna om. Jag har uttryckt min förståelse för att det sedan i fjol har hänt saker och ting. Vi har bl. a. haft en remissbehandling av lagstiftningspromemorian som skapat vissa problem för centern i sammanhanget; jag hänvisade tidigare till Lantbrukarnas riksförbunds remissyttrande. Men jag tror ändå att herr Grebäck och jag innerst inne och i princip är överens om att vi skall vara försiktiga när det gäller att tumma på åtgärder som vi i enighet har

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

vidtagit för att motverka riskerna för att vi i tryckområden skall få en markvärdestegring. Herr Grebäck vet lika väl som jag att det inte har bara gynnsamma effekter ens för jordbruket. Den pågående markvärdestegringen är i vissa områden ett bekymmer för jordbruket; visserligen kan enstaka jordbrukare kamma hem en hacka på den, men de som skall fortsätta att jordbruka har betydande bekymmer av markvärdestegringen. Det blir besvärligare och besvärligare att driva ett jordbruk i bygder där markvärdena går i höjden. Inte minst av det skälet hoppas jag att vi kan enas om att vara utomordentligt försiktiga och om att vi verkligen skall fortsätta med den aktiva markpolitik som jag har föreställt mig att herr Grebäck innerst inne är en stark anhängare av.

Herr tredje vice talmannen anmälde att herrar Svensson i Malmö, Grebäck och Bohman anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Sent i går kväll – någon sade att det var i spöktimmen – åntrade jag den här talarstolen och höll en lång utläggning. Den har i dag uppkallat herr Bohman och en del andra till protest och till temperamentsfulla och indignerade angrepp.

Nåväl, har herr Bohman manat fram spöket är det väl bäst att jag åter åntrar talarstolen och tar upp en del av resonemangen med honom.

Mitt anförande i går handlade om marklagstiftningen och dess betydelse för bostadsbyggande och naturvård. Jag kom också in på ideologiska skiljelinjer mellan partierna när det gäller sättet att se på äganderätt till mark.

Herr Bohman är naturligtvis inte främst indignerad över mitt anförande utan över den lagstiftning som vi i dag diskuterar. Han säger att det är en lagstiftning, som bryter med rättssamhällets grundläggande principer, och över huvud taget en lagstiftning som inför ett stort element av rättsotrygghet i vårt samhälle. Den bryter sönder något av grundvalarna för det gamla svenska rättssamhället.

Den princip framför alla andra som vi, enligt herr Bohman, tycks bryta mot genom den här lagstiftningen är kravet på att man skall behandla alla lika – i detta sammanhang att alla markägare skall behandlas lika. Om *en* markägare får bygga på sin mark, skall andra också få göra det eller i annat fall få kompensation i någon form.

Rätt många gånger har jag haft tillfälle att lyssna till herr Bohmans och moderaternas markpolitiska idéer, och jag har fattat att detta med likabehandling är något mycket centralt för er. Det kan då vara på tiden att vi äntligen försöker komma till tals och resonera i sak för att se om vi möjligen kan vara överens någon bit och konstatera var meningarna sedan bryter sig. Det kan vara rätt fruktbart att börja med att undersöka om man är överens om någonting.

Jag tycker mig ha kunnat konstatera att vi ändå är överens om vissa ting. Samhället måste ha vissa befogenheter. Vi måste ha kommuner som kan planera bostadsmiljöer och fritidsområden, och vi måste ha kommuner och länsstyrelser som kan värna om mark- och naturtillgångar, skydda

kuster och hålla dessa öppna osv. Vi måste ha en lagstiftning som skyddar grusåsar, så att vi undviker grustag som river upp de vackraste landskapen. Vi måste ha en lagstiftning om vattnet, så att älvar kan bevaras och så att inte vem som helst som äger fallhöjd kan anlägga ett kraftverk.

Detta är elementa som jag tror att vi är totalt överens om, herr Bohman och jag. Men det betyder till en början i så fall att vi där behandlar markägare olika. Den ene får bygga, den andre får inte bygga.

Var kommer då likabehandlingen in? Jo, säger herr Bohman, då får vi åstadkomma rättvisa på det sättet att vi ger ersättning till den som inte får bygga. Det låter ju väldigt bestickande. Men det betyder i så fall ganska mycket av ersättningar, skall jag säga. Tänk t. ex. på det fallet att vi skall bygga ut en ny tätort med centrumbebyggelse, bostadsbebyggelse, parker och grönområden. De markägare, som inte får bygga centrumbebyggelse eller bostadshus utan har mark som delvis blir grönområden, de skall då ha ersättning och sättas i samma goda ställning som om de hade fått bygga höghus på sin mark i stället – i likhetens namn, förmodar jag. Det är i varje fall konsekvensen av ett sådant resonemang.

Om den ene som har en markbit vid kusten får bygga en sommarstuga där, då skall den andre som har en markbit vid kusten också få bygga en sommarstuga eller – om förbud utfärdas – erhålla ersättning, så att han blir ekonomiskt sett lika väl ställd som om han fått bygga stugan.

Jag kan fortsätta uppräknningen. Det är naturligtvis likadant med grusåsen, om man vill vara konsekvent. Får man inte sprätta upp grusåsen, skall man ha ersättning. Det är otillständigt att den ene får anlägga grustag men inte den andre. Den som får förbud på sig skall försättas i samma goda ekonomiska position som om han hade fått öppna grustag.

Jag kan övergå till älvarna och vattenfallen. En del företag som äger fallhöjder får bygga kraftverk. Den som inte får bygga kraftverk skall då tydligen ha ersättning, så att han blir ekonomiskt lika väl ställd som om han hade fått anlägga kraftverk. Vitsen med likabehandlingen via ersättningar är att man skall betala full ersättning, som herr Bohman brukar uttrycka det. Den som får ersättning skall komma i lika god ställning ekonomiskt sett som om han i stället hade fått bygga på det sätt han själv önskat.

Det är rätt intressant att konfrontera dessa teorier och deras konsekvenser redan med dagens lagstiftning, herr Bohman. Enligt 1947 års byggnadslag kan kommunerna faktiskt bestämma var tätbebyggelse får komma till stånd. Den som inte får bygga på sin mark har inte rätt till ersättning härför. Skall vi riva upp 1947 års byggnadslag?

Vattenlagen har ett aktningvärt datum. Den tillkom 1918. Den som inte får anlägga ett kraftverk får inte ersättning härför. Skall man riva upp denna lag och bygga på den motsatta principen för att få fram den likabehandling som herr Bohman efterlyser? Man måste verkligen undra, när man läser i aktstyckena.

I pressmeddelandet från moderaternas marklagsgrupp, som jag omnämnde i går, står just att man beklagar att dåvarande högern under 1950- och 1960-talen och senare hälften av 1940-talet inte var tillräckligt

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vat-
ten

vaksam mot den smygsocialisering som berövade markägarna deras ersättningsrättigheter. Man nämner uttryckligen byggnadslagen såsom exempel och drar i förbifarten också fram strandlagen och naturvårdslagen.

Även herr Wennerfors talade i går utförligt om smygsocialisering. Han skulle prästera bevis. De bevisen blev helt enkelt en historik över marklagstiftningen, där han räknade upp praktiskt taget alla marklagar som har antagits sedan andra världskriget. Han startade med 1945. Alla marklagar var tydligen exempel på smygsocialisering. Är herr Bohman så konsekvent i sitt krav på likabehandling att han vill riva upp 1947 års byggnadslag, 1964 års naturvårdslag, osv.? Det skulle vara rätt intressant att få en precisering. Man kan ana att han är ute efter någonting åt det hållet, men det skadar inte om vi får besked av honom själv.

Vad skulle det då leda till om man hade den ordning som herr Bohman efterlyser? Jo, det skulle leda till att en fruktansvärd massa ersättningar måste betalas till olika typer av markägare. Vem skall betala dem? Det måste naturligtvis skattebetalarna finansiera – stat och kommun. Det kommer inte att röra sig om små summor i praktiken. Men det betyder om vi talar klartext att för att åstadkomma rättvisa mellan olika markägare – en rättvisa som består i att när den ene får bygga men inte den andre skall det betalas ut pengar – så måste skattebetalarna för att undvika avundsjuka mellan olika markägare subventionera de besvikna markägarna. Det är den praktiska innebörden av de teorier som herr Bohman med sådan frenesi förfäktar.

När herr Bohman polemiserar mot oss i marklagstiftningsfrågor, försöker han frammana bilden av att vi är ute i ogjort väder, att det inte finns några problem och att det ligger något slags avundsjuka mot de rika markägarna bakom allting. Det är vår ovilja mot de – enligt herr Bohman – fåtaliga markspekulanterna och de stora vinsterna på markaffärer som är drivkraften för hela vår lagstiftning. Men så förhåller det sig faktiskt inte. Markprisstegringen är förvisso, herr Bohman, ett ont, därför att skyhöga markpriser i sista hand måste betalas av skattebetalare, hyresgäster, villaköpare och för all del sommarstugeköpare. Det är dock inte detta som är det väsentliga – trots att markprisstegringen på sina håll och på vissa typer av mark har varit ganska våldsam under de senaste årtiondena – utan det väsentliga är att prisstegringen på mark mer eller mindre sätter våra lagar ur kraft, eller den riskerar i varje fall att göra det, om man i lagarna har sådana ersättningsregler som herr Bohman önskar sig.

Hur kan det ligga till med detta? Se t. ex. först på byggnadslagen! Det är meningen att kommunerna skall ha rätt att planera och bestämma var det får byggas och var det inte får byggas. För detta behövs instrument – lagar och tillgång till mark. Stiger markpriserna blir det dyrt för kommunerna själva att köpa mark, och i den mån de använder sig av möjligheten att utfärda byggnadsförbud blir det också synnerligen dyrbart. Det kan bli ekonomiskt oöverkomligt.

Undersöker vi i stället naturvårdslagen och de möjligheter vi där har skaffat oss att förbjuda t. ex. bebyggelse som är olämplig på en kust för att hålla den kusten öppen och tillgänglig för alla som vill ha bad och

rekreation, är det samma sak där: stiger priserna våldsamt på grund av hård konkurrens om marken blir det dyrare och dyrare för länsstyrelserna, dvs. staten och skattebetalarna, att åstadkomma sådana förbud.

Det är ingen skillnad om man i stället som exempel tar grusåsar eller någonting annat som naturvårdslagen skyddar.

Jag skall visserligen inte upprepa gårdagens anförande, men ett par exempel är ändå värda att granska något litet. Som exempel på vad det kostar länsstyrelserna att värna om naturen i allas vårt intresse nämnde jag Ägnö på Erstaviks fideikommiss. På en liten ö vill man hålla naturen öppen för att alla skall kunna komma dit för att bada och ströva omkring. På större delen av denna ö utfärdades byggnadsförbud. Expropriationsdomstolen säger att staten skall betala 2 450 000 kronor för att vidmakthålla det förbudet! Då är att märka att man inte berövat markägaren hans mark, utan han skulle dels få behålla sin mark, dels få 2 450 000 kronor för att han inte fick bygga sommarstugor på den och sälja. Nu pågår för all del fortfarande process om detta, varför det är möjligt att siffran 2 450 000 kronor när alla processer är slutförda inte blir slutgiltig. Det reserverar jag mig för. Detta exempel visar dock vilka groteska summor pengar det kan handla om, och får markprisstegringen fortsätta blir det bara värre och värre. Vi behöver en lagstiftning som håller markvärdestegringar borta, och vi behöver ersättningsregler som är rimliga.

Jag nämnde på tal om grusåsar Sundbyholmsåsen. Vi har ganska gott om grusåsar och vackra landskap av den typen i det här landet. Men när vi skulle skydda en bit av Sundbyholmsåsen och hindra markägaren från att öppna grustag där, måste staten gå in och köpa. Det kostade 1 miljon kronor för mark som betingade några få tusenlappar ett par decennier tidigare. Detta säger väl också någonting om vilka blockeringar av myndigheternas handlingsmöjligheter, dvs. av lagarna, som generösa ersättningsregler kan medföra.

Säger inte det senaste exemplet herr Bohman någonting? Sedan naturvårdslagen trädde i kraft den 1 januari 1965 har 10 000 människor och företag ansökt om tillstånd att få ta upp grustag. Länsstyrelsen har orkat hålla emot i ett 80-tal fall. Det är klart att många tillstånd naturligtvis under alla förhållanden skulle ha beviljats därför att vi behöver grus, men det råder inget tvivel om – därvidlag har naturvårdsverket samma uppfattning som jag – att man har varit tvungen att släppa fram massor av markägare därför att man inte har haft råd att köpa ut dem och betala dem de ersättningar som ett förbud skulle ha dragit med sig.

Nu kan herr Bohman invända: Ja, men dessa ersättningsregler beträffande grustag finns ju i dag och det finns inget förslag ännu att ändra dem. Det är inte den saken vi diskuterar. Men jag säger detta för att ge ett exempel på problematiken. För övrigt har jag lovat att vi skall anstränga oss allt vad vi orkar för att redan i vår komma med en lagstiftning som bättrar förhållandena på den punkten.

Till sist en annan sak innan jag slutar.

Herr Bohman talar gärna om att äganderätt inte bara är något bra, trevligt och glädjande för den enskilda människan, utan den utgör också

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vattnen

den bästa garanti för trygghet och självständighet som individen kan få, och den är en av grundvalarna för vår demokrati. Detta framhålles också i er partimotion i riksplaneärendet.

Vi tar först detta med tryggheten! Det är klart att det är trevligt att ha en sommarstuga eller en villa. Om man har en sådan, vill man naturligtvis vara trygg i sin besittning, och jag kan också förstå att det ger en känsla av trygghet att själv äga ett hus. Men det är väl lite överdrivet att säga, att det är den *bästa* garantin som finns – det finns rätt många människor, som inte har villor och sommarstugor och vilkas trygghet vi bekymrar oss för, människor som känner sig som både trygga och självständiga individer.

Låt oss lämna det där med trygghet och ta den andra aspekten. Jag blev rätt fundersam när jag i morse hörde herr Bohman nämna att äganderätten till mark skulle vara något slags grundval för demokrati. Vad är det för ett sammelsurium? Vad är det för konstig tanke som döljer sig bakom detta? Jag förstår väl att man kan anställa många, långa och lärda betraktelser över ämnet äganderätt och demokrati. Det kan ske i alla möjliga riktningar. Man kan tala om äganderätten i allmänhet och företagets ställning i samhället och deras makt och inflytande kontra de demokratiska organen. Men när det gäller äganderätt till mark måste frågas vad det har med vår demokrati över huvud taget att göra?

Jag måste erkänna att sedan jag hörde detta i morse, har jag under dagens lopp funderat grundligt, om jag kunde hitta på något slags rimlig förklaring. Jag hittade ingenting som gick i herr Bohmans riktning, men jag hittade åtminstone en annan anknytningspunkt. Det finns ett samband mellan markägande och demokrati: Om man har sådana regler kring äganderätten, en sådan lagstiftning som herr Bohman vill ha och som tillåter att markpriserna rusar i höjden hur som helst, leder det, som vi sett, till att det blir svårare att genomföra de demokratiska beslut som fattats i kommunerna och i riksdagen. Att förverkliga den kommunala demokratins beslut när det gäller byggnadsplaner och att förverkliga riksdagsintentioner när det gäller att skydda våra kuster, det är naturligtvis svårare, om man ger äganderätten en så orimligt stark ställning som herr Bohman önskar. Därför måste det alltid vara en balans mellan markägarens och samhällets intressen. Det måste vara en balans som man inte gör en gång för alla utan som får anpassas till sin tids sociala, ekonomiska och övriga förhållanden.

Vi är självfallet inte några fiender till privat äganderätt till mark – det hade jag anledning att utveckla utförligt i går. Den politik vi för inte minst på marklagstiftningens område går ju ut på att man skall ge tillfälle åt så många människor som möjligt att skaffa sig en bit av den svenska marken. Om vi håller markpriserna nere med hjälp bl. a. av lagstiftningen, så blir det litet fler som får råd att köpa sig en markbit för en sommarstuga eller för en permanentbostad. Detta är utomordentligt värdefullt. Om vi håller markpriserna nere, blir det naturligtvis också lättare för den som vill ägna sig åt jordbruk att komma över mark till ett rimligt pris. Det är bra. Låter vi priserna på jordbruksmarken springa i väg på sådant sätt, som skulle bli följden av herr Bohmans lagstiftning, ja, då blir på många håll i landet marken alldeles för dyrbar för att det skall bli

möjligt att använda den till något som är så pass begränsat räntabelt som jordbruk. Titta lite på förhållandena i Skåne vid Öresundskusten och på den prisutveckling som är där, kan herr Bohman se litet av de faror som eventuellt kan hota.

Herr talman! Detta om detta. Mest nyfiken är jag faktiskt att få höra om jag på någon punkt i min tolkning har missuppfattat herr Bohmans utläggning av principen att man i marklagstiftningen skall behandla alla ägare av mark lika.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag beskyllde i morse herr Lidbom för att vara politisk teknokrat, och det omdömet var inte bara negativt. Bakom det låg också en viss uppskattning av herr Lidboms obestridliga juridisk-tekniska skicklighet. Den föreläsning på nära en halv timme som vi har hört här nu och som jag skall besvara på högst sex minuter vittnar om stor skicklighet att tala, mindre skicklighet att begränsa sig och ge en motståndare tillfälle till ett ordentligt bemötande. Det kan väl herr Lidbom vara överens med mig om.

Herr Lidboms anförande spände över hela fältet, ett ganska besvärligt fält att plöja. Först prisbildningen på mark. Har det ingen funktion att fylla att markpriserna varierar så att den mer eftersökta och värdefulla marken har ett högre pris än den mindre värdefulla? Hur tror herr Lidbom annars att man skulle kunna åstadkomma en gradering av markanvändningen efter angelägenhetsgrad inom näringslivet och för olika funktioner? Hur kommer det sig, tror herr Lidbom, att Stockholms stads mark i Stockholms city är den dyraste som finns? Vilken tar ut de högsta hyrorna i Stockholm om inte Stockholms stad själv i de hus man har uppfört kring Sergels torg. Känner herr Lidbom över huvud taget inte till hur kommunerna är markprisedare? Det är verkligen ingen återhållsam prispolitik som kommunerna bedriver, det trodde jag att herr Lidbom kände till. Vem har satt priset på marken i Skärholmen om inte Stockholms kommun.

Man kan inte ge rättvisa, säger herr Lidbom, därför att det blir för dyrt. Är det ett resonemang som man skall behöva höra från en juridiskt utbildad departementschef i den socialdemokratiska regeringen? Om man skall ge rättvisa skall man göra det utan att ta hänsyn till kostnaden. Man kan inte sätta ett pris på rättvisan eller en övre gräns för den. Hur hänger det i annat fall ihop med er jämlikhetspolitik? Står markägarna utanför jämlikhetsresonemanget? Jämlikhet innebär väl att alla människor skall behandlas lika, alla ges lika förutsättningar. Jag utgick från det, men på den punkten har jag tydligen misstagit mig.

Så bollar herr Lidbom med pengar som om det var något syndigt i och för sig. Pengarna syftar ju till att utjämna olikheter. Skall vi gå tillbaka till naturhushållningens tidevarv och betala med potatisar och morötter. Är det något fel på att ta bort ojämnheter och olikheter emellan skilda individer med hjälp av pengar? Er jämlikhetspolitik syftar ju till att jämna ut olikheter genom ekonomisk utjämning, alltså med pengar?

Herr Lidbom frågade mig om jag ville upphäva byggnadslagen och naturvårdslagen. Nej, det vill jag inte, även om det finns skönhetsfläckar i

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

dessas lagar. Det är dessa lagar jag har utgått ifrån, när jag har kritiserat regeringens förslag. Vad man än må tycka om den rättsbildning som dessa lagar innebär, utgör de rättsgrunder som vi lever efter, som människorna i det här samhället har anpassat sig efter. Det är mot den bakgrunden som människorna skall likabehandlas. Det är vad jag har krävt. Det är den rättsordning vi har i samhället, och det är den som herr Lidbom och hans vänner vill bryta ned och ersätta med någonting annat.

Det finns flera hundra tusen markägare i vårt land som utgår från att de har rätt att bygga sin mark glest. Så hoppar regeringen in och lägger fram en proposition som över en natt vill upphäva den rätten. Men vi skall inte bara upphäva den rätten, säger man, utan vi skall också upphäva rätten till ersättning när vi behandlar olika människor inom denna stora ram på olika sätt. Detta anser jag står i strid med de rättsprinciper som hittills har gällt. Den uppfattningen står jag fast vid.

Sen kan man säga som Er rättschef i Dagens Nyheter för en tid sedan, att vi accepterar ju en ny rättsprincip genom att vi stiftar en ny i riksdagen. Ja, det gör vi, men just i det ögonblicket bryter vi mot de rättsgrundsatser som hittills har gällt i detta samhälle. Lagstiftning och rättskipning bygger på att tillämpningen skall vara enhetlig, lika fall skall behandlas lika. Varenda människa som ställts inför rätta räknar med detta: likhet inför lagen. Varför skall inte markägare behandlas lika? Och vad är det fråga om här? Jo, det är fråga om att ta ifrån en viss markägare en rätt som han har, därför att samhället anser att det är så angeläget att det skall förfoga över den mark som den enskilde annars skulle förfoga över. Är det då inte riktigt och rimligt och rättvist och jämlikt att samhället -- om det är så viktigt att det lägger beslag på marken -- betalar för den? Marken har ju tydligen ett värde för samhället som är så stort att vi inte vill låta den enskilde ha det värdet kvar. Då skall vi väl betala honom för det! Jag har utgått från det. Min moderata rättsuppfattning bygger på sådana principer. Jag beklagar att den kvalificerade juristen i Kungl. Maj:ts regering inte har samma grundsyn.

Sedan kan det vara svårt att tillämpa sådana principer i alla fall. Jag har aldrig krävt att alla människor som har fallhöjd -- heter det så, herr specialisten -- skall ha generell rätt att bygga ut vattenfall om det kommer i konflikt med andra intressen. Jag har inte begärt att alla skall få gräva upp grus på ett sätt som är störande eller miljöskadligt. Här kommer avvägningsproblem in i bilden. Men vi har en lagstiftning som skall förebygga skador av grustäkter, eller hur? Vi utarbetar täktplaner och allt möjligt annat som syftar till att återställa landskapet, att bota skadorna. Alla de skrämmande exemplen som finns utmed vägen till Arlanda måste förekommas. Det är en hyfsad och bra lagstiftning. Men grus behöver vi. Vi behöver grus bl. a. för att bygga sådana här skrämmande hus som finns här utanför och på andra ställen inom den stad vars miljö Stockholms kommun har präglat. Men behöver vi grus får vi också betala för det, oavsett vem som äger det.

Herr talman, det är *inte* jämlikt att ge mig sex minuter för att slåss med statsrådet Lidboms 25 minuter.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Jag beklagar, herr Bohman, denna ojämlikhet som herr Bohman sist påpekade. Den rör jag inte för. Jag kan icke ändra kammarens debattregler, men för att vi skall bli mer jämspelta skall jag den här gången fatta mig utomordentligt kort.

Det är intressant att lyssna på herr Bohman. Han är missnöjd med att vi inte vill ge olika markägare rättvisa därför att det är för dyrt att betala. Herr Bohman säger att i det ögonblick vi överger den gamla fina principen att vi skall behandla alla lika, då bryter vi med någonting väsentligt i rättssamhället. Men herr Bohman måste ha sovit ganska länge – och i så fall även under de juridiska studierna. Den här fina rättsprincipen den har vi brutit med långt innan herr Bohman och jag var födda. Sedan seklets begynnelse har man slagit fast att den som äger fallhöjden vid en älv han har inte någon ovillkorlig rätt att bygga ett kraftverk. Får han nej så får han inte ett öre i ersättning.

Det är ju onekligen olika behandling. Den ene har en fallhöjd och får bygga ett kraftverk, och den andre har en fallhöjd och får inte bygga ett kraftverk. Men den siste får ingen ersättning i alla fall. Då behandlas de alltså olika, och det har vi för länge sedan godtagit i rättsordningen.

Om vi skall göra sådana där skillnader mellan olika markägare så beror det på att vi får väga olika intressen mot varandra. Den viktigaste avvägningen är inte den mellan olika kategorier av markägare eller olika individer såsom markägare. Det viktigaste är avvägningen mellan samhällets intressen i vissa speciella hänseenden och den rörelsefrihet som man vill ge markägaren. Den föreställningen, att om vi gör någonting som begränsar markägarens förfoganderätt skall vi betala, den utgår ju också från den egendomliga tanken att markäganderätten är någonting heligt som man helst inte får röra vid, och om man nu får röra vid den skall man i varje fall betala. Får vederbörande inte göra världens mest lukrativa affär genom att sprätta upp en grusås, ja då skall han få lika mycket betalt som om han hade fått sprätta upp grusåsen och sälja gruset på export till Tyskland, eller vad han nu skulle göra med det. Vad är detta för konstig föreställning? Vi har aldrig haft ett sådant äganderättsbegrepp, och det försökte jag utveckla litet i går. Herr Bohmans rättviseuppfattning har i själva verket saknat förankring i svensk lagstiftning under praktiskt taget hela 1900-talet. I går frågade jag hur långt ni vill vända tillbaka. Vill ni riva upp 1947 års byggnadslag? I dag får jag fråga om ni vill riva upp 1918 års vattenlag. Skall vi leta oss ännu längre tillbaka för att komma till rätta med det här?

Sedan säger herr Bohman indignerat: Inte kan man låta bli att betala bara därför att det blir för dyrt! Vad är det för rättvisa och vad är det för jurist som kan uttala sig på det sättet?

Men förstår inte herr Bohman att sådant resonemang lockar fram motfrågan: Om det blir så orimligt dyrt – och markpriserna har ju stigit våldsamt – att vårt lands skattebetalare inte orkar med att jämte allt annat som de skall kosta på sig också skydda våra kuster, fjällvärldar, älvar och annat sådant, därför att markägarna vill ha så orimligt mycket betalt, hur skall man göra då? Skall man verkligen följa herr Bohmans rättviseideologi och säga att man aldrig kan beröva en individ hans

Nr 145

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

ekonomiska rätt till ersättning, om man på något sätt begränsar hans förfoganderätt över mark? Då får hellre samhället kapitulera, vilka samhällsintressen som än måste uppoffras – det är ju det som det är fråga om.

Har vi inte råd att skydda de 10–15 procent av våra kuster som fortfarande är obebyggda, eller en rimlig del därav, därför att det kostar för mycket att betala strandägarna för detta, får vi – eftersom rättvisan är helig och okränkbar, herr Bohman – avstå från att skydda våra kuster. Då blir konsekvensen att alltihop får växa igen – med herr Bohmans äganderättsfilosofi.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig än en gång – jag tror att det är fjärde gången i dag – konstatera att vad herr Lidbom nu gör är att polemisera mot den lagstiftning som socialdemokraterna själva har sanktionerat. Herr Lidbom gör ju ingenting annat än kritiserar de lagregler som är gällande rätt i dag. Har dessa ersättningsregler under den tid de varit gällande varit så befängda, att det finns motiv att säga att de i fortsättningen kommer att få så orimliga konsekvenser att hela den svenska kusten skulle blottläggas för en ohejdad expansion? Det är ju rent nonsens att påstå något sådant.

Gå nu inte tillbaka till det förflutna, till 1918 och därefter, utan låt oss begränsa oss till en diskussion från dagens förutsättningar, dvs. från den lagstiftning som nu är gällande rätt.

Herr Lidbom är överlägsen mot mig som jurist och säger, att jag måste ha sovit under mina juridiska studier. Jag vet att det är fel att göra så, men låt mig ändå hänvisa till vår förutvarande riksdagskollega, lagmannen Erik Alexanderson, en mycket mer kvalificerad jurist än jag. Han har samma uppfattning om den fråga vi nu debatterar som jag har. Låt mig hänvisa till honom, ty hur skall jag annars kunna dokumentera mina juridiska kunskaper mot den överlägsna sakkunskap som herr Lidbom vill göra gällande att han besitter när vi i dag för denna debatt?

Jag har aldrig talat om att man skall få använda mark på ett ohämmat sätt. Markens användning kan vara skadlig på många sätt, och den kan vara farlig – det finns alla möjliga begränsningar i markanvändningen, som vi kan vara tvungna att tillgripa. Självfallet kan en ohejdad markanvändning inte tolereras, om viktiga samhällsintressen därmed skadas.

Men vad är det för fråga vi diskuterar i dag? Jo, det är om en viss markägare skall behöva uppoffra sin markrätt för att ett stort antal människor skall få vistas på hans mark utan att betala för det. Jag påstår att detta är orättvist och orättmätigt. Skall dessa andra människor få vistas på hans mark, så köp då marken av honom! Det tycker jag är rimligt. Då får herrarna Carl Lidbom och Svante Lundkvist och många andra springa omkring på den så mycket ni vill. Det vore logiskt, rättvist och jämlikt – men låt inte markägaren få tolerera ett sådant intrång i sin markrätt utan att ni betalar för den.

Herr statsrådet LIDBOM:

Herr talman! Till att börja med vill jag säga till herr Bohman att jag

Fredagen den
15 december 1972*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

inte tycker om att diskutera i termerna rätt och fel när det gäller lagstiftning. Vi har något olika värderingar och åsikter, och vi kommer från våra olika utgångspunkter fram till något skilda resultat. Jag tycker inte att de konsekvenser som följer av herr Bohmans åsikter är tilltalande, och det är det jag säger. Jag säger inte att de är fel -- har man den inställningen att den enskildes äganderätt till mark är det heligaste av allt här i världen, är det som herr Bohman säger konsekvent och rätt. Jag har andra värderingar och kommer därför till andra resultat.

Jag har aldrig beskyllt herr Bohman för att påstå att vi skall avskaffa all lagstiftning som begränsar markägarnas förfoganderätt. Jag sade tvärtom att så långt som att det måste finnas begränsningar är vi överens. Men herr Bohman vill åstadkomma den här rättvisan mellan olika markägare genom ersättningsregler. Och då säger herr Bohman: Ja, det vill jag, även om det blir dyrt, rättvisans pris är aldrig högt nog. Och för övrigt polemiserar jag, säger herr Bohman, mot den lagstiftning som socialdemokraterna själva har genomfört: Varför angriper ni nu den lagstiftningen så hårt? Var den så dålig, det är ju en ganska färsk lagstiftning?

Nåväl, låt oss ta denna ganska färska lagstiftning som utgångspunkt. Det finns rätt naturliga förklaringar till att ersättningsreglerna blev som de blev -- förutom den förklaringen, herr Bohman, att vi på 1950- och 1960-talen inte satt med majoritet i bägge kamrarna hela tiden. Det var inte lätt att göra något annat därför att opinionen inte var medveten om problemen och därför att problemen inte hade vuxit sig så stora som de är i dag.

Jag skall inte gå igenom hela fältet men tar ett av exemplen, gruset, igen. På 1950-talet kunde man säga att om man förbjuder en markägare att ta upp ett grustag för att det skulle förfula landskapsbilden, då skall han ha ersättning för det. Det fanns inte så mycket grustag, och priset på grus var inte så högt. I dag är vi i ett annat läge. I dag är det t. o. m aktuellt att exportera grus, och i dag kostar den grusås jag nämnde i mitt exempel 1 miljon kronor, samma grusås som för ett antal år sedan kostade ca 5 000 kronor. Det säger något om vad som har hänt.

Det är alltså inte det att lagstiftningen när den infördes var dålig i första hand. Det var den inte, utan saken är den att utvecklingen har gått förbi lagstiftningen. Som jag tidigare försökte förklara håller markprisstegringen och markspekulationen och allt detta på att spränga sönder de lagar som vi en gång antog och som i och för sig var ganska bra. Därför måste vi komma till rätta med markprisstegringen genom ny lagstiftning, och vi måste också skaffa oss andra nya instrument för att behärska utvecklingen och se till att samhället kan tillgodose våra gemensamma intressen.

Herr tredje vice talmannen anmälde att herr Bohman anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr STRIDSMAN (c):

Herr talman! När värriksdagen behandlade inrikesutskottets betänkan-
de nr 7, så hade vi för centerns del avstått från att under den allmänna

motionstiden väcka partimotioner beträffande regionalpolitikens målinriktning. Det gjorde vi i avvaktan på propositionen om regional målsättning, som vi nu behandlar i kammaren.

Frågor om den regionala strukturen behandlades även då. Jag hänsyftar till vår motion där vi begärde ett uttalande av riksdagen att ortstypen storstadsalternativ avförs från ortsklassificeringen och att klassificeringssystemet inriktas på att ge de nya storkommunerna ett differentierat näringsliv som kan utgöra grunden för en stabiliserad befolkningsmässig och ekonomisk utveckling i kommunerna, något som var en utgångspunkt för 1962 års kommunblocksreform.

Vi blev ensamma från centern i våras om den här uppfattningen. Nu i dag – ett halvt år senare – har regeringen, inrikesutskottet och, som jag hoppas att det också blir, hela riksdagen tagit avstånd från de s. k. storstadsalternativen. Jag noterar detta med tillfredsställelse. Däremot har varken regeringen eller utskottsmajoriteten visat någon vilja att hålla fast vid innebörden av 1962 års kommunblocksreform. Jag beklagar detta.

Ingen kan förneka i den här kammaren att den av regeringen föreslagna ortsklassificeringen innebärande uppdelning av orter i primära centra, regionala centra och kommunala centra är ett avsteg från riksdagsbeslutet 1962 när kommunblocksreformen togs. Ortsskyltningen har skapat oro i olika delar av landet. De kommuner eller kommunblock som nu har svårt med befolkningsutveckling och sysselsättning blir givetvis inte uppmuntrade av regeringen, som placerar dessa längst ned på ortsskalan. De känner sig övergivna. De känner på sig att de fått en stämpel som betyder nedklassning. Omkring 3 500 människor i Jokkmokks kommun har med namnunderskrift krävt att riksdagen – om det blir i morgon eller på tisdag vet jag inte – säger nej till ortsprioriteringen. Det är ett exempel på människornas mycket befogade oro. Låt mig därför få citera en kort mening av det öppna brev som tillsänts oss riksdagsledamöter från Jokkmokk. Den lyder: "Vi är, mycket mildt uttryckt, allvarligt oroade över de konsekvenser ortsklassificeringen kan få för landet som helhet, socialt, ekonomiskt och miljömässigt."

Dessutom har vi Norrbottensledamöter samt representanter för inrikesutskottet fått den här frågan ytterligare utvecklad vid en uppvaktningsfråga från Jokkmokk. Därför ställer jag frågan till utskottets majoritet: Varför – och jag säger det än en gång – varför driva fram ett sådant ortssystem som skapar denna olust, denna osäkerhet, denna otrygghet för inlandets befolkning?

Statsministern uttalar i sitt "gula häfte" att "regionalpolitiken måste vidareutvecklas till en välfärdspolitik för alla delar av landet". Och han fortsätter: "Hela samhällsverksamheten måste engageras i strävandena att åstadkomma större jämlikhet mellan människorna i olika regioner i fråga om både sysselsättning och service." Jag måste säga att uttalandet saknar trovärdighet mot bakgrunden av att regeringen med ortsklassificeringen skapar motsatsförhållanden mellan orter. Utskottsmajoriteten är tyvärr inne på samma linje. Man vill genom centrala beslut koncentrera insatserna till de största tätorterna. Vi är alla intresserade av att skapa en mer differentierad arbetsmarknad. Där finns ingen skillnad mellan oss

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

reservanter och utskottsmajoriteten. Men jag vill säga: Inte löser man den viktiga frågan om ökade sysselsättningsmöjligheter för kvinnor i mindre orter och regioner med att centralt låsa fast att främst de som bor i primära centra skall få en arbetsmarknad som bjuder på valfrihet.

En sådan målsättning kan inte vi från centern skriva under. Den skapar inte större jämlikhet mellan människorna i olika orter och regioner i fråga om sysselsättning. Vår uppfattning är att ramar och riktlinjer för resurstilldelning och utveckling bör fastställas av riksdagen. Men inom dessa ramar bör sedan den regionala utvecklingsplaneringen handhas av länskommunala organ. De många motionerna med ändringsyrkanden till propositionens föreslagna orstsstruktur bekräftar den otrygghet som har uppstått i de orter som placerats längst ned på skalan – Jokkmokk är inte den enda ort som hyser oro. Sedan har vi de orter som känner sig nedklassade eftersom de mycket väl uppfyller kvalifikationerna för en högre orstbeteckning enligt regeringens uppställda krav. Jag skall ta två exempel – det räcker.

Fru Åsbrink har i motionen 1781 yrkat att Skara bör klassificeras som regionalt centrum. Motionären pekar på att Skara är stiftsstad, att länsbostadsnämnden är förlagd till orten och att man har ett länsmuseum. Dessutom finns där en hel del viktiga inrättningar för jordbruket såsom lantbruksnämnden, hushållningssällskapet, statens frökontrollanstalt m. fl. I propositionen betecknas Skara som kommuncentrum. Jag håller helt med fru Åsbrink om att Skara genom de många dit förlagda institutionerna mer än väl uppfyller kravet att bli klassificerat som regionalt centrum.

Herr Westberg i Hofors har i motionen 1801 pekat på att Hofors har en industri med ca 4 000 anställda. Motionären vill ha en breddning av näringslivet, en mer differentierad arbetsmarknad. I propositionen betecknas Hofors som kommuncentrum. Herr Westberg vill att Hofors skall klassificeras som regionalt centrum. Jag vill understryka att herr Westberg har en mycket befogad motion. En intressant upplysning lämnas i motionen. Kommunen har en framställning liggande hos skolöverstyrelsen om deltagande i försöksverksamhet med s. k. samordnad gymnasieutbildning. Men nu, när regeringen har föreslagit att Hofors skall klassificeras som kommuncentrum, befarar motionären en negativ handläggning av ärendet. Jag har full förståelse för herr Westbergs farhågor.

Just det här kravet från herr Westberg på en mer differentierad arbetsmarknad och bättre service i hans hemkommun – jag tänker då särskilt på kvinnornas sysselsättningsmöjligheter – ger oss inom centern rätt i vår uppfattning att det måste vara fel att centralt i riksdagen låsa fast att orter som t. ex. Hofors skall stå sist i kön för att erhålla en differentierad sysselsättning och bättre service. Mest resurser skall ges primära centra. Det är inte med den metoden man skapar större jämlikhet mellan olika orter. Det måste vara orternas funktion och behov av insatser som skall vara vägledande.

Om Skara med sina många länsinstitutioner hade tillhört ett annat län, hade kommunen kanske haft turen att bli betecknad som primärt centrum. Exempelen med Skara och Hofors ger ju en bild av att det här

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

med ortsklassificeringen mest liknar en lotteridragning; en del orter har dragit vinstlotter, men de flesta har fått nitlotter. Jag måste säga att någon större lekstuga finns inte än det här att vi i riksdagen skall hålla på att centraldirigera hur de olika orternas funktion skall se ut i framtiden. I centern har vi sedan en lång tid hävdat att den regionala utvecklingsplaneringen är en uppgift för länskommunala organ. Vi står fast vid den ståndpunkten. Jag vet också att folkpartiet och moderata samlingspartiet tidigare deklarerat samma uppfattning. Jag hoppas att bägge partierna fortfarande står vid samma ståndpunkt. Har man den uppfattningen kvar, ja, då måste man också erkänna att avskaffar man just samhällsplaneringen på länsplanet, då finns det knappast längre motiv för att hålla fast vid länsdemokratitanken.

I avvaktan på länsberedningens arbete har vi i reservationen 5 uttalat att länsstyrelserna bör få genomföra nästa länsplanering med större självständighet än vad som gällt den tidigare.

Jag vill bara med några få ord beröra frågan om statlig servicegaranti. Jag tillhör utskottsmajoriteten på den här punkten. Om riksdagen beslutar om en ortsklassificering, så blir behovet av statlig servicegaranti än större för de mindre orterna belägna t. ex. i Norrlands inland. De får helt enkelt svårt att överleva. Herr talman! Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan under punkten 6 i inrikesutskottets betänkande.

Flera motionärer har tagit upp storstadsproblematiken. Herr Nilsson i Tvärålund har på ett utmärkt sätt redovisat hur vi i centern vill förbättra miljön i storstäderna. Fröken Eliasson kommer senare i debatten också att behandla storstadsfrågor. Jag vill därför begränsa mig till att något kommentera vår reservation nr 9. Vi har i reservationen en annan motivering än majoriteten i inrikesutskottet när det gäller att komma fram till den för oss gemensamma slutsatsen, att storstadsmotionerna inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd. Som det har sagts tidigare i dag har utskottsmajoriteten för Stockholms del förordat en befolkningstillväxt under 1970-talet om ca 200 000 invånare, och därmed har också det högre befolkningstalet i propositionen, 1 675 000 invånare, överskridits.

Vad innebär nu det här utskottsuttalandet? Jo, utskottsmajoriteten har med sin skrivning förordat en högre ambitionsnivå än regeringen. Det innebär att Stockholm under 1970-talet skall växa minst lika mycket som under 1960-talet.

Om tillväxten nu för Stockholms del skall bli lika hög som under 1960-talet, så får man nog räkna med att såväl Göteborgs- som Malmöregionen får samma befolkningstillväxt. Man skulle därmed i de bägge regionerna uppnå det högre befolkningstalet i propositionen, 790 000 invånare. Det innebär att det inte blir så mycket folk över för tillväxt i det övriga landet. Får man genom ortsklassificeringen dessutom inom länen flyttningsrörelser, i första hand till de s. k. primära centra, då fortsätter avfolkningspolitiken oförminskat även under 1970-talet.

Det sagda må räcka som förklaring till att vi centerrepresentanter inte kunnat biträda majoriteten i utskottet på den här punkten.

I motioner från centern, folkpartiet och moderata samlingspartiet har jordbruks- och skogsbrukspolitiska frågor berörts. Utskottsmajoriteten, som jag tillhör också i detta fall, har funnit det vara angeläget att för

Kungl. Maj: t ge till känna vad utskottet uttalat i dessa frågor. Jag vill i det här sammanhanget understryka utskottets betoning av att skogsvårdsproblemen i Norrbottens län särskilt bör beaktas.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till inrikesutskottets hemställan under punkten 40. I övrigt ber jag att få yrka bifall till de reservationer som av oss centerrepresentanter fogats till utskottets betänkande.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Utskottets behandling av den motion jag väckt har varit tillmötesgående så till vida att utskottet bifallit framställningen att klassa Skellefteå som primärt centrum. Klassningen innebär visserligen inte i och för sig någon direkt fördel om man enbart ser på benämningen, men jag förutsätter att i utskottets ställningstagande även inryms uppfattningen att Skellefteå fullt ut skall få de stimulanser som erfordras för att Skellefteåregionen skall utvecklas så att den verkligen kommer att fungera som primärt centrum för denna del av Västerbottens län.

Kravet i motionen att Storuman skulle klassas som regionalt centrum har utskottet inte tillmötesgått, men däremot har utskottet gjort en sådan skrivning att den innebär en beställning att det inom Storuman skall göras de satsningar som erfordras för att kommunen skall kunna fullgöra sin uppgift som regionalt centrum, även om man i namnet för klassningen inte klart utsagt detta. Vad gäller begäran i min motion att man skall klassa Dorotea och Bjurholm som kommunala centra har utskottet uttalat att de sekundära centra i kommunerna avses kunna ge i princip samma service som kommuncentra. Både Dorotea och Bjurholm uppfattar utskottet som sådana sekundära centra i den storkommun där orterna kommer att ingå. Utskottet synes därför i princip ha gett Dorotea och Bjurholm samma betydelse som om de klassats som kommunala centra, och då man i sak medgett dessa kommuners betydelse så borde det ha varit naturligt och rimligt att man även satte det rätta namnet när det gäller klassificeringen för respektive orter. I praktiken har man dock tillfört båda kommunerna rangen av kommunala centra med de krav som man ställer på orter med denna benämning och de satsningar som måste göras på sådana orter.

För övrigt synes man beträffande klassningen av orter ha följt i stort sett de förslag som länsstyrelserna framlagt. Det är bra att det äntligen lämnats ett besked, särskilt för de orter som ligger inom stödområdet, att de nu fått en viss garanti att de kommer att bli bestående och utgöra serviceorter för sitt omland. Den ovisshet som funnits i alltför många år om hur framtiden skulle bli har lamslagit dessa orter alltför mycket. Ovissheten har dessutom medverkat till en rädsla för att göra investeringar, och genom det förhållande som rått har avfolkningen fått ske ohämmat i alltför lång tid.

Den uppfattning som framförts, att man inte nu skall fastställa de orter som är avsedda att få sin framtid garanterad, skulle innebära en fortsatt ovisshet och kan knappast gagna den befolkning som vill bo kvar i framför allt glesbygdskommunerna och där göra sin insats och skapa underlag för sin försörjning. Från folkpartiets sida har vi sedan lång tid påpekat att den ovisshet och otrygghet som rått varit till skada och

Nr 145

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveckling
och hushållning
med mark och vat-
ten*

nackdel för den berörda befolkningen. Då dessutom de utpekade orterna inte tillkommit slumpmässigt utan är en produkt av den bedömning som skett inom respektive län, varvid länens kommuner haft möjligheter att påverka det förslag som legat till grund för propositionen, har förslagen en stor folklig förankring, och har de tillkommit i demokratisk ordning. Kommunerna tillfrågades innan länsstyrelsen gjort upp sina förslag, och med den sakkunskap som finns ute i kommunerna, sammanvävd med önskemålen om framtiden, har man fått en garanti för att det varit väl underbyggda förslag som kommit fram. I länsstyrelserna har de politiskt valda representanterna haft ett avgörande inflytande, och jag finner det underligt att man ibland synes ha en mening på hemmaplan och en annan här i riksdagen om hur det skall vara. En del avvikelser har dock gjorts från de förslag som länsstyrelserna lagt fram. Jag anser detta mindre välbetänkt, och det fordras nog att man i efterhand rättar till de fel som man helt säkert har gjort.

Men enbart att klassa orter och ge dem ett visst namn skapar i och för sig ingen försörjning åt befolkningen. Det fordras medvetna kraftiga satsningar för att ge arbete åt folk liksom för att skapa underlaget för befolkningstalen som man strävar att upprätthålla och som är nödvändiga för bibehållandet av den service människorna har rätt att begära oavsett var de bor i landet. Det är meningslöst med aldrig så vackra eller höga befolkningstal om man inte skapar den grundläggande förutsättningen, nämligen människornas försörjning och trygghet. De åtgärder som man i första hand behöver vidta är att trygga sysselsättningen inom berörda områden vilket endast nås genom att näringslivet får den stimulans som erfordras, så att nödiga satsningar görs. Strävan bör vara att hindra utflyttningen, men detta är helt beroende på hur man lyckas med lokaliseringen av företaget. Här behövs målmedvetna insatser, då det endast är det som kan häva den utflyttning som under det senaste decenniet skett från framför allt Norrlandsläna. Det är inte siffror som befolkningen behöver eller några drömmar om framtida storhet utan jobb som kan ge försörjning för de människor som vill stanna kvar i sin hembygd.

Den ortsklassificering som gjorts och som är en grund för stabila serviceorter på skilda nivåer hälsar jag med tillfredsställelse. Detta betyder att om de resurser som fordras snarast insättes får man även inom glesbygdsläna ett alternativ till de orter och landsdelar som expanderat alltför snabbt de senaste årtiondena. Den expansionen har i stor utsträckning skett på glesbygdslänens bekostnad och medverkat till att befolkningstalen där minskat.

Herr Stridsman redogjorde för sin uppfattning i de här frågorna. Jag kan tyvärr inte dela hans åsikter i vad det gäller klassificering av orter. Det kan inte vara någon lösning att inte säga någonting – det är en flykt undan verkligheten. Det går inte heller att påstå att man dirigerar vilka orter som skall ha en viss ställning för framtiden. Nej, man fastslår att de orter som redan nu finns skall få behålla den funktion som de faktiskt har i dag, och det är den garantin som jag tycker är så värdefull, för där har det rätt ovisshet. Det hjälper inte befolkningen om man låter den fortsätta att leva i ovisshet -- det är den största skada som kan ske.

Bristen respektive tillgången på arbete och ett differentierat näringsliv

liksom den ovisshet för framtiden som rätt har enligt min uppfattning varit den främsta orsaken till de befolkningsomflyttningar som skett och som många gånger varit direkt olönsamma ur samhällets synpunkt. Den ständiga undersysselsättningen inom stödområdet har blivit en belastning för samhället, och den befintliga tillgången av arbetskraft har dåligt kunnat utnyttjas. Man får hoppas att det nu verkligen finns en vilja och strävan att rätta till förhållandena, och målsättningen bör vara att rätta till det som tidigare varit skevt.

Från folkpartiets sida har vi i partimotionen klart ut sagt vad som i första hand bör göras, och av de olika punkter som partiet framfört skulle jag personligen som främsta punkt vilja sätta: Bort med löneskatten inom det inre stödområdet! Det vore en god stimulans som skulle bli verksam och som skulle stimulera företagsamheten och ge jobb åt den undersysselsatta befolkningen.

Herr OSKARSON (m):

Herr talman! Låt mig först få instämma i de anföranden som min utskottskamrat herr Nordgren i eftermiddags höll i anslutning till inrikesutskottets betänkande nr 28, och låt mig samtidigt få yrka bifall till de reservationer till vilka mitt namn är knutet samt i övrigt bifall till inrikesutskottets hemställan.

Jag skulle under de minuter som tillmätts mig vilja ägna mig åt ett par av de regionalpolitiska områden som behandlas i propositionen 111, bilaga 1, och även i inrikesutskottets betänkande med inriktning på de åtgärdspropositioner som är aviserade till vårriksdagen.

En förutsättning för en lyckad regionalpolitik är ett företagsvänligt klimat i hela landet. Konstgjord andning är till för att under en krissituation klara patienten över den akuta oförmågan att av egen kraft tillföra livsfunktionerna tillräckligt med syre. Vi har i dag en konstgjord andning i vad gäller sysselsättningen. Ingen torde kunna förneka det. En första åtgärd måste följaktligen bli att skapa en sådan miljö för näringslivet att detta kan fortleva och utvecklas av egen kraft. Riktlinjerna för regionalpolitiken måste också vara att åstadkomma den mest ändamålsenliga användningen av landets tillgängliga resurser och att sätta in åtgärderna där de bäst behövs.

I propositionen framhåller departementschefen att näringslivets utveckling är av avgörande betydelse för välståndsutvecklingen. Det är fullt riktigt. Men låt mig fortsätta. För att välståndsutvecklingen skall vara verklig för landet i dess helhet måste också näringslivet ha en inneboende egen styrka och växtkraft. Detta måste gälla generellt och därför är det livsviktigt även från regionalpolitisk synpunkt att vi får fart på sysselsättningen och på den ekonomiska tillväxten.

Det regionalpolitiska stödet bör sättas in där det bäst behövs, oberoende av var inom landet sådant behov uppträder. Flera remissinstanser har i sina remissvar diskuterat stödområdets gränser, och förslag har framställts att slopa gränsen för allmänna stödområdet. De motiv som anförts för att slopa denna gräns har varit att behov av stödsatser finns på ett flertal platser inom vårt land utanför allmänna stödområdet. I en motion där jag anförde liknande synpunkter har jag inte gått så långt att

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

jag direkt har velat föreslå ett slopande av stödområdet, men jag har hemställt att riksdagen uttalar sig för att lokaliseringsstöd skall kunna ges till företag utanför det allmänna stödområdet, där starka behov av sådant stöd förefinns. Vi har nämligen inom vårt land flera platser som väl uppfyller kriterierna för de regionalpolitiska insatser som kan komma företag inom stödområdet till del. Sådana områden finns även inom i övrigt expansiva regioner i vårt land.

Utskottet skriver i anslutning till denna hemställan följande: "Gällande bestämmelser medger att punktinsatser görs i orter utanför stödområdet, när avsevärda svårigheter förutses eller har uppkommit till följd av industrinedläggningar eller när särskilda skäl talar för att ett område med ensidigt näringsliv eller isolerat läge bör tillföras ytterligare industri." Därefter erinrar utskottet om att 25 procent av stödet lokaliserats till orter och regioner utanför stödområdet. Det är riktigt. Men låt mig här tillägga att då har det som regel gällt att lösa akuta sysselsättningsproblem.

Vad jag syftar till är att även stöd med långsiktig inriktning bör kunna kanaliseras till orter och platser som har behov av lokaliseringsstöd, oberoende av var inom landet de är belägna. Detta har jag också sagt tidigare. Vi skulle då komma ifrån de gränsproblem som vi nu har i anslutning till allmänna stödområdets avgränsning. Fördelningen av lokaliseringsstödet – åtminstone en del därav – borde också kunna decentraliseras till regionala instanser, som torde vara de som bäst kan göra avvägningar och bedömningar i det enskilda fallet.

Organisatoriskt torde frågan kunna lösas på olika sätt, t. ex. genom samverkan mellan länsorgan och företagareföreningar och genom att länet som sådant tilldelas en viss ram för lokaliseringspolitiska insatser samt att den regionala myndigheten tillsammans med och i samverkan med övriga regionala organ får en viss kvot att förfoga över – helt naturligt skulle jag vilja tillägga – med en central reservpost för insatser på riksnivå. "Länen är olika utformade", yttrade inrikesministern här i kammaren för en stund sedan. Jag instämmer helt i detta, och jag hoppas att inrikesministern vidhåller detta sitt yttrande och kommer ihåg det, när bestämmelserna för lokaliseringsstöd och lokaliseringsbidrag skall utformas i 1973 års proposition.

Jag vill beröra ett annat område. I samband med beslut vid förra årets riksdag om utlokalisering av statliga verk riktades stark kritik på många områden mot att propositionen inte varit tillräckligt underbyggd och inte tagit tillräcklig hänsyn till möjligheterna att utlokalisera delar av verk och att samordna centrala funktioner med regionala. Om utgångspunkten för regionalpolitiken är att åstadkomma den mest ändamålsenliga användningen av landets resurser, borde det vara självklart att statsmakterna söker fastställa problem och kostnader i samband med olika decentraliseringsalternativ. Enligt länsberedningens direktiv har denna att undersöka "lämplig decentralisering inom den statliga förvaltningen" och vidare "uppgiftsfördelningen inom den statliga sektorn mellan centrala och regionala organ".

Varför inte låta denna utredning arbeta fram förslag i enlighet med sina direktiv för att på så sätt få ett verkligt underlag för fortsatt

utlokalisering av statlig verksamhet? Men i stället envisas man med att hålla fast vid en andra utlokaliseringsetapp, allt enligt propositionen, och beslut om denna utlokalisering skall fattas vid 1973 års riksdag. Jag skulle vilja säga att om den propositionen inte blir bättre förberedd än den förra, kommer vi att tvingas att fatta beslut på samma svaga grund som vi gjorde förra året. Om det är mycket brådskande, som det av för mig obegripliga anledningar tycks vara, kunde man begära att länsberedningen – vars uppgifter jag tidigare har citerat – i etapper utarbetade underlag för beslut om decentralisering av arbetsuppgifter och beslutsfunktioner från centrala verk till regional och lokal nivå.

Detta är också vad utskottet anser i sitt betänkande, nämligen att riksdagen redan nu bör uttala sig för en omfördelning av beslutsfunktioner från central till regional eller lokal nivå. Och utskottet anser också att den önskade omfördelningen bör kunna uppnås genom t. ex. beslutsdelegering inom den statliga förvaltningen eller överförande av arbetsuppgifter från statliga till regionala organ.

På denna punkt finns det en reservation från de socialdemokratiska ledamöterna, nämligen reservationen 12. Vad är det då som skiljer utskott och reserverter åt?

Herr talman! Reservanterna utgår ifrån, om jag förstår dem rätt, att den aviserade propositionen om ytterligare utlokalisering av statlig verksamhet skall utan invändningar godtas i sin helhet, när den kommer att framläggas för nästa års riksdag. Men i övrigt finner jag faktiskt stor samstämmighet. Reservanterna erinrar nämligen också om att länsberedningen har de uppgifter som framgår av de direktiv jag här tidigare gjort vissa citat ur. Skulle vi då inte kunna vara överens om att avvakta denna utrednings undersökning och förslag till fördelning av arbetsuppgifter mellan stat och kommun och uppgiftsfördelningen mellan centrala och regionala organ?

Vi skulle då få ett betydligt bättre underlag för beslut om decentralisering av statlig förvaltning än vad vi hade vid förra årets beslut. Vad jag alltså skulle vilja, herr statsråd, är att man inväntade förslag från länsberedningen om hur arbetsfördelningen lämpligen bör ske mellan regionala och centrala organ, innan propositionen om ytterligare utlokaliseringar av statliga verk föreläggs riksdagen.

Herr talman! Till slut bara några ord om det särskilda yttrande nr 1 som är fogat till inrikesutskottets betänkande.

Den regionala struktur som propositionen föreslår är, som här tidigare sagts vid flera tillfällen, en produkt av länsstyrelsernas förslag i Länsprogram 70. I moderata samlingspartiets motion framhålles att de föreslagna årgårderna skall ses som ett delförslag i ett större handlingsmönster. Den Ortsstruktur som föreslås i propositionen betraktar vi icke som någonting för alla tider givet. Som vi tillsammans med folkpartiet framhållit i detta särskilda yttrande skall de erfarenheter som finns av den nu föreslagna Ortsstrukturen beaktas i den fortsatta planeringen inom länen. Förändringar i den föreslagna planen skall ske i takt med utvecklingen. Någon bindning för framtiden godtar vi alltså inte. Ortsstrukturen är föränderlig i förhållande till utvecklingen inom näringsliv och andra samhällsområden inom regionen eller på orten.

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vattnen

Ortsklassificeringen skall vara en vägledning för regionalpolitiska insatser men får icke behandlas som en regel att absolut arbeta efter inom vare sig närings- eller lokaliseringspolitik. Ortsstrukturen skall betraktas som ett rullande regionalpolitiskt handlingsprogram.

Inrikesministern yttrade också för en stund sedan i debatten i fråga om Ortsstrukturen: Vi har nu en plan att utgå ifrån, när förändringar skall ske efter hand som utvecklingen inom arbetsmarknad, service, miljö m. m. går framåt inom varje område och på varje plats.

Denna inrikesministerns syn på Ortsstrukturen och utvecklingen överensstämmer både med vad vi i moderata samlingspartiet framfört i vår motion nr 1806 och med vad som framhålles i det särskilda yttrandet nr 1. Vad jag här vill framföra som önskemål är att detta också verkligen blir normgivande för framtiden.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! I debatten under förmiddagen förekom Västernorrland och Ådalen vid flera tillfällen. Statsministern liksom herr Fälldin refererade till rådande förhållanden i dessa områden. Detta kan ju ha sin enkla förklaring i det faktum att sysselsättningsförhållandena där för närvarande är de svåraste i landet. Ådalen är numera ett rent klassiskt exempel på hur utvecklingen kan gå då storkapitalet helt får dominera och då såväl statliga som kommunala myndigheter låter företagen ha fria händer att uppträda efter eget val.

Västernorrland tillhör skogslänen och lider under samma svårigheter som är rådande i samtliga skogslän då det gäller sysselsättningen. Det är bara ännu värre i Västernorrland. Där har man nattsvarta prognoser för arbetsmarknaden – de många företagsnedläggningarna har satt sina spår.

Det senaste meddelandet om företagsnedläggning kom under onsdagen då Svenska cellulosa AB meddelade att Kramforsfabriken, som sysselsätter omkring 400 personer, kommer att helt upphöra med sin verksamhet inom de närmaste åren. Det är samma koncern som under senare tid lagt ner tre massafabriker, tre sågverk och en fiberplattfabrik. Två andra skogsbolag i samma område har lagt ned var sin massafabrik. 1 000 arbetstillfällen i Ådalen försvann på så sätt under en mycket kort tid.

När dåvarande inrikesministern Rune Johansson år 1966 – om inte mitt minne sviker mig – besökte Kramfors och vid ett sammanträffande med såväl kommunfolk som representanter för pressen meddelade, att nu kommer inom den närmaste tiden företag att nedläggas i Ådalen som betyder att 1 000 personer förlorar arbetet, var detta givetvis en för befolkningen mycket beklaglig nyhet. Men representanten för Kramfors stad kvitterade genom att yttra ungefär följande: Vi har haft svårigheter förr i Ådalen. Vi kommer att klara dem även denna gång.

Men hur klarades uppgiften? Ja, de mindre industrier som kommit till Kramfors genom statliga subventioner till privat industri har ju inte alls kunnat tillräckligt svara för ny sysselsättning i stället för den som förlorats. Ungdomen har i stor utsträckning flyttat söderut. Kramfors är numera med bland de kommuner som toppar listan då det gäller pensionärer.

Företagsnedläggningarna i Kramfors och Ådalen är inte slut. Den aviserade företagsnedläggningen av den av skogsägarna ägda NCB-fabriken i Sandviken står väl också på dagordningen.

Frågan om sysselsättningen i Ådalen och Västernorrland har jag haft tillfälle att aktualisera åtskilliga gånger i riksdagen. Arbetslösheten och sysselsättningsvärigheterna på grund av företagsnedläggningar har varit omfattande under många år. Ådalen är området som såväl Gud som regeringen glömde. Storkapitalet trivdes där så länge de stora profitterna strömmade till, men sedan skuddade man stoftet av fötterna, tydligen med den meningen att här kommer i fortsättningen inte att växa någonting.

Såväl i Kramfors som i det aktuella landstinget och i riksdagen har socialdemokraterna haft det s. k. politiska ansvaret under omkring 40 år. Jag skall i tysthet förbigå vad som kunde hända i landstinget under 1960-talet, då sysselsättningsfrågorna aktualiserades av kommunisterna i den församlingen.

Att statsminister Palme och herr Fälldin under förmiddagens debatt tycktes vara oense då det gällde ansvaret för sysselsättningen i Ådalen fann jag litet underligt. Under tidigare år har ju SAP och centern i dessa frågor varit helt ense. Om inte detta stämmer vill även jag liksom statsministern hänvisa till herr Ivar Högström, som skall ha ordet efter mig om en stund.

Det talas om att SCA, alltså Svenska cellulosa AB, skall svara för ersättningsindustrier. Bl. a. fackföreningsfolk har framställt saken så. Dylika ersättningsindustrier av modell SCA är man inte särskilt glad åt i Ådalen, eftersom erfarenheten är bister i det avseendet. Inte heller är skyddade verkstäder eller beredskapsarbeten någon lyckad lösning. Vad folket vill ha är meningsfull sysselsättning och varaktiga arbeten.

Tillåt mig, herr talman, att få läsa upp ett telegram som kom för några timmar sedan C.-H. Hermansson från folk i Ådalen som tydligen hört riksdagsdebatten i massmedierna. Telegrammet har följande lydelse:

”Poängtera att för Norrland skall skapas varaktiga arbeten så att unga familjer kan bli bofasta och få känna trygghet. Det här hattandet med AMS och tillfälliga jobb ger ingen varaktig trygghet.”

Detta är ett uttryck från folkdjupet. Ledande politiker söker dock att dämpa missnöjet och berättar i alla sammanhang att man tror på Ådalen. Man tror på Västernorrland. Man tror på skogen som basindustri i Norrland. Man har tagit som sin livsuppgift, tycks det, att i stället för att understödja folkets krav på meningsfull sysselsättning skapa en hoppfullhet, som i grunden måste bli en falsk hoppfullhet, ty undan för undan förvärras sysselsättningsläget. Flera exempel skulle kunna anföras.

Denna hoppfullhet, denna strävan att skapa optimism i ett område av landet som så hårt drabbats av arbetslöshet och undersysselsättning och som sedan många år tillbaka fått åse hur ungdomen på grund av brist på arbete och utkomst tvingats att flytta söderut har tagit sig många och skilda uttryck. Ett av de senaste, som jag skulle vilja demonstrera genom att visa upp ett tidningsuppslag, är ett reportage i den socialdemokratiska tidningen Nya Norrland för ett par veckor sedan, närmare bestämt den 30 november. Det är en omfattande intervju med länets hövding. Det

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

framgår här att det är "Uppåt för länet" och "Nu skall vi marknadsföra Västernorrland". Landshövdingen säger följande till länets invånare: "Jag tror på en framtid för detta län. Jag är nog optimistisk att räkna med en uppåtgående trend inom en nära framtid. Kontaktverksamheten mellan länsorganen och näringsliv har intensifierats. Vi kan våga tala om ett lagarbete där länsorgan, näringsliv och kommuner numera är engagerade."

Och vad är det för uppgifter som står på dagordningen? Jo, det är följande: "I första hand har det gällt och gäller även framdeles att bistå kommunerna då det gäller markplanering för industriändamål samt att projektera och iordningställa industriområdena." Och vidare: "Vi utreder och planerar på fritids- och turistområdet. Vidare arbetas på det utbildningssidan med yrkesutbildningen och", fortsätter landshövdingen, "blir nästa arbetsuppgift för länsorganen och kommunerna att utarbeta policy och plan för en bredare marknadsföring av länet. Dessutom har ett samarbete i utvecklingsarbetet inletts över länsgränserna. Det är", slutar landshövdingen, "aktivitet på alla fronter."

Det kan vara en nödvändig optimism då sysselsättningsläget är så mörkt som det är i Västernorrland och Ådalen. Det är givet att stämningen stiger några grader hos läsekretsen då den får vetskap om all den aktivitet som numera utvecklas av länsorganen. Man ställer sig dock frågan: Vad gjordes tidigare? Vidare kanske man frågar sig om det varit bristen på industrimark som hindrat utbyggnaden och gjort att de många industrierna har lagts ned och om det varit samma orsak som hindrat nyetableringar av företag. Eller om yrkesutbildningen inte varit tillräcklig utan ungdomen därför tvingas flytta söderut eller i dag gå arbetslös.

Var någonstans skall Västernorrlands län marknadsföras? Tänker man gå utanför landets gränser – är det Afrika, Amerika eller Australien man tänker på? Arbetslösheten är ju numera ett faktum också i andra delar av landet, och även där råder det brist på företag. Var skall företagareföreningen lyckas "ragga" nya företag till Västernorrland?

Det är många frågor som inställer sig i detta sammanhang.

Jag skulle vilja fortsätta med ytterligare några citat ur intervjun med landshövdingen, då den samtidigt som den andas optimism och hoppfullhet ändå åskådliggör den fundersamhet som kan inställa sig vid läsningen av den nu aktuella propositionen.

I fråga om denna proposition, som kammaren nu diskuterar, säger landshövdingen följande: "Vi har tryckt hårt på behovet av lägre transportkostnader på de långa avstånden, att trafikpolitiken borde utnyttjas i regionalpolitiskt syfte. I propositionen finns inte samma starka uttalande för kommunikationernas betydelse för regionalpolitiken. Många utredningar är dock i arbete och jag hoppas man där skall komma fram till att lägre taxor för långväga person- och godstransporter är regionalpolitiskt riktigt."

I fråga om den enligt tidningen viktiga industrisidan säger landshövdingen: "Tre konkreta förslag, som vi redovisade i länsplan 70, har tagits upp positivt i propositionen. För att utveckla och förstärka den regionala industriservicen avser chefen för industridepartementet att våren 1973 lägga fram ett förslag om förstärkning av statens stöd till företagareföre-

eningens rådgivning till de mindre och medelstora företagen. Vidare föreslås att lokaliseringsstödet även får avse konsultföretag och partihandel av regional betydelse. Vidare -- och kanske det viktigaste -- kommer nästa år förslag om höjt lokaliseringsstöd till det inre stödområdet. Där anser jag att det är motiverat med större statliga insatser eftersom det enskilda risktagandet vid utbyggnad i allmänhet är större i inlandet.”

Denna intervju, som jag alltså citerat vissa brottstycken ur, andas hoppfullhet till kommande utredningar och rådgivning och till att en bättre service skall ordna förhållandena i Västernorrlands län och Ådalen. Men längre vågade inte ens vederbörande landshövding sträcka sig. Det väsentliga saknas. Det gäller de nya industrierna, de som skall skapa de nya arbetstillfällena som behövs i länet, om detta inte skall bli ett fattiglän. Men dessa uppgifter och dessa nya tag saknas ju också i propositionen.

Denna omfattande tidningsartikel har ett bestämt mål att fylla, nämligen att inge befolkningen i dessa bygder optimism och tro på framtiden -- tro att allt kommer att ordna sig till slut. Nu är det uppåt för länet. Nu skall Västernorrland marknadsföras.

Det är inte första gången denna idé lanseras i Norrland, att söka skapa optimism hos folket i ett mycket beträngt sysselsättningsläge. Det gäller att få folk att glömma den grå vardagen med arbetslöshet, företagsnedläggningar, den skyddade och halvskyddade sysselsättningen, beredskapsarbeten, som alltför många uppfattar som en meningslös tillvaro. Vad folket vill ha i dessa bygder är ett meningsfullt arbete. Men då tillvaron för människorna inte är den angenämaste, då oron och ängslan för framtiden är som störst, då perspektiven är som mörkast, då gäller det att skapa optimism. Då gäller det att få folk att tro: Nu är det uppåt för länet. Nu skall Västernorrland marknadsföras.

Herr talman! Under det gamla romarrikets nedgångstid och inför dess fall bjöds folket bröd och skådespel. I Sverige snart 2 000 år senare tillämpas inte helt metoderna från romarriket, för brödet är exempelvis inte gratis -- det skall gudarna veta. Men för den allt större del av folket som slås ut ur den ordinarie produktionsapparaten ordnas brödet genom hel- och halvskyddad sysselsättning eller genom beredskapsarbeten, där vägar skall byggas och där arbetet många gånger kan bestå av att knacka is och skotta snö.

Till dessa olika slag av arbeten förs de utslagna, de som inte är tjänliga i den verkliga produktionsapparaten. Det är detta slag av bröd som stora delar av det svenska folket serveras.

Och skådespelet svarar denna riksdag för med en regeringsproposition och ett uppträdande, vars främsta uppgift är att söva folket. De verkliga greppen för att skapa arbete och trygghet, för att avlägsna ängslan och oron för nuet och framtiden saknas helt i propositionen. Men också andra skådespel bjuds. Tidningsartiklar som den ur vilken jag nyss citerade kan fylla samma syfte. I Västernorrland är sysselsättningssvårigheterna störst, men där duger inte vilka skådespel som helst. Där får på vissa platser exempelvis Fria Proteatern inte framträda med kommunalt stöd, därför att denna teatergrupp visar skådespel, som är samhällskritiska och söker föra folkets talan, skådespel som inte fyller uppgiften att

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

söva folket. Här råder ju en omfattande arbetslöshet, och SAP har suttit i den kommunala ledningen under många decennier.

Som alla vet har vänsterpartiet kommunisterna yrkat avslag på föreliggande proposition till de delar som inrikesutskottet haft att behandla. Utskottet är av en annan mening.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 2 vid inrikesutskottets betänkande nr 28, till vilken mitt namn är knutet.

Herr NILSSON i Östersund (s):

Herr talman! Efter herr Stridsmans anförande tror jag det är angeläget att fastslå vissa väsentliga punkter. Det är ytterst väsentligt att det regionala handlingsprogrammet grundas på ett nära och gott samarbete mellan olika regioner, mellan stad och land och mellan människor i skilda delar av detta land. Det vore mycket olyckligt om programmet skulle användas till att spela ut olika landsdelar mot varandra. Då tror jag inte vi har möjlighet att förverkliga det. Jag skall litet längre fram återkomma till herr Stridsmans anförande.

Det kommer utan tvivel att krävas mycket stora resurser i samhällets hand om målsättningen arbete, en god service och en god miljö åt alla människor i olika landsdelar skall kunna klaras. Optimismen, herr Lorentzon, är ingen dålig lokaliseringfaktor. Tappar vi viljan, lusten och framtidstron, då kommer vi ingen vart — inte ens i vårt arbete med att försöka skapa en bättre regional balans.

Den föreliggande propositionen slår fast att varje region och varje län har sina problem, och det har utskottet blivit underkunnigt om, bl. a. under ledamöternas många resor runt om i landet. Man konstaterar också att problemen utan tvivel är mest markanta i de s. k. skogslänen, och därför är utskottet enigt om att det allmänna stödområdet bör behållas och att huvuddelen av insatserna bör göras där. Jag hälsar med mycket stor tillfredsställelse den enighet som på den punkten har uppnåtts under utskottsarbetet.

Mot den här bakgrunden är det helt naturligt att dagens debatt i mycket stor utsträckning har rört sig om frågor som har ställts i problemområdena och vad som bör göras där.

Propositionen gör en inträngande analys av problematiken, inte bara i problemområdena utan även i andra delar av landet. Man påvisar hur beslut i enskilda företag skapat en regional obalans som inte kan tolereras, därför att den saknar socialt innehåll, drabbar den enskilda människan och hotar hennes trygghet i tillvaron. Någon motsvarande samhällsanalys söker vi förgäves efter i centerns riksplan.

Man har verkligen gjort det lätt för sig i den 28-sidiga broschyr som man här presenterat som något slags alternativ till regeringsförslaget. Från centerns sida går man ut och frilansar bland valmanskåren och skyller allt på regeringen för att vinna röster. Jag har många gånger undrat över varför man är så rädd från centerns sida att tala om de marknadskrafter som bevisligen är den främsta orsaken till den obalans vi har i olika regioner i det här landet. Är det möjligen därför att centern närstående organisationer också har deltagit i den här centraliseringsprocessen?

Ja, det är regionalpolitiken som skall försöka sopa igen spåren efter

marknadskrafternas framfart. Det har sedan 1965 i stödområdet skapats ca 10 000 nya arbeten via lokaliseringpolitiken och givetvis många tusen fler nya jobb via andra åtgärder på arbetsmarknadspolitikens område. Men detta är inte tillräckligt – främst på grund av bristen på lokaliseringsbara företag i det här landet. När vi studerar dagens situation så vet vi i de s. k. skogslänen att avgången ifrån skog och jord av arbetskraft kommer att fortsätta även under 1970-talet. Vi vet vidare att vi har fått ett födelseunderskott i vissa av skogslänen, att vi har en konstant hög arbetslöshet och att vi har en mycket utpräglad undersysselsättning. Vi vet också en annan sak, nämligen att visionärerna inom bonderörelsen förbereder ytterligare fusioner inom sitt område.

Allt detta säger oss, att vi även under den återstående delen av 1970-talet kommer att möta svårheter när det gäller att sysselsätta människorna inom det här området. Mot bakgrunden av detta är regeringens befolkningsramar om en oförändrad folkmängd i skogslänen fram till 1980 utan tvivel en hög målsättning. Det är det därför att det kommer att fordras många tusen nya jobb för att fylla de här ramarna och det är det därför att vi vet, att när företagen i stödområdet bygger ut och anställer nytt folk, så betyder inte detta att länet får en ökning av sin befolkning utan det betyder i regel att man anställer folk -- arbetslösa, undersysselsatta – på den ort där företaget befinner sig eller i dess närmaste omgivning. Så kan man nog hålla på ganska länge med nyetableringar och företagsutbyggnader utan att detta får något direkt genomslag i form av folkökningar inom länen. Det måste ju vara den primära uppgiften att försöka avskaffa undersysselsättningen, att minska arbetslösheten för de människor som redan är bosatta inom skogslänen. Ändå går centerpartiet ut med ett löfte om en befolkningsökning i skogslänen på ca 100 000 människor fram till 1980. Det är en vacker tanke från centerns sida, men den saknar definitiv kontakt med den bistra verkligheten. Det är väl ändå det mildaste omdöme som man kan fälla om centerlöftet och om centerns befolkningsramar i detta fall.

Det har diskuterats mycket om befolkningsramar, och därför går jag inte in i någon närmare karakteristik på denna punkt.

Ja, herr Oskarson, som framhållits tidigare i debatten är det fråga om en rullande planering, där man i framtiden naturligtvis kommer att ompröva ortssystem och vidta justeringar i de förslag som riksdagen nu skall anta.

Vi menar vidare att om vi skall lyckas förverkliga målsättningen, måste vi bygga upp ett system med allsidiga arbetsmarknader av olika typ inom varje län, inte minst – och det är viktigt – med tanke på den utbildning som vi i dag ger de svenska ungdomarna. De skall inte i så stor utsträckning behöva söka sig till storstäderna för att få ett jobb när de har skaffat sig en kvalificerad utbildning.

Ungdomar som utbildat sig till ingenjörer, läkare, advokater osv. konstaterar när de kommer hem till sitt lilla samhälle, att det där inte finns någon efterfrågan på personer med sådan utbildning. De måste i regel söka sig till storstäderna för att få ett jobb. Det är för att motverka sådan långväga flyttning som vi vill försöka bygga upp systemet med arbetsmarknader av olika slag, och dessa ortssystem måste givetvis knytas samman.

Det bör väl också sägas i detta sammanhang – och det framhåller även utskottet – att det i de nybildade och till ytan ofta stora kommunerna kan vara nödvändigt att upprätta s. k. kommunaldscentra. Uppgiften att bestämma var man skall ha stöddepunkter inom kommuner bör emellertid ankomma på de kommunala planerna. Även dessa orter kommer att få stöd via glesbygdsmedel – kanske det t. o. m. kan bli fråga om lokaliseringsstöd.

Herr Stridsman tog upp ett resonemang där han såvitt jag uppfattade dömde ut hela ortsklassificeringen och på ett otäckt sätt spelade ut olika orter mot varandra – primära centra mot regionala centra och tvärtom. Jag skulle kunna nöja mig med att råda honom till att ta ett samtal om detta med mittenbröderna i folkpartiet, kanske med herr Larsson i Umeå, som strax efter herr Stridsmans inlägg uttalade sin tillfredsställelse över ortsklassificeringen.

Dessutom har ju exempelvis några centerpartister motionerat om att Skellefteå skulle bli primärt centrum, och jag frågar hur herr Stridsman ställer sig till den riksdagsmotionen. Vill centerpartiet motsätta sig att Skellefteå upphöjs till primärt centrum, eller blir det bättre om landstingen får göra ortsklassificeringen, som centerpartiet önskar? Även om landstingen skulle utföra denna uppgift, måste man ju diskutera frågan om att prioritera olika orter inom länen.

Jag skall inte gå in på följetongen, som togs upp av en talare, om löneskatten och om ett företagsvänligare klimat. Jag har en känsla av att detta har diskuterats tidigare i riksdagen, och talarlistan är lång. Därför går jag förbi detta spörsmål.

Samma sak vill jag säga till herr Oskarson som var inne på utlokaliseringen av statliga verk. Vi får väl ta ställning till den frågan när propositionen kommer nästa år. Jag måste säga att det skall bli väldigt spännande att se om moderata samlingspartiet orkar stå emot den opinion som utan tvivel finns, speciellt i Stockholmsområdet, mot att etapp 2 av utlokaliseringen skall förverkligas. Men vi får väl vänta och se då propositionen kommer.

När det gäller herr Lorentzon och telegrammet från Ådalen där man kräver varaktiga arbeten i Norrland vill jag bara säga att det är just den saken som vi skall förverkliga i det program som riksdagen nu diskuterar och som herr Lorentzon har reserverat sig emot.

Propositionen bygger på länsprogrammen, och centerpartiet har under dagen varit invecklat i en diskussion som jag har litet svårt att begripa. Först säger man i sin motion att man tar avstånd från länsprogrammen därför att dessa är dokument för en fortsatt centralisering. Å andra sidan kräver man att länsprogrammen skall genomföras till punkt och pricka. Man får väl bestämma sig för vilken linje man vill följa i denna diskussion.

Det måste väl ändå ske en sammanvägning av länsprogrammen på regeringsnivå, och inom länsstyrelserna får man helt naturligt finna sig i justeringar, prutningar och ändringar i de olika länsprogrammen. Samhällsresurserna sätter obevekligen vissa gränser för vad vi kan kosta på oss även i fråga om regionalpolitik. Därför är det, milt uttryckt, naivt av centern att ta upp enskilda exempel på länsprogram och ställa frågan: Varför har inte regeringen på varje enskild punkt tillgodosett de krav som

kommer från länen i dessa länsprogram? Jag tycker att propositionen tar vederbörlig hänsyn till vad som sagts i länsprogrammen, och jag förstår att det har varit svårigheter att väga ihop alla de olika propåerna från skilda delar av landet.

Jag har varit ute både i glesbygder och i tätorter och försökt testa centerns riksplan mot regeringens proposition. Det har varit intressanta diskussioner. Jag har träffat kommunalmän, fackföreningsfolk och andra människor på dessa möten. Man har ganska enstämmigt sagt att nu har centerpartiet i alla fall definitivt tappat kontakten med verkligheten. Man har inte tagit centerprogrammet på allvar. Det kan jag intyga från de många möten jag varit ute på. Och det är på sätt och vis tur, därför att skulle man ta programmet på allvar och inrätta samhällsbyggandet efter målsättningarna i centerns riksplan, skulle vi utan tvivel få felinvesteringar och en kapitalförstöring som vi kanske aldrig tidigare har upplevt i någon region i landet.

Det är helt naturligt att man har haft vissa kritiska synpunkter på detaljer i regeringsförslaget också, men rent allmänt har man sagt så här: Detta är ett realistiskt förslag som ligger i linje med den verklighet vi lever i, och detta förslag är vi beredda att ställa oss bakom och arbeta vidare för.

Herr talman, jag skall sluta med att anföra att det jag här sagt har en viss anknytning till i första hand centerreservationerna 3, 4 och 5 vid inrikesutskottets betänkande nr 28 — vilka jag yrkar avslag på. Jag yrkar bifall till de socialdemokratiska reservationerna 7, 12, 13 och 19 i utskottsbetänkandet. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr OSKARSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Visst håller jag med herr Nilsson i Östersund då han säger att vi skall ta ställning till propositionen angående utlokalisering när den läggs fram för värriksdagen. Det är vi alldeles säkert överens om, och vi är också överens om att vi skall pröva den mycket noggrant. Å andra sidan är väl inte herr Nilsson i Östersund helt okunnig om den kritik som dock förra året riktades mot utlokaliseringen — och framför allt mot det sätt på vilket den hade förberetts.

Jag ville säga med mitt inlägg att vi — när vi nu har en länsberedning, som sysslar med arbetsfördelningen mellan stat och kommun och mellan centrala och regionala organ — skulle kunna invänta dess utredning och dess förslag för att få ett bättre underlag. Jag sade också att jag tyckte att vi hade ungefär samma syn på det här problemet. Och det stöder jag på vad som är anfört i reservationen 12 — den reservation som herr Nilsson skrivit under. I reservationen heter det:

”I anslutning till de i motionerna framställda yrkandena i decentraliseringsfrågorna vill utskottet tillägga att det redan ankommer på länsberedningen att överväga uppgiftsfördelningen mellan centrala och regionala statliga organ och ta ställning till principiella frågor rörande lämplig decentralisering inom den statliga förvaltningen inklusive fördelningen av

Nr 145

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

arbetsuppgifter mellan stat och kommun.”

Jag trodde helt enkelt att den här beskrivningen hade tillkommit därför att man avsåg att inhämta någonting från denna beredning. Är det så att man inte avser det vet jag inte varför det avsnittet finns med i reservationen. Min tankegång var alltså att man här skulle vänta på förslag från länsberedningen – och be länsberedningen att lägga fram förslag, gärna i etapper – för att få ett bättre underlag för beslut i utlokaliseringsfrågan.

Herr STRIDSMAN (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att herr Nilsson i Östersund har varit ute på möten. Och det är nog alldeles riktigt, som han relaterar, att de som är med på de möten han besöker uppskattar regeringspropositionen mer än vår riksplan. Därom är vi eniga. Jag tror också att jag har varit lika mycket ute på möten som herr Nilsson i Östersund, och jag har fått motsatt uppfattning – att vår riksplan är betydligt överlägsen regeringens proposition. Men låt oss inte tvista om den saken; där är vi rätt jämförda.

Men skall vi tala om vad folk har för intryck av t. ex. ortsklassificeringen kan jag bara återropa den uppvaktning som gjordes här – främst hos oss som är länsrepresentanter från Norrbotten men också hos representanter för inrikesutskottet. I en enda kommun i vårt land hade man samlat in 3 500 namnunderskrifter för att visa att människorna vill ta avstånd från ortsklassificeringen. Jag tycker det säger litet mer än det som herr Nilsson relaterar från sina möten. Genom att jag anfört detta blir det litet mer balans i debatten och inte en så ensidig spegling av tyckandet. En massa kommuner har också yttrat sig mot ortsklassificeringen – jag skall inte citera deras yttranden, men jag har dem här om det behövs.

Herr Nilsson i Östersund förde ett annat intressant resonemang. Han sade att centern föreslår en större satsning i skogslänen, och det är riktigt. Men så tillade han att detta är verklighetsfrämmande. Jag kan tala om för herr Nilsson i Östersund att centerns riksplan för skogslänen – de fem Norrlandsälänen, Kopparbergs län och Värmlands län – stämmer rätt väl överens med länsstyrelsernas målsättning. Beträffande Jämtlands län stämmer den också mycket väl. Och herr Nilsson har ju själv varit med om att skriva under på det mål som har satts för Jämtland. Tala nu om i kammaren, herr Nilsson, vad det är för skillnad mellan att ha en mening i länsstyrelsen i Östersund om hur mycket folk som behövs för att klara servicen och att här i kammaren ta ställning till dessa frågor!

Låt mig beträffande marknadskrafterna hänvisa till s. 55 i inrikesutskottets betänkande, där det redogörs för åtgärds paketet i vår motion. Herr Mattsson i Skee kommer att gå närmare in på det. Vi har pekat på behovet av ytterligare sysselsättningstillfällen i skogslänen. Utskottet delar vår uppfattning och säger att det är bra att centern har tagit upp förslaget om statliga företag. Utskottet understryker alltså angelägenheten av detta initiativ.

Herr NILSSON i Östersund (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har, herr Stridsman, ingen absolut respekt för namninsamlingar – som bekant kan de tillkomma på olika sätt. Jag tror inte att man skall ta dem till intäkt för att ortsklassificeringen skulle vara ett felaktigt instrument i regionalpolitiken.

Jag vill fråga herr Stridsman: Vad har centerpartiet för alternativ till de arbetsmarknader som vi vill bygga upp? Man vill väl ändå satsa på den nuvarande Ortsstrukturen, och då kommer man att få väldigt svaga arbetsmarknader, som inte står rycken för suget från storstadsområdena. Jag tror att jag utan vidare kan säga att om centern fick gehör för sin filosofi när det gäller att bygga upp orter i länen skulle det bli en ännu starkare utflyttning från de drabbade länen till storstäderna.

Jag står för mitt yttrande att centerpartiet saknar markkontakt. Man skall inte anföra som bevis enskilda län där man har kommit i närheten av länsprogrammets och regeringsförslagets befolkningsramar – även en blind höna kan ju hitta ett korn. Vad jag vände mig mot var att man lovar de sju skogsläna en befolkningsökning på 100 000 personer fram till 1980 utan att presentera några andra medel än vad som finns i propositionen. Det är helt enkelt omöjligt att få den tillströmningen av människor, om man samtidigt vill klara den undersysselsättning och den arbetslöshet som redan finns där uppe. Man måste ju ändå klara sysselsättningen för de människor som bor där innan man börjar tala om att flytta tiotusentals människor till dessa drabbade områden.

Herr LORENTZON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Östersund knöt an till mitt tal om att optimism och hoppfullhet som används i sammanhang där det gäller att dämpa opinionen icke kan tjäna folkets syfte. Jag är anhängare av optimismen som princip -- det är ju självklart att man måste vara. Men optimismen i Jämtlands län, herr Nilsson, har tagit sig sådana uttryck att ni från 1965 till 1970 enligt arbetskraftsundersökningen har förlorat 6 653 förvärvsarbetande. I mitt eget län är förlusten under samma fem år 9 965.

När företag efter företag läggs ned, när människor är oroliga för sin sysselsättning och man i tidningspress och andra massmedier talar om hoppfullhet – allt ordnar sig, var bara lugna, vi skall se till det här, vi litar på den och den, allting kommer att reda upp sig till slut – då används optimismen i avsikt att dämpa folkets krav på sysselsättning och en tryggad framtid, och det tjänar inte folkets syften.

Jag skulle kunna lämna en hel rad exempel på hur det har gått till i Norrland, t. ex. i Adalen. SCA har haft stor nytta av optimismen när man har lagt ned sina företag. Man har sagt: Nu skall vi bygga ett nytt pappersbruk, vi väntar bara något år. Så blir det inte pappersbruk. Nu skickar vi dit geologer, säger man, nu skall vi titta efter huruvida vi inte kan planera fabriken på ett annat markområde. Och så kommer hoppfullheten och optimismen tillbaka. Det går två år, men det blir inget pappersbruk. Sedan gör man nya förordningar, och så skriver tidningarna: Nu kommer det nya pappersbruket! Så kan man hålla på i sex år, och till slut blir det inget pappersbruk alls. Under den tiden har Kramfors

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

kommun investerat ett hundratal miljoner i samhällliga institutioner.

Det är samhället som förlorar på denna hoppfullhet. Då, menar jag, tjänar optimismen inte folkets syften.

Herr STRIDSMAN (c) kort genmäle:

Herr talman! Vi kanske inte skall tvista om det här med namnunderskrifter, men när herr Nilsson i Östersund drog upp ett resonemang om hur illa man tycker om centerns riksplan och hur bra man tycker om regeringens proposition beträffande ortsklassificeringen ansåg jag att det fanns anledning att i alla fall visa på någonting konkret. Då visade jag just på de här 3 500 som med sina namnunderskrifter tog helt avstånd från ortsklassificeringen. Nog om detta.

Sedan vill jag fråga herr Nilsson i Östersund än en gång: Hur är det, står herr Nilsson fast vid vad han sagt i länsstyrelsen i Jämtlands län? Där har herr Nilsson sagt att man behöver ett befolkningstal på ca 139 000 för att klara minimiservicen i de olika delarna av det stora länet. Men när han kommer hit till riksdagen går det plötsligt bra att sänka ambitionsgraden med 10 000–15 000 invånare. Det är klart att är man i Stockholm är det långt till Jämtland, men är man i Jämtland och skall ta ställning till frågorna, då är man också närmare problemen. Där har vi ett av våra motiv för att slopa ortsstrukturer och låta de människor som bor i respektive regioner få vara med och bestämma och se hur orten och länet fungerar.

Det här med Skellefteå var ett gott exempel som herr Nilsson i Östersund tog fram. Herr Gustafsson i Byske skall ta upp den frågan, men låt mig säga att så länge Skellefteå var klassificerat som regionalt centrum tyckte man sig där inte ha någon framtid. Allting var mörkt. Men så fort vi i utskottet enhälligt hade gått in för att lyfta upp Skellefteå till primärt centrum ansåg man sig ha en ljus framtid. Varför ta till sådana medel centralt att man på en ort den ena stunden känner sig stå på ruinens brant och den andra stunden menar sig kunna se ljuset på framtiden?

Det är just detta system som vi från centern vill gå emot. Det kan inte vara praktisk politik att vi här i riksdagen skall sitta och bestämma de olika orternas funktion.

Herr NILSSON i Östersund (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag konstaterar att centerns resonemang är lika oklart i fråga om ortklassificeringen som det har varit på en hel rad andra punkter i detta utskottsbetänkande. Vi har använt åtskillig tid inom utskottet för att få klara besked men icke lyckats få sådana. Jag tycker att det här resonemanget som herr Stridsman för också påminner om det dunkelt tänkta och det dunkelt sagda.

Sedan har jag givetvis redovisat min inställning på hemmaplan när det gäller länsstyrelsen och Länsprogram 70. Det är ju ändå på det sättet, herr Stridsman, i alla sammanhang att man icke får allt vad man önskar om man sätter målet högt. Det skulle vara orimligt om varje krav i samtliga länsprogram skulle genomföras. Vi måste få en sammanvägning av dessa program, eftersom de ekonomiska resurserna sätter bestämda gränser. Vi lever inte i ett land som består av 24 eller 25 delstater där vi

handlar suveränt, utan vi måste överläta sammanvägningen åt regeringen. Och jag måste säga att vi är nöjda med det arbete som gjorts.

Så bara några ord om optimism. Jag nämnde detta därför att man ofta möter en mycket djup pessimism, speciellt från de borgerliga partierna, när det gäller lokaliseringsarbetet på det lokala planet. Jag vill hävda att det är till skada för detta jobb. Man bör visa optimism. Man bör lita på sig själv, då tror jag att man har förutsättningar att lyckas bättre.

Beträffande Jämtlands län, herr Lorentzon, är vi optimistiska efter de mycket kraftfulla satsningar som regeringen har gjort på länet och speciellt på dess primära centrum, Östersund.

Herr talmannen anmälde att herr Stridsman anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr ANDERSSON i Knäred (c):

Herr talman! Debatten har nu pågått i tretton timmar, och än är endast en fjärdedel av talarlistan avverkad. Det vittnar i och för sig om ett utomordentligt intresse för dessa mycket stora frågor. Men att vi skall behandla denna riksdags och flera riksdagars i särklass största frågekomplex i det allra yttersta slutskedet av riksdagen, det vittnar, måste jag säga, om en mycket dålig planering. Det gäller inte planeringen från riksdagens och utskottens sida. Utskotten, och speciellt deras sekretariat, har lagt ned ett utomordentligt arbete. Men jag riktar den kritiken mot planeringen i Kungl. Maj:ts kansli.

Det borde väl varit möjligt att presentera dessa förslag, som man i alla fall har arbetat med i flera år, vid höstriksdagens början så att de kunnat behandlas ännu mera grundligt i utskotten. Det är ju saker av allra största intresse, som vi allesammans som arbetat i utskotten har varit synnerligen intresserade av. Men arbetet har fått forceras på ett sätt som knappast är önskvärt. Så blir det till sist en behandling alldeles i slutskedet av riksdagen – mycket talar väl för att vi får gå in i julveckan och fortsätta behandlingen. Och jag måste säga att när det som här gäller planeringsfrågor borde det inte vara något orimligt krav att regeringen skulle ha planerat sitt eget arbete så att materialet kunnat överlämnas till riksdagen och utskotten i tid.

Låt mig sedan gå över på frågorna på planeringen för mark och vatten. Det är frågor om – som här har sagts vid flera tillfällen – våra knappa resurser av naturtillgångar. I och för sig måste vi väl ändå konstatera att på de här områdena är vårt land mera gynnat än de flesta andra länder i fråga om resurser. Vi är ju ett till arealen stort land och befolkningen är liten.

Gör man en enkel beräkning av hur mycket mark som egentligen finns till varje svensk medborgare, så finner man att det inte precis är några föraktliga arealer. Man kommer fram till att det är drygt 50 000 kvadratmeter eller, i gammalt mått mätt, drygt 10 tunnland för var och en, och till varje normalfamilj blir det en areal på 30 tunnland. Det är klart att en stor del av denna areal inte är tillgänglig i vanlig mening. Den regionala obalansen gör ju att det blir ett hårt tryck på vissa områden. I andra, mycket stora områden finns det utomordentligt gott om högklas-

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

sig mark för olika ändamål.

I och för sig borde ju bekymren i vårt land jämfört med bekymren på många andra håll vara relativt lätta att tillfredsställa. Det borde inte vara så omöjligt att finna lösningar där man även i ett starkt industrialiserat samhälle ändå kan bemästra mycket av det som tekniken åstadkommer i form av föroreningar, buller osv. Vi får hoppas att tekniken i framtiden mera skall kunna användas till förbättringar även på den miljömässiga sidan än till så pass mycket förstörelse som den har åstadkommit under år som gått.

Jag tänkte egentligen bara göra några reflexioner i anslutning till vad som står under rubriken "Medel att åstadkomma en lämplig glesbebyggelseutveckling" på s. 34 i civilutskottets betänkande. Vi i utskottet har funnit att Kungl. Maj:ts förslag förefaller vara i stort sett tillfredsställande. Vi har gjort vissa skrivningar som vi menar skulle ytterligare förstärka propositionsskrivningen, och vi har besvarat motioner på ett sätt som enligt vår uppfattning skulle ytterligare klara ut vad som bör gälla. Jag tror det är mycket väsentligt att understryka detta, och jag hälsar med tillfredsställelse vissa förklaringar som statsrådet Lundkvist har lämnat här tidigare under debatten när det gäller glesbebyggelsemöjligheterna.

De lagar och stadgor som skall reglera förhållandena på det här området är ju utformade på det sättet att väldigt mycket till sist kommer att hänga på uttolkarna av dessa lagar och stadgor. Många har tyvärr tolkat det beslut som fattades förra året som en mycket hård begränsning av möjligheterna till glesbebyggelse. Jag avser då inte ersättningen för förlorad rätt till glesbebyggelse utan själva möjligheten att över huvud taget bygga glest, oavsett om det gäller fritidshus eller årsbostäder. Jag vill emellertid understryka att så som utskottet och jag har tolkat skrivningarna i propositionen är detta inte avsikten. Givetvis är det också mycket väsentligt att den bebyggelsen inte stannar upp i avvaktan på översiktsplaner o. d. Det är viktigt dels därför att det finns ett så stort intresse att skaffa sig sådana stugor, dels och inte minst därför att det är mycket väsentligt att vi så långt som möjligt utnyttjar alla sysselsättningsobjekt.

Sedan skall jag också göra några reflexioner kring ersättningsfrågorna, närmast därför att de togs upp med sådan skärpa av de båda statsråden som har deltagit i denna debatt. I och för sig kan jag i någon mån förstå de mycket hårda angreppen mot uppfattningarna i moderata samlingspartiet, men det förvånade mig ganska mycket att statsrådet Lundkvist så hårt kritiserade de försök som vi i centern och reservationsvis också från folkpartiets sida gjort för att finna möjligheter att få ersättning i sådana fall där det synes uppenbart obilligt att ersättningen inte utgår, om det allmänna genom avstyckningsbeslut fräntar någon obestridliga värden som t. o. m. fastställts taxeringsmässigt.

När regeringens talesmän här betonade att det inte har något intresse för svenskt jordbruk att markvärdena i vissa områden i landet stiger till mycket höga nivåer, så ansluter jag mig helt till den synpunkten. Det är uppenbart att höga markvärden kan intressera bara ett fåtal. Men det kan ju också bli fråga om att beröva en mindre jordbrukare värdet på hans egendom. Låt mig som exempel ta att vi har en liten gård som

Fredagen den
15 december 1972*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

jordbrukets rationaliseringsmyndigheter har klassificerat som en gård som inte skall bestå som jordbruk. Den är då utestängd från alla möjligheter till lån och bidrag, som en jordbruksegendom som skall bestå kan få del av. Om då den gröna eller skall vi säga den röda handen lägger sig över denna gård vid planeringen, innebär det att det inte går att avstycka någon tomt. Det intrång som det allmänna gör är kanske inte större än att marken i fortsättningen kan användas på samma sätt som hittills. Detta hindras emellertid av bestämmelser och kungörelser från andra myndigheter. I själva verket innebär ju en vägran att inlösa egendomen att värdet är borta. Om avstyckning för glesbebyggelse på vissa områden av fastigheten förbjuds under det att detta tillåts på andra områden, är naturligtvis problemen annorlunda. Det är inte detta vi syftar på i motionsyrkandena och i vår reservation, utan just den situation som jag här beskrev och som utan tvivel kommer att uppstå på åtskilliga håll.

Det är uppenbart – och jag är angelägen om att understryka detta – att mycket beror på dels hur tillämpningsföreskrifterna utformas, dels hur den fortsatta planeringen bedrivs då man reserverar stora sammanhängande områden för det s. k. rörliga friluftslivet och gör ingrepp i möjligheterna att förfoga över marken dock inte i sådan omfattning att man enligt lagen blir skyldig att lösa in fastigheten.

I det senare replikskiftet verkade statsrådet Lundkvist något försiktigare i sina uttalanden, och jag vill gärna uttrycka den förhoppningen att det på detta område skall bli möjligt att komma fram till lösningar som framstår som rimliga för båda parter. Det är ju här fråga om ett fortsatt utvecklingsarbete, och det blir väl fråga om ett fortsatt lagstiftningsarbete. Men det blir framför allt fråga om en fortsatt tillämpning av de lagar som vi nu skall anta. Det är utan tvivel mycket väsentligt att det skapas bästa möjliga förhållanden mellan den bofasta befolkningen, alltså markägarna, och dem som skall utöva det rörliga friluftslivet.

Ifrån centerns sida vill vi alldeles bestämt försäkra att vi inte har något behov av att slå vakt om markspekulanter. Men man bör inte stämpla varje markägare som eventuellt anser att det är rimligt att få någon ersättning för det intrång som görs på marken såsom markspekulant. Jag anser att man bör vara rätt försiktig över huvud taget med att använda uttrycket ”markspekulant”.

Jag vill vidare säga att det är uppenbart att det i vissa fall förekommer att markpriserna inverkar på den höga hyresnivån. Jag tror jag vågar säga att markkostnaderna utgör en mindre del av de samlade kostnaderna för bostäderna än någonsin tidigare. Men regeringen är naturligtvis djupt bekymrad över den hårda kritik som riktas mot regering, riksdag och andra instanser för de höga bostadskostnaderna. Det framstår då för regeringen som enklast att skylla på markkostnaderna – dem som därvid kommer i kläm har regeringen ett svagt intresse för.

Jag vill än en gång understryka att jag hoppas att det skall gå att i bästa möjliga samförstånd lösa i varje fall en mycket väsentlig del av de utomordentligt viktiga frågor som rör dispositionen av våra marktillgångar.

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Jag skall be att få ta upp två frågor som inte har någonting med varandra att göra, men genom att ta upp dem samtidigt hoppas jag att kunna ge mitt anförande den regionala balansen som vi alla i dag är så ense om att åstadkomma. Jag skall tala om Storstockholm och Mellanljusnan.

Hur klart är sambandet mellan storstädernas kraftiga expansion och avfolkningsproblemen i andra delar av landet? Att döma av i varje fall en del av den regionalpolitiska debatten är sambandet ganska givet; suget från storstadsområdena framför allt Stockholmsregionen — är avfolkningsproblemet andra sida. Men så enkel är inte bilden.

Vi kan ta 1970 som åskådningsexempel. Då var det inte mindre än 740 000 människor i det här landet som flyttade, vilket i andel av totalbefolkningen inom parentes sagt innebär samma rörlighet som vi hade på 1930-talet. Av dem som flyttade det året bytte 35 procent uppehållsort inom samma kommun — det har ni sett i propositionen. 26 procent flyttade över kommungränserna men höll sig inom samma län. 11 procent flyttade till något angränsande län, och bara 1/4 flyttade till avlägsna län. Resten — ca 4 procent — var emigration.

Summan av dessa siffror blir att av de här 740 000 människorna som bytte hemort 1970 var det bara 14 000, alltså ca 2 procent, som flyttade från ett län till ett annat. Av dessa 14 000 var det ungefär 1/3 som flyttade från andra delar av landet till Stockholms län. Av denna 1/3 var det bara något mer än hälften som kom från de s. k. skogslänen. Med andra ord: Av den totala omflyttningen svarar Stockholmsregionens flyttningsvinst det här året gentemot de egentliga avfolkningsområdena för mindre än en procent.

Det är riktigt att Stockholmsregionen under 1960-talet stått för en ganska stor del av folkökningen i landet. Men den folkökningen beror till mycket mindre del än man föreställer sig på flyttning till Stockholm från andra delar av landet utan i stor och stigande omfattning på ett högt födelsetal i Stockholm och på en i varje fall under 1960-talet hög invandring från utlandet.

Jag kan fortsätta med exempel från 1970. Av de 22 000 människor som Stockholms län ökade sin befolkning med detta år kom 17 000 via födelsenetto och invandring från utlandet.

Jag har inte nämnt dessa siffror för att bevisa att det är fel att säga att Stockholm under de senaste decennierna haft en stark befolkningstillväxt. Det gäller ju storstäderna över huvud taget. Jag har inte heller velat ifrågasätta att det är en riktig och viktig del i den regionalpolitiska målsättningen att dämpa storstadstillväxten, om den nu efter den nedgång i expansionstakten som vi förmärkt under de senaste ett och ett halvt åren skulle komma i gång igen. Jag har bara velat sätta in folkökningen i Stockholmsområdet i sitt riktiga sammanhang och visa hur felaktig den beskrivning är som försöker göra gällande att ökningen i Stockholmsområdet i huvudsak sker på bekostnad av avfolkningslänen.

Jag sade att vi måste vara beredda att dämpa storstadstillväxten, om den skjuter fart igen. Alla tror vi väl att lågkonjunkturen så småningom skall vända i en högkonjunktur — en uppgång i varje fall. Men det är långt-

ifrån säkert, såvitt jag kan förstå, att vi därför automatiskt får en ny och snabb befolkningstillväxt i storstadsområdena. Under 1971 skedde en mindre utflyttning från Stockholms län, och fram till september i år hade länet en flyttningsförlust på närmare 8 000 personer. Den totala folkökningen när året är slut kommer möjligen att bli lägre än länets födelsenetto.

Denna utveckling innebär ett brant avsteg från tidigare utveckling, men tendensen är inte alldeles ny. Den har faktiskt funnits, om än inte så väldigt märkbar, under hela 1960-talet. Åren 1960–1965 hade vi tidvis en mycket stor utländsk invandring, ett högt födelsetal och en ganska stor inflyttning från övriga delar av landet. Åren 1966–1970 var bilden delvis en annan. Invandringen utifrån var extremt hög, i varje fall under vissa av åren, men födelsetalet och inflyttningen från övriga Sverige gick ned.

Vad som kommer att hända under 1970-talet blir naturligtvis delvis beroende på hur många av de regionalpolitiska paroller, som vi skall besluta om efter denna debatt, som kommer att omsättas i praktisk handling. Men väldigt mycket kommer också att hänga på vad som händer med invandringen. Om den vet vi faktiskt inte särskilt mycket. Den kan vi inte heller påverka i särskild stor utsträckning. Den beror i mycket hög grad på faktorer som vi inte bestämmer, inte minst givetvis av den internationella konjunkturen både i de länder invandrarna kommer ifrån och i de länder, framför allt i Västeuropa, som så att säga konkurrerar med Sverige om dessa invandrare.

Det är högst osannolikt och inte alls troligt att Stockholmsregionen kommer att öka med de 200 000 människor som man har hotat med i denna debatt. Det vore direkt oansvarigt, såvitt jag kan förstå, att såsom grund för den kommunala planeringen utgå från den låga tillväxttakt som vi hade under det extrema lågkonjunkturåret 1941. Men det är precis vad man skulle tvingas göra, om man accepterade den målsättning som förts fram på sina håll att i Stockholm bara tillåta en folkökning som motsvarar länets födelsenetto. Det kan man inte göra utan att det i så fall får konsekvenser för de sociala och ekonomiska villkoren för människorna i detta område.

Menar man något allvar med detta, måste man t. ex. rekommendera en drastisk nedskärning av bostadsbyggandet samt en ganska drastisk uppbromsning av trafikbyggandet och av sjukvården. Man måste förmodligen sätta in den etableringskontroll som har diskuterats ganska mycket. Följderna av dessa åtgärder blir en återgång till den bostadsbrist vi känner alltför väl igen från tidigare år. Det kommer att innebära en sämre trafikmiljö för de människor som bor här. Det kommer att innebära nya vårdköer och en fortsatt snedvridning av den arbetsmarknad som redan i dag i detta område kännetecknas av att man har en alltför stor och växande andel av förvaltningstjänster och en väldigt liten och minskande andel arbetstillfällen i den egentliga industrin.

Herr talman! Jag skulle därefter vilja övergå till det andra ämnet – Mellanljusnan och dess samband med riksplaneringen. Det mest centrala i riksplaneringen är att bevara särskilt värdefulla naturområden. Tillväxtkrav, rationaliseringar och befolkningsflyttningar tar ju inte automatiskt

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

någon hänsyn till miljön och till människornas berättigade krav på områden där man kan uppleva skönhetsvärden och orörd natur, där man kan tillbringa sin fritid utan att störas av buller och föroreningar.

Vi har haft en stark betoning på den ekonomiska tillväxten i det här landet, och vi har haft det med rätta. Den har varit förutsättningen för vårt välstånd. Levnadsstandarden har ökat, men vi har också fått betala ett pris för den snabba ekonomiska och tekniska utvecklingen; ett pris i form av miljöförstöring och exploatering av värdefulla naturområden, ökad stress och nya sociala problem.

Men denna motsättning mellan tillväxt och miljö behöver självfallet inte vara total. Genom en målmedveten social styrning av marknadsökonomi är det möjligt att undvika åtskilliga av de negativa verkningar på miljön som skulle uppstå i en helt fri ekonomi. För detta krävs en klar viljeinriktning och en målmedveten satsning på miljöpolitiken. Finns den viljan kan riksplaneringen bli ett mycket värdefullt medel.

I huvudsak tycker vi väl att regeringsförslaget speglar en sådan vilja, men på vissa områden andas det tveksamhet. De föreslagna skyddsområdena bör, menar vi, betraktas som minimikrav. Inventerings- och utredningsarbetet måste gå vidare och leda fram till att ytterligare värdefulla naturområden längs kusterna i fjällvärlden och i inlandet kan skyddas. De ekologiska principerna måste vidareutvecklas, all tänkbar hänsyn måste tas till de risker från ekologisk synpunkt som yppas när det gäller t. ex. tillåtligheten av utsläpp av föroreningar. Det går inte att nöja sig med vad civilministern säger i propositionen, att hänsynstaganden till ekologiska faktorer bara kan bli begränsade. De ekologiska principerna måste bli, menar vi, ett övergripande mål, där den ekonomiska politiken måste föras inom de ramar som våra kunskaper om ekologins lagar tillåter.

Tveksamheten i inriktningen kanske är mest framträdande när det gäller den fortsatta utbyggnaden av våra älvar. Vi är alla överens om att Vindelälven, Piteälv och Torne älv skall sparas. Men det är inte tillräckligt. Vi har nu nått så långt att endast några få älv- och sjösystem är utbyggda, och nu måste vi vara beredda att sätta en gräns. Det uttrycker vi på det viset att hittills orörda älv- och sjösystem måste skyddas mot utbyggnad. Det innebär att vi inte kan acceptera en utbyggnad av Kalix älv eller en utbyggnad av oexploaterade källflöden och biflöden och längre sammanhängande utbyggda delar av i övrigt utbyggda älvar.

Mellanljusnan är just ett sådant fall, som faller inom den senare kategorin, alltså en älv där man i och för sig redan byggt ut men där det finns ett långt sammanhängande orört område mellan två sådana utbyggnadsområden.

Vi anser att den här principen bör slås fast som en riktlinje för det fortsatta riksplanearbetet på samma sätt som det slås fast att kraftigt nedsmutsande industrier inte skall tillåtas i vissa kustområden. Riksplaneringen ger metoder och möjligheter att skydda de här områdena, t. ex. genom att kommunerna kan upprätta generalplaner för de områden som berörs av tänkta kraftverksutbyggnader. Vår reservation innebär alltså ett klart ställningstagande i fråga om just den typen av utbyggnader. Den

innebär, om man som en planeringsriktlinje antar att de här älvarna skall lämnas orörda, att riksdagen anger en målsättning som regeringen då givetvis måste följa upp och som i de konkreta fall vi diskuterar innebär att Mellanljusnan och Västerdalälven och andra aktuella älvar kan skyddas.

Utskottsmajoriteten berör märkligt nog inte detta viktiga område. Man tar egentligen inte alls upp sakfrågan -- frågan om att etablera sådana planeringsriktlinjer. Det enda man har att säga är att regeringen skall ges möjlighet att pröva vattenmål som påbörjats på basis av den gamla vattenlagen. Det är såvitt vi kan förstå en rent formell historia. Utskottsmajoriteten lovar ingenting, vare sig om Ljusnan eller om andra värdefulla älv- och sjösystem. Att ställa den av utskottet föreslagna lagändringen mot vår reservation, som innebär ett ställningstagande i sakfrågan, verkar också på sitt sätt ganska ologiskt. Om det nu är en uträkning eller ett olycksfall det kan ju diskuteras, men kvar står att utskottsmajoriteten faktiskt inte tar någon ställning i den sakfråga, som engagerat så många människor. Vi som har lyssnat till den här debatten i dag har funnit att det gör man heller inte där, trots att tre prominenta representanter för regeringen varit uppe under dagen och även diskuterat Ljusnan, har man inte kunnat belägga det med fel som framför allt Erik Tobé har utvecklat, nämligen att om man fattar ett beslut om att målsättningen att skydda de oexploaterade älv- och sjösystemen skall vara planeringsgrund för rikspaneringen, så tar det över eventuella beslut i annan riktning från vattendomstolen. Erik Tobé har visat detta, bl. a. genom att hänvisa till vad som står i den proposition som togs i anslutning till expropriationslagen förra året.

Det finns mycket starka argument för ett ställningstagande om stopp för utbyggnad av orörda älv- och sjösystem och mycket starka argument också i de här konkreta fallen. Vattenkraftbyggnadsepoken lider mot sitt slut. Det är de flesta numera överens om. Visst går det att bygga ut ytterligare också där lönsamheten, om man ser det rent företagsekonomiskt, är ganska liten eller inte finns alls. Det går att bygga ut det lilla vi har, men man kan fråga sig om det verkligen är nödvändigt. På den frågan verkar svaret kunna vara ett entydigt nej. Vattenkraften har uppenbarligen spelat ut sin dominerande roll som central källa för energitillskott. Det har framgått av uppgifter att de fyra kärnkraftsaggregat som nu är i gång eller under byggnad kommer att kunna producera lika mycket ström under två dagar som Mellanljusnan och de kraftverk som nu planeras skulle kunna prestera under ett helt år. De fyra planerade kraftverken i Mellanljusnan beräknas få en effekt av 115 MW. Den totala disponibla elkraften i våra kraftverk beräknas 1975 vara 20 000 MW och 1990 ca 48 000. Det visar ändå ganska klart hur betydelselös den här utbyggnaden är ur kraftförsörjningssynpunkt. Ser man till de andra utbyggda älv- och sjösystem, som vi vill inbegripa i vår planeringsriktlinje, så är det samma sak där. Tillskottet skulle där bli ytterst marginellt, nästan mer eller mindre negligabelt.

Lönsamheten är också tvivelaktig, även om man bortser från de miljövärden som är svåra att uttrycka i kronor. De aktuella utbyggnaderna i Kalix älv skulle kräva extra statsbidrag för att ge normal förräntning,

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

och detsamma gäller samtliga de projekt som redovisas till Vattenfalls utredning om 1970-talets vattenkraftsutbyggnad i Norrland. Utbyggnaden av Västerdalälven, som skulle göras i enskild regi, skulle också enligt Vattenfalls tidigare utredningar bli klart olönsamma.

Man förlorar också ganska mycket på att göra dessa utbyggnader. De betyder mycket för forskningen och för friluftsliv, de betyder mycket för fiske och rekreation och de betyder mycket för de människor, som upplever de älvdalar det är fråga om som omistliga värden.

Riksplanering är att se långsiktigt. I ett långsiktigt perspektiv blir som jag just har utvecklat krafttillskottet från de orörda älv- och sjösystemen mycket obetydligt. Vad det handlar om är att fastställa riktlinjer för det fortsatta utnyttjandet av mark och vatten, inte bara att justera lagar och bygga upp planeringsformer. I framtiden kommer värderingen av orörd natur att öka ytterligare. Det är också alla mer eller mindre överens om nu. Då menar vi att vi inte kan ta på oss ansvaret att framstå som de snikna materialister, vilka för all framtid spolieerar våra sista fria vatten.

Riksdagen har nu att välja mellan två slags beslut i denna fråga. Det ena är utskottsmajoritetens förslag, som gäller en procedurfråga om hur Mellanljusnanfallet och andra sådana här utbyggnadsfall, som är under prövning av någon vattendomstol, skall handläggas, och det andra är reservationen, som innebär ett klart och entydigt nej till exploatering av våra kvarvarande ännu orörda älv- och sjösystem. För min del, herr talman, är det valet mycket lätt, och jag ber att få yrka bifall till reservationen nr 15 vid civilutskottets betänkande nr 35.

Herr HÖGSTRÖM (s):

Herr talman! Jag hade inte i detta anförande avsett att speciellt behandla frågan om Ådalen, utan i stället en fråga som både civilutskottet och inrikesutskottet haft att handlägga i anslutning till arbetet med propositionen.

Men eftersom herr Lorentzon i sitt anförande tog upp situationen i Ådalen på det sätt som han gjorde finner jag det nödvändigt att något kommentera det. Jag har sagt det tidigare i riksdagen och vill gärna understryka det, att utan statens medverkan hade situationen i Ådalen, liksom i en rad andra områden i vårt land som har drabbats av industrinedläggningar, tett sig oändligt mycket mörkare för framtiden än den i dag gör. Jag tillåter mig – och jag är inte ensam om det – att hysa den bestämda uppfattningen att Ådalen trots allt kan leva vidare. Det är ingen som har sagt att de insatser som har gjorts har varit tillräckliga – det är alla medvetna om. Men det är också alldeles uppenbart att flera av de företag som har lagts ned eller varit i färd att läggas ned under senare år har kunnat rädda sin sysselsättning genom statens medverkan. Det bör också uppmärksammas att genom denna medverkan i form av lokaliseringspolitik har näringslivet i betydande grad förändrats i denna bygd. Man har i dag inte enbart skogsindustri. Metall- och verkstadsindustri har en helt annan ställning än tidigare.

Den nedläggning i det aktuella fallet som skall ske om några år har varit väl känd. Både inom inrikes- och industridepartementet har man därför varit i full färd med att vidtaga åtgärder för att möta de

Fredagen den
15 december 1972*Regional utveckling och hushållning med mark och vatten*

konsekvenser denna nedläggning kommer att få. Det bör också sägas att den här nedläggningen har meddelats under helt andra former än tidigare och i så god tid att det finns förutsättningar för samhället och företaget i fråga att medverka till att de människor som berörs får möjligheter till annan sysselsättning på orten den dag det blir aktuellt att lägga ned industrin. Det är något av samma bedömning här som när den senaste Stekenjokksutredningen redovisades, dvs. en rent samhällsekonomisk bedömning.

Så skall jag, herr talman, övergå till det jag hade för avsikt att säga. Det är med den allra största tillfredsställelse jag hälsar det förslag som nu ligger på riksdagens bord. Man får, som statsministern sade, en reell möjlighet att påverka beslutsprocessen. Tidigare har samhället ofta kommit in för sent för att påverka beslutsprocessen. Det har i allra högsta grad gällt den tunga industrin och därmed också den mest miljöpåverkande. Jag skall mot den bakgrunden i detta inlägg ta upp den industrigren som dominerar i Norrland, nämligen skogsindustrin och dess fortsatta utbyggnad. Det finns ur den totala samhällsekonomins synpunkt anledning att närmare granska och få belyst den utveckling som synes vara på gång inom denna industribransch. En påtaglig trend är att man i Norrland – som av naturliga skäl domineras av skogsindustrin – nu upplever hur den ena efter den andra av de gamla enheterna läggs ner. Det gäller framför allt de gamla massafabrikerna. Samtidigt pågår och planeras betydande utbyggnader i mellersta och södra Sverige. För massa- och papperstillverkning innebär företagens utbyggnadsplaner i det närmaste en tredubbling av produktionen fram till 1980. En av förklaringarna till denna planerade utveckling är den snabbare tillväxten och därmed den större avverkningsökningen i södra Sverige. En annan är att miljökraven på flera av enheterna utefter Norrlandskusten av företagen bedöms som för kostnadskrävande och av den anledningen inte längre lönsamma. Det är alldeles uppenbart att en sådan utveckling måste inge oro i skogslänen där man – i varje fall enligt min bedömning – under lång tid ändå får räkna med skogsnäringen som basnäring. Skogsnäringen har i de län det här gäller långt större betydelse för sysselsättningen än vad den har i exempelvis södra Sverige. Det har därför börjat höjas röster för att samhället måste gripa in och styra skogsindustrins expansion i fortsättningen. Bl. a. har tidningen *Sia* i en artikel för en tid sedan anförat att man bör bromsa utbyggnaden i södra Sverige. I den artikeln anfördes bl. a. att "det är ett vitalt samhällsintresse med tanke på sysselsättningen i Norrland att den befintliga skogsindustrin där tillförsäkras inte bara nuvarande, utan också en ökning av virkestillförseln från överskottsområden i södra Sverige så att viss expansion kan tillåtas".

Det här underströks för övrigt i går i ett uttalande av Pappersindustriarbetarförbundets ordförande Roine Carlsson, där han ger uttryck för samma mening. Han säger att det för sysselsättningen i skogsindustrin i Norrland är väsentligt att man ger ökade resurser, eftersom denna industri spelar en större roll där än i södra Sverige.

Att detta är både nödvändigt och fullt möjligt framgår av att Mo & Domsjö för sin stora och nybyggda sulfatfabrik i Husum i dag havsbogserar en fjärdedel av sin råvaruförbrukning från Småland,

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vattnen

Mälardalen och Upplandskusten. Det rör sig om 250 000 m³ av den totala årsförbrukningen som utgör 1 miljon m³. Det kan också i detta sammanhang påpekas, att av den totala årsförbrukningen i denna industri så havsbogseras två tredjedelar. Utöver bogseringen från södra Sverige så sker även bogsering från både Finland och Ryssland. Företaget bedömer att havsbogsering är kostnadsmässigt möjlig från hela ostkusten.

Till detta bör också fogas vad som sades i den rapport som i förra månaden överlämnades till industriministern av statens och skogsnäringarnas samarbetsgrupp. Man erinrar om att även Norrland har möjligheter till en överavverkning av skog. Detta skulle verksamt bidra till, säger man i rapporten, att dämpa takten i avflyttningen från de rena skogsbygderna. Läger man till detta vad länsstyrelserna i Norrlandslänet anfört i sina remissyttranden över den fysiska riksplanen om behovet av ett utvidgat statligt stöd för en intensifierad skogsvård, så bör råvaruförsörjningen för en utökad skogsindustriell verksamhet vara möjlig i Norrland – synpunkter som också delas i propositionen av inrikesministern.

En annan och mycket viktig tillgång är den arbetskraft som i dag finns i den norrländska skogsindustrin. Det är en arbetskraft som genom generationer skaffat sig ett kunnande och en erfarenhet av denna processindustri som måste vara av det allra största värde för dess framtida utveckling. Det finns således tillgång till en väl utbildad arbetskraft, och då bör det också vara möjligt att skaffa fram den erforderliga råvaran.

Till detta kommer ytterligare en viktig synpunkt. Det är i dag uppenbara svårigheter när det gäller att utlokalisera ytterligare industriell verksamhet från storstadsområdena till Norrland. Detta gäller i synnerhet Stockholmsområdet, som nu inte anser sig tåla ytterligare avtappningar i fråga om industriell verksamhet. Låt oss därför också ur denna synpunkt se på frågan om råvaruförsörjningen till den norrländska skogsindustrin.

Det finns vidare anledning att erinra om civilministerns klara uttalande i propositionen om lokaliseringsprinciperna. Det heter där: "Lokaliseringsplatserna skall helst ha god tillgång på de natur- och transportförutsättningar som behandlade industrityper kan behöva. Lokaliseringsplatserna skall så långt möjligt ligga i anslutning till områden som redan är påverkade av behandlade typer av industri, och nya lokaliseringsplatser skall helt undvikas i områden som är särskilt värdefulla från rekreations- och naturvårdssynpunkter." Denna mening har också civilutskottet ställt sig helt bakom.

Man kan, herr talman, peka på flera nu aktuella utbyggnadsplaner i södra och mellersta Sverige, som står i direkt konflikt med detta av mig citerade uttalande i propositionen. Det bör också uppmärksammas att skogsföretagen i södra och mellersta Sverige i medvetande om en kommande skärpning av samhällets miljöpolitik på ett tidigt stadium har försökt inteckna de i motsats till i Norrland mycket knappa vattentillgångarna i södra Sverige för att över huvud taget ha en möjlighet att expandera i framtiden.

Låt mig också få anföra ytterligare en synpunkt på de miljökrav som ställs på en del äldre anläggningar längs Norrlandskusten. Med all respekt för behovet av åtgärder på detta område vill jag säga att man inte kan

driva dessa frågor på ett sådant sätt, att sysselsättningen i känsliga områden hotas. De av oss som lever och verkar i dessa områden, där det luktar sulfid och sulfat i många årtionden, föredrar nog den doften framför stillastående hjul. Det brukar sägas att när det luktar från massafabrikerna, så luktar det pengar och därmed sysselsättning.

Slutsatsen av dessa mina funderingar blir således, att samhället i högre grad än tidigare måste få ett avgörande inflytande på skogsindustrins fortsatta utbyggnad. Och eftersom dessa industriinvesteringar är mycket kapitalkrävande, bör exempelvis Investeringsbanken vid sin prövning av långivning till nya utbyggnader även ta med dessa regionalpolitiska bedömningar. Men det förutsätter också att skogsägarna, både enskilda och företag, ser på dessa frågor ur ett vidare perspektiv än enbart den egna regionens. För att vi skall kunna åstadkomma en bättre regional balans i vårt avlånga land, som det ofta talas så vackert om, krävs det nämligen en övergripande solidaritet mellan olika delar av landet. Jag vill därför till sist, herr talman, starkt understryka uttalandena från både arbetsmarknadsstyrelsen och LO i remissyttrandena över den fysiska riksplanen, att när det gäller Norrland och dess kustland måste i framtiden de ekonomiska bedömningarna ligga till grund för övervägandena vid val av industrins lokaliseringsplats. Det är en mening som helt delats av civilministern och som även utskottet enhälligt anslutit sig till.

I detta anförande instämde herrar Jonsson i Husum (s) och Olsson i Timrå (s).

Herr MATTSSON i Skee (c):

Herr talman! Mitt inlägg i denna debatt kommer att behandla både civilutskottets och inrikesutskottets betänkanden i detta ärende. Jag skall börja med civilutskottets betänkande. Vad jag där vill ta upp är naturligt nog den av mig tillsammans med herr Mattsson i Lane-Herrestad väckta motionen om ett industriområde vid Idefjorden.

Norra Bohuslän har ju i flera sammanhang varit aktuellt i riksdagsdebatterna under den senaste tiden dels på grund av de speciella svårigheter som man nu haft, dels på grund av den sedan lång tid tillbaka vikande befolkningsutvecklingen som också medfört sysselsättningsproblem. Det har funnits intressenter som velat utnyttja de naturtillgångar som finns i den norra delen av Bohuslän alldeles intill gränsen till Norge. Dessa intressenter har velat utnyttja de speciella tillgångar som där finns i form av hamnar, mark och recipienter.

I den planeringsverksamhet som har bedrivits för inhämtande av bakgrundsmaterialet till den fysiska riksplaneringen har man emellertid lanserat principen om de obrutna kusterna, innebärande att ett par tre värdefulla områden i landet skall bevaras från exploatering, och därmed har det uppstått en intressekollision beträffande den aktuella kuststräckan. Den efterfrågan på att utnyttja naturtillgångar som vi hade i detta område väckte självfallet en förhoppning om att den negativa utveckling vi hade haft under mycket lång tid skulle kunna förbytas i en positiv utveckling. Nu har civilministern i propositionen ändrat uttrycket. Jämför man den deklaration som gjordes när beslutet om att öppna

Fredagen den
15 december 1972

*Regional utveck-
ling och hushållning
med mark och vat-
ten*

ett industriområde vid Brofjorden fattades – då talades det nämligen om att spara kustbandet från Lysekil till Strömstad – så har man nu i propositionen gjort en annan geografisk beskrivning: man talar fortfarande om samma södra gräns, men det område som i första hand skall avsättas för naturvård och friluftsliv skall sträcka sig upp till norska gränsen. Motiveringen är att man inte vill öppna nya industriområden, och man hänvisar till att de norska intressena har sagt sig vilja ha en annan förläggning av kraftverket.

Detta är en flathet från de svenska myndigheterna gentemot de norska myndigheternas intressen, eftersom de norska myndigheterna knappast har vidtagit några åtgärder alls för att kompensera oss. De har alldeles nyss börjat med lagstiftningsåtgärder för att över huvud taget komma till rätta med de föroreningar som har skett i detta område och som har förstört mycket av även svenska värden för friluftslivets och naturvårdens räkning.

Den senaste veckan har i västsvensk press funnits två artiklar, den ena om ett raffinaderi och den andra om ett atomkraftverk. Båge kommer att ligga inom den ring som jag har åskådliggjort på den karta som är bifogad den motion jag inledningsvis nämnde.

När det gäller dessa tre områden som jag speciellt har nämnt har man en klar geografisk avgränsning. Om riksdagen antar ett beslut av den innebörden har man en kraftig styrning på planeringen inom kommunen, och det innebär att området i första hand skall planeras för fritid och naturvård. Även om man har avfärdat diskussionen om s. k. miljöstörande industrier – de som finns i den speciella grupp som skall ha särskilt tillstånd för etablering – vill jag se det så att även annan industriell verksamhet som inte föranleder några immissioner i luft eller vatten kan vara störande, om man lägger den i ett område som exklusivt har ansetts böra reserveras för naturvårdens och friluftslivets räkning.

Vi har velat ha en större planeringsfrihet i det utvecklingsarbete som skall göras i den här gränsregionen. Den ligger i anslutning till ett mycket expansivt industriområde. Vi måste räkna med att kommunen blir en av dem som får arbeta med fastställd generalplan. Det bör då vara möjligt att reservera en del av den norra delen av kommunen för industriell verksamhet.

Området uppfyller faktiskt också de tre lokaliseringsförutsättningar som nämns i propositionen och som utskottet citerar på s. 18 i sitt betänkande. Inom både landstinget och länsstyrelsen och i den politiska debatten i länet och lokalt har alla partier uttryckt intresse för att tyngre industriell verksamhet lokaliseras till den norra länsdelen. Tyvärr måste jag konstatera att bara två partier har fört upp detta i civilutskottet. Jag ber att få yrka bifall till reservationen 12 av herr Grebäck m. fl.

Sedan skulle jag vilja säga några ord i anslutning till inrikesutskottets betänkande. Hur centern ser på den regionalpolitiska målsättningen, Ortsstrukturen, befolkningsramarna har tidigare under debatten utvecklats av partiledningen och av centerpartiets övriga ledamöter i inrikesutskottet. Jag skall bara gå in på några av de åtgärder vi vill sätta in för att nå de regionalpolitiska målen, men innan dess vill jag göra några kommentarer till den debatt som förevarit tidigare i dag. Vi ser det som helt

nödvändigt att man har en klart uttalad regionalpolitisk målsättning. Det är nödvändigt därför att företag och organisationer av olika slag, som fattar beslut om investeringar och lokaliseringar, måste veta att från samhällets sida finns en klart uttalad målsättning att ett område skall fortleva och expandera. Annars kommer koncentrationen, som vi har upplevt den under de senaste decennierna, att rulla vidare av bara farten, och även sådant som inte skulle behöva förläggas till stockningsområdena placeras där för säkerhets skull.

Det är också helt nödvändigt att den regionalpolitiska målsättning man bestämmer sig för följs upp med den offentliga sektorns investeringar i vad vi brukar kalla infrastruktur: kommunikationer, bostadsbyggande osv. Om vi skall få möjligheter att nå det mål vi sätter upp för vår regionalpolitik för att få balans är det nödvändigt med en positiv medverkan från näringslivet vid dess beslut om investeringar.

Jag har haft ett intryck av att man resonerat ungefär som så, att det förhållandet att vi har pläderat för en starkare satsning på de områden som i dag framför allt lider brist på sysselsättning, och som lider av befolkningsutflyttningen, skulle betyda att vi inte hade anspråk på att näringslivet skall vara rationellt och effektivt. Man tycks vidare resonera så att effektiviteten skulle vara större i storstadsområdena och i de större samhällena. Det kan knappast vara ett riktigt påstående. Tvärtom finns det många och strålande exempel på effektiva och rationellt bedrivna industriella verksamheter även ute på rena landsbygden. Varje företag, varje organisation har planer på vilka åtgärder de skall vidtaga, vilken målsättning de vill försöka nå upp till, och de försöker bedöma sin situation i förhållande till konkurrenter osv.

I dag har vi som medborgare i det här landet en stor gemensam egendom i den offentliga sektorns investeringar: vägar, skolor, social- och hälsovård osv. Därför tycker jag att det är ganska fantastiskt att man i en debatt 1972 kan, som en jämförelse och som en kritik mot centerns förslag, ta upp den situation som rådde i det här landet på 1800-talet, då man hade överskott på folk. Det har gjorts både i dag och under remissdebatten. Man har frågat: Vad skulle ha inträffat om vi skulle ha tillämpat metoden med befolkningsramar då? I dag är det väl tvärtom – med hänvisning just till att vi har en offentlig sektor av en helt annan omfattning än man hade för ett hundratal år sedan – nödvändigt att utnyttja dessa resurser. Vi kan knappast ha råd att i snabb takt skrota samhällskapital och i samma snabba takt försöka bygga upp motsvarande nya kapital på annat ställe. Förordar man en fortsatt koncentration till storstäder och primära centra måste man också ta ansvaret för den yttersta konsekvensen av den politiken, nämligen att stora delar av landet kommer att tömmas på folk.

Det har kommit fram av debatten i dag och av utskottsbetänkandet att skillnaden i uppfattning i stor utsträckning består i att centern har en högre målsättning än propositionen – till vilken, utöver socialdemokraterna, folkpartister och moderater har anslutit sig. Centerns målsättning är högre framför allt när det gäller skogslänen.

När debatten kommit in på vilka åtgärder som skall vidtagas för att man skall nå det uppsatta målet finner man att det är en svaghet att vi

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

inte har åtgärdsförslagen färdiga. Propositionen hänvisar på åtskilliga ställen till förslag som skall läggas fram under vårriksdagen – dels naturligtvis från inrikesdepartementet, dels från ett antal andra departement, som behandlar frågor av betydelse för den regionalpolitiska utvecklingen. Jag skall bara ta upp några av de åtgärder som vi har föreslagit i vår motion och som det inte råder enighet om i utskottet. Jag vill nämna att på många av de punkter som har diskuterats har skrivningarna blivit sådana att vi inte ansett det nödvändigt att föra fram våra ståndpunkter i reservationer.

En av de frågor där vi reserverat oss är användningen av skatteinstrumentet som ett regionalpolitiskt medel. Inrikesutskottet har sett på industrier som lokaliserats till olika delar av landet, framför allt inom stödområdet, och har därvid funnit att företag som har lokaliserats med hjälp av investeringsfonder och liknande har blivit till stor glädje för respektive bygder. De har haft möjlighet att bygga upp reserver för investeringar, de har produkten färdig, de har marknadsorganisationen klar och de har haft möjlighet att komplettera sysselsättningen i de orter de kommit till. Orterna har haft tillgång till arbetskraft och en samhällsorganisation som inte varit fullt utnyttjad. Vi har funnit det angeläget att på nytt framföra att vi anser att skatteinstrumentet bör användas i regionalpolitiskt syfte. Den socialdemokratiska utskottsmajoriteten har med hänvisning till tidigare riksdagsbeslut avvisat det kravet. Vi har därför fogat reservationen 10 vid utskottsbetänkandet.

Av delvis samma karaktär är reservationen 11, där vi har menat att även speciellt kreditmarknadsutrymme bör tas i anspråk för att medverka i det regionalpolitiska arbetet.

Av liknande karaktär är också reservationen 15 beträffande användande av generella medel inom lokaliseringpolitiken, t. ex. varierande AP-avgift och utjämnande avgifter eller taxor.

Beträffande vissa synpunkter som vi har fört fram har det blivit majoritetsskrivningar i inrikesutskottet. Det gäller t. ex. frågan om utlokalisering av statlig verksamhet. Där konstaterar vi att utöver den etapp som är beslutad men ännu inte fått arbetsmarknadspolitisk effekt, eftersom den inte helt har hunnit genomföras, och den etapp som planeras, är det angeläget att nytillkommande verksamhet alltid prövas med hänsyn till möjligheten av utlokalisering. Även möjligheten att överföra arbetsuppgifter från statlig nivå till länsnivå bör prövas.

Vi ansluter oss till propositionens resonemang om nödvändigheten av att även fortsättningsvis ha en gränsdragning för stödområdena. Utskottet preciserar detta med en karta och en geografisk uppräkningslista som något avviker från propositionens förslag. I sin uppräkningslista av vilka områden det gäller nämner propositionen inte de områden som ligger i Götaland; där nämns bara stödområdena i Norrland och Svealand. Utskottets skrivning och den karta som bifogats visar klart vilka gränser som gäller för det inre och det allmänna stödområdet.

Vi har funnit anledning att också reservera oss beträffande lokaliseringsstödet omfattning och kompensation för speciella kostnader – det är reservationen 16. Vidare har vi fogat reservationen 17 vid betänkandet. Den handlar om förbättring och utbyggnad av kommunikationerna i

enlighet med vårt krav på ett decentraliserat samhälle.

För fullständighetens skull vill jag också nämna reservationen 20, i vilken vi har givit till känna våra synpunkter på transportstödet och stödet till trafiken på Gotland.

Slutligen vill jag understryka ett par saker som jag tycker är bra i propositionen i avsnittet angående åtgärderna. På några ställen talas om nödvändigheten av att statlig och landstingskommunal verksamhet medverkar i den regionalpolitiska inriktning som riksdagen kommer att fastlägga. Problemet har tidigare berörts under dagen. Jag tror det är väldigt angeläget att denna inställning genomsyrar de statliga ämbetsverken och att man också på lokal nivå, i landstingssammanhang, tar hänsyn till regionalpolitiska önskemål.

Jag vill också understryka vad som sägs i propositionen om bostadsplaneringen. Det har ju varit föremål för stark kritik från vår sida att man haft systemet med garanterade ramar för de områden som har varit klart expansiva och i behov av ett stort bostadsbyggande. Man talar nu i propositionen om att systemet inte fungerat meningsfullt och att man räknar med en annan fördelningsform för framtiden, och att till detta skall man återkomma i proposition 1973.

Herr talman! Jag vill sluta med att yrka bifall till reservationerna 3, 4, 5, 9, 10, 11, 15, 16, 17 och 20 vid inrikesutskottets betänkande.

Herr CARLSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag har i motionen nr 1808 yrkat att Sölvesborg och Olofström i Blekinge län ges beteckningen regionala centra i stället för den i propositionen föreslagna beteckningen kommunala centra.

Eftersom inrikesutskottet vid sin behandling av motionen beslutat avstyrka densamma ser jag mig nödsakad ta några minuter av kammarens tid i anspråk för att försöka övertyga om oriktigheten i ifrågavarande beslut. Utskottet kan ursäkta sig med att man yrkat avslag på alla de gentemot propositionen föreslagna ändringarna på ett undantag när, nämligen Skellefteås upphøjelse till primärt centrum, och man har inte velat, eller på grund av tidsbrist inte kunnat, gå i detaljgranskning av förefintliga motioner.

Utskottet säger klart ifrån att man uppfattat propositionen så, att den är i stort baserad på länsstyrelsernas förslag, varför man knappast haft anledning frångå propositionens etikett på de olika orterna. Det må vara hur som helst med detta, men när det gäller Blekinge stämmer det inte alls. Länsstyrelsen har i sitt yttrande sagt att hela länet kan betraktas som ett storstadsalternativ, detta med tanke på att arealen i länet knappast är större än Storstockholmsområdet. Länet har näst efter storstadslänen den största befolkningstätheten i landet med 52 invånare per kvadratkilometer och kommer enligt beräkningarna i Länsplanering 1967 att år 1980 ha 168 400 invånare. År 1970 var invånarantalet ca 154 000. Av befolkningen var omkring 140 000 bosatta i det stadslandskap som utbildats längs länets riks- och länsvägar. Det är således inte så märkvärdigt att länsstyrelsen ansett hela länet vara ett storstadsalternativ.

I propositionen har angivits exempel på vilka funktioner och serviceinrättningar som bör finnas i de olika orterna med hänsyn till den

Nr 145

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vattnen

klassificering som gjorts i propositionen. Jag kan vitsorda att både Sölvesborg och Olofström väl fyller de krav som uppställts för regionala centra.

Således har Sölvesborg en kraftigt expanderande varvsindustri, vars anställda rekryteras både från Blekinge och från Skåne. Det finns en hamn över vilken AB Volvo Olofströmsverken årligen tar in ca 110 000 ton plåt. Nymölla AB på Skånesidan har genom tillbyggnad i höst ökat sin produktion av pappersmassa till 250 000 ton per år. Papyrus AB har nyligen startat sin fabrik i Nymölla för 70 000 ton papper per år. Produkterna går över Sölvesborg. AB Iföverken i Bromölla, också beläget i Skåne, tar in ca 30 000 ton leror årligen, och oljor tar man in över hamnen i en myckenhet av ca 100 000 ton. Detta var något om varvet och hamnen. Givetvis finns det många andra industrier och serviceinrättningar av skilda slag: varuhus, apotek, banker, systembolag, advokatkontor, tingsrätt, lagerhus m. m.

I bilaga 1 till Regionalpolitiskt handlingsprogram, proposition 111, sägs att en omfattande inflyttning skett i Sölvesborg under åren 1968–1970 och att sysselsättningsutvecklingen har varit positiv under perioden 1964–1969, detta trots att yrkesverksamhetsgraden för gifta kvinnor är låg. Beträffande inkomstnivån sägs det i handlingarna att den för Sölvesborg har en hög placering bland föreslagna kommuncentra.

Så kommer jag över till Olofström. Olofström är en av de snabbast expanderande industrierna i landet. AB Volvo-Olofströmsverken sätter sin prägel på samhället, och det företaget har beträffande arbetskraften ett influensområde på ca 5 mil. Nämnas må att företaget är en av Kristianstad läns största arbetsgivare. Enligt bilaga 1 till Regionala handlingsprogrammet, proposition 111, hör Olofström till de 25 procent av landets kommunblock som hade den mest positiva folkmängdsutvecklingen under 1960-talet. Olofström har enligt samma källa den yngsta befolkningen bland kommuncentra, och ca 60 procent av totala antalet sysselsatta finns inom industrin. Jag är emellertid tveksam om riktigheten i de nämnda handlingarna beträffande påståendet att Olofström helt saknar fjärrförbindelser med tåg. Man har tydligen gått händelserna litet i förväg och räknat med att järnvägen Sölvesborg-Olofström-Älmhult skulle vara nedlagd när propositionen offentliggjordes, men så är det inte. Vi har fortfarande järnväg till Älmhult och därmed förbindelse med stambanan.

Jag nämnde att jag anser att även Olofström fyller de av departementschefen uppställda kraven för s. k. regionalt centrum. Jag vill gärna exemplifiera detta mitt påstående. Influensområdet beträffande arbetskraften har jag redan nämnt. Jag vill bara komplettera med påpekandet att omfattande pendling förekommer även från delar av Kronobergs län. Av serviceinrättningarna i Olofström vill jag nämna fyra banker, flera varuhus, systembolag, hotell, apotek, tierläkarstation, vårdcentrum, advokatkontor och inom fritidssektorn idrottsplatser, simhall, ishockeyhall, skidbackar, tennisbanor, för att ta några exempel.

Utskottet har i sin motivering för avslag på motionen angivit att Olofström och Sölvesborg ligger nära Karlshamn, som är ett regionalt centrum, och Kristianstad, som är ett s. k. primärt centrum. Man har

angivit att avståndet till Karlshamn är allenast 3 mil. Det är riktigt. Men det kan knappast tas som intäkt för ett avslag när man samtidigt accepterat att Hässleholm och Kristianstad betecknats som primära centra trots att avståndet mellan de städerna är allenast 3 mil. För övrigt är det 3 mil även mellan Karlshamn och Ronneby, respektive mellan Ronneby och Karlskrona. Jag kan förstå att utskottet haft svårt att finna en bärande motivering för ett avslag på motionen, och den man stannat för är icke relevant.

Jag förutsätter att jag med de nämnda exemplen lyckats bevisa riktigheten i mitt påstående att såväl Sölvesborg som Olofström borde ha betecknats som regionala centra.

Jag förstår också att det är hopplöst att kämpa mot ett enigt utskottsbetänkande, men därest inrikesministern ville ägna tid åt att sätta sig in i denna för berörda områden så viktiga delfråga, är jag övertygad om att ändring kommer till stånd. Vågar jag hoppas på att så sker? I annat fall måste jag nog återkomma till saken i annat sammanhang, ty det kan inte vara rättvist att klassificera orterna på sätt som skett. Det kan snarare verka deprimerande för befolkningen i de berörda orterna att de åsatts felaktig etikett.

Jag har, herr talman, inget yrkande men när en förhoppning om att inrikesministern, innan slutgiltigt besked utgår till länsstyrelsen och övriga myndigheter, omprövar beteckningen kommunala centra för Sölvesborg och Olofström och ger orterna den beteckning de rätteligen bör ha, nämligen regionala centra.

Herr STRINDBERG (m):

Herr talman! Det har redan ordats ganska mycket i den här debatten, och jag skall därför begränsa mitt anförande. Jag vill dock göra några rent principiella kommentarer till handläggningen av detta viktiga ärende.

Den kritik som jag avser att framföra riktar sig inte mot arbetet i utskotten, där såväl ledamöter som sekretariat gjort en imponerande insats för att söka klara den alltför stora arbetsbelastning som snabbbehandlingen av detta ärende inneburit. Nej, min kritik riktar sig mot regeringen, som så sent under höstriksdagen framlägger en proposition av den omfattning och betydelse som proposition 111 har. Ett sådant förfaringsätt innebär en nonchalans mot riksdagens ledamöter, främst då inom oppositionen. Vi har berättigade krav på att få rimlig tid till vårt förfogande för att kunna sätta oss in i oss förelagda ärenden. Det gäller såväl tid för studium av propositioner som erforderlig tid för att bedriva ett väl underbyggt utskottsarbete. Den tiden har tyvärr inte stått oss till buds i detta sammanhang.

Det torde, herr talman, vid det här laget vara en offentlig hemlighet att vissa utskott på grund av tidsnöd tvingas sammanträda under pågående plenum. Det har skett under olika former såväl i år som under föregående år. Oavsett om utskott sammanträtt med s. k. informella överläggningar eller om det skett mera formellt, så har dessa utskott på grund av sin stora arbetsbelastning ej kunnat följa riksdagsstadgans 26 § enligt vilken utskott ej får sammanträda under pågående kammarplenum.

Detta kan ju inte vara riktigt. Det är ju dessutom så att vi riksdagsmän

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

har ett visst intresse för politik och därför gärna vill följa viktiga överläggningar i kammaren. Att en riksdagsman har politiska intressen utöver de frågor som för tillfället är aktuella i utskotten torde av de flesta uppfattas som ganska naturligt och även önskvärt. Allt utskottsarbete måste därför bedrivas med beaktande av detta, men det förutsätter att regeringen lägger sina propositioner i så god tid att utskotten bereds möjlighet att klara sitt arbete utan åsidosättande av riksdagsstadgans 26 §. Det kan för övrigt starkt ifrågasättas om beslut fattade av utskott under pågående plenum i kammaren tillkommit i laga ordning.

Jag tillät mig i förra veckan att i utskottet reagera mot att arbetet fortsattes trots att en viktig debatt började i kammaren. Under återopande av nämnda paragraf i riksdagsstadgan tillät jag mig lämna utskottet. Det var från min sida ett understrykande av moderata samlingspartiets krav på ett uppskov med detta ärendes behandling till vårriksdagen och framför allt ett bestämt avståndstagande från en arbetsordning som innebär att riksdagen i år liksom tidigare får en anhopning av stora och betydelsefulla ärenden under höstriksdagens sista tid. De långa debatter som exempelvis denna vecka pågått och pågår här i kammaren har ju observerats i pressen, och från många håll har man med en viss – och förvisso välbefogad – förundran sett på det arbete som sker i detta hus, där vi på en vecka avverkat ett flertal mycket stora och betydelsefulla frågor.

Att jag i kammaren tar upp denna fråga beror på att jag tycker att det parti, som i så många sammanhang talar om medinflytande, borde lägga sig vinn om att ge riksdagens ledamöter möjlighet till ett medinflytande på riksdagsfrågornas behandling – ett medinflytande som kan baseras på genomtänkta ställningstaganden och inte en snabbbehandling av såväl propositioner som motioner. Detta bör dessutom ske utan att någon skall tvingas bryta mot gällande regler för riksdagsarbetet. Denna princip måste gälla alla frågor – stora som små. Brott mot en sådan princip blir naturligtvis aldeles speciellt betänkligt när det gäller att på alltför kort tid tvingas till ställningstaganden i stora frågor som är av avgörande betydelse för den framtida samhällsutvecklingen. Situationen kan knappast heller upplevas som tillfredsställande av alla de ledamöter av denna kammare som har sina namn under det 50-tal motioner som exempelvis inrikesutskottet haft att behandla. De måste rimligtvis anse sig ha berättigade krav på att alla förslag skall hinna övervägas lika noggrant oavsett om de läggs på våren eller under höstriksdagens slutskede. Med detta vill jag inte ha sagt att utskottet inte lagt sig vinn om att göra ett bra arbete, men nog hade det varit värdefullt med längre tid till förfogande.

Herr talman! Kammaren arbetar nu under tidspress, men jag har ändå ansett det nödvändigt att framföra dessa synpunkter då de intimt hänger samman med riksdagens arbetsformer. Arbetssituationen i riksdagen under denna sista vecka visar med all önskvärd tydlighet att moderata samlingspartiets krav på uppskov med behandlingen av propositionen 111 är mycket starkt underbyggt. Jag ber därför att få yrka bifall i första hand till det uppskovsyrkande som är framfört i reservationen 1 vid inrikesutskottets betänkande nr 28.

Ytterligare ett par kommentarer – mycket korta, herr talman!

Ett område som har livligt diskuterats i samband med propositionen 111 – och där det tycks råda en ganska stor förvirring – är frågan om de befolkningsramar som skall gälla i framtiden, närmast då 1980. Vi rör oss här verkligen på ett område där det är nödvändigt att det blir klart utsagt att det gäller prognoser och ytterst osäkra sådana. I moderata samlingspartiets partimotion 1806 står det formulerat på följande sätt: "Befolkningsramar och befolkningstal kan vara lämpliga att ha som riktmärke för handlandet, men de för inte i och för sig närmare de regionalpolitiska målen." Detta är en realistisk bedömning.

Vi är väl alla medvetna om att den bedömningen delas av de flesta, dock inte av centerpartiet som gör en stor sak av befolkningstalen år 1980. Jag har ju ingenting emot centerns målsättning som sådan, men jag betraktar de av centerpartiet preciserade befolkningstalen som önsketänkande, ungefär som när våra barn så här veckan före jul gör en orealistisk bedömning av föräldrarnas ekonomiska situation och kommer med orealistiska önskelistor. Man måste ju ändå ställa sig frågan: Hur skall vi kunna klara problemet med att inte bara vända eller sätta stopp för den negativa befolkningsutvecklingen i skogslänen utan t. o. m 1980 – alltså om åtta år – ha åstadkommit en befolkningsökning på i runt tal 100 000 människor i dessa områden? Målsättningen som sådan vill jag som sagt ställa mig bakom, men jag anser inte att det är en realistisk politik. Personligen vill jag gärna ha de politiska medlen för att nå målet mera konkret fixerat innan jag kan ansluta mig till en sådan politik, den må sedan vara aldrig så gångbar i den politiska verksamheten utanför detta hus.

De uppsatta befolkningstalen får som sagt betraktas som riktmärken, och dessa riktmärken skall ligga inom rimliga gränser. Genom en näringsvänlig politik och generellt verkande åtgärder i kombination med speciella stödåtgärder inom framför allt skogslänen måste vi försöka nå de uppsatta målen och inrikta vår planering och utbyggnad av samhällets service på olika områden på sådant sätt att ingen del av landet får känna sig eftersatt eller bortglömd.

Det har här uttryckts förvåning – jag tror det var herr Stridsman som gjorde det – över att vi accepterar ortsklassificeringen, och därför kan det vara angeläget att ytterligare understryka att vi inom moderata samlingspartiet inte ser ortsklassificeringen som något en gång för alla definitivt. Det får inte bli någon fastlåsning utan tvärtom en fortlöpande anpassning till samhällsutvecklingen.

Vid samhälleliga satsningar måste dessutom alltid beaktas de mindre orternas och glesbygdernas berättigade krav på sysselsättningstillfällen och närhet till god samhällsservice.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till de reservationer vid inrikesutskottets betänkande nr 28 som har undertecknats av moderata samlingspartiets representanter i utskottet herrar Nordgren och Oskarson.

Herr JOHANSSON i Simrishamn (s):

Herr talman! I detta mitt inlägg skall jag med hänsyn till den sena

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling och hushållning med mark och vatten

tidpunkten begränsa mig till att beröra den del i utskottets betänkande som upptar kommunikationerna och reservationerna i anslutning därtill.

Kommunikations- och transportsektorn utgör viktiga medel och förutsättningar för att nå de regionalpolitiska målen. Genom en väl utvecklad trafikplanering skapas förutsättningar att få till stånd den nödvändiga samordningen mellan trafikpolitiska åtgärder och den lokaliseringpolitiska målsättningen. Detta har också framgått av de debatter vi har haft här i riksdagen. Vi har under denna riksdagsperiod i överläggningar vid flera tillfällen fått dessa frågor belysta. Jag finner därför ingen anledning att nu i mitt inlägg ta upp någon argumentering, utan jag hänvisar till vad som anförts i debatterna och till de beslut som fattats.

Mot bakgrund av den betydelse som kommunikationerna har är det helt naturligt att en rad utredningar och statliga insatser på transportområdet sker i nära kontakt med samhällsplaneringen i stort, särskilt då med beaktande av de regionalpolitiska, arbetsmarknadspolitiska och näringspolitiska målen. En av de utredningar som har nära samband med regionalpolitiken är den regionala trafikplanering, som tillsattes 1970 och som har till uppgift att utarbeta riktlinjer för alla trafikförsörjningsplaner. Med utgångspunkt från erfarenheterna i de två försökslän där det har bedrivits försöksverksamhet har det uppdragits åt länsstyrelserna att i en första etapp göra en inventering och kartläggning av trafikbehoven och av de trafikalstrande faktorerna inom länet.

Den andra etappen är tidsbestämd till 1974. Då skall länsstyrelserna avlämna förslag till en trafikförsörjningsplan för länet utifrån de förutsättningar och behov som länet har. Planeringen förutsätts bli samordnad med kommunala trafikplaneringsarbeten. Målsättningen är en tillfredsställande transportförsörjning till lägsta möjliga kostnad. Utredningen omfattar samtliga sektorer inom kommunikationerna. I detta ingår även vägplaneringen, flyg, hamnar och järnväg.

Den nyligen tillsatta utredningen med uppdrag att utreda olika trafikpolitiska frågor har i sina direktiv bl. a. fått till uppgift att utveckla förslag till handlingsnormer och överväga åtgärder som på ett verksamt sätt kan bidra till en samhällsekonomiskt riktig utveckling av transportsektorn. Utredningen skall även pröva frågorna från bl. a. regionalpolitiska aspekter. Bussbidragsutredningen har avlämnat sitt förslag under hösten, och i propositionen aviseras ett förslag till vårriksdagen.

Jag övergår därefter till att i all korthet beröra de fyra reservationer, nr 17, 18, 19 och 20, som är fogade till utskottets betänkande.

Reservationen nr 17 beträffande inriktningen på trafikpolitiken är undertecknad av centerpartiets ledamöter i utskottet. Reservanterna anser att trafikpolitiken skall inriktas på ett decentraliserat samhälle och att kommunikationerna snabbt bör upprustas i områden där trafikförsörjningen är otillfredsställande. Reservanterna uttalar vidare att stödet till trafikväsendet bör baseras på samhällsekonomiska bedömningar.

Inom utskottsmajoriteten anser vi att den inriktning trafikpolitiken har och det utredningsarbete som pågår fyller de krav som reservanterna ställer. Det är inte heller möjligt att utifrån så allmänna formuleringar

som reservanterna anför göra konkreta ställningstaganden i denna fråga.

Reservationen nr 18 beträffande tilläggsdirektiv till den trafikpolitiska utredningen är avlämnad av folkpartiet och moderata samlingspartiet. Med hänvisning till vad jag tidigare anført i min inledning om pågående utredningar vilka omfattar hela transportområdet vill jag framhålla att vi i utskottsmajoriteten inte finner det motiverat med några tilläggsdirektiv till den återopade utredningen. Reservanternas krav är redan tillgodosedda på denna punkt.

Reservationen nr 19 beträffande utveckling av vägnät och järnvägsnät samt taxefrågor vid järnvägstrafik är undertecknad av oss socialdemokrater i utskottet. I denna fråga har vi i reservationen hänvisat till redovisning av pågående och planerat utredningsarbete. För övrigt vill jag fästa uppmärksamheten på att riksdagen så sent som den 29 november i år i samband med trafikutskottets betänkande nr 18 behandlat och tagit ställning till denna fråga i dess helhet. Utskottsmajoritetens skrivning på denna punkt är delar av reservationen nr 1 i nämnda utskottsbetänkande. Jag finner därför ingen anledning att för min del här anföra något ytterligare i denna fråga.

Reservationen nr 20 angående det regionalpolitiska transportstödet och transportstödet till Gotland är undertecknad av de borgerliga ledamöterna i utskottet. I reservationen anföres att det finns goda skäl att på olika punkter införa generösare regler för transportstödet. Vi i utskottsmajoriteten bedömer transportstödet som en värdefull förstärkning av de tidigare regionalpolitiska medlen men finner med hänsyn till att försöksperioden utlöper med innevarande budgetår och att proposition i frågan är aviserad till 1973 års vårriksdag samt att utvärdering av erfarenheten av försöksperioden för närvarande pågår i kommunikationsdepartementet, att bättre underlag för bedömning av frågan föreligger, när proposition avlämnats.

Vad beträffar transportstödet till Gotland vill jag erinra om att riksdagen tidigare i år har avslagit motionsyrkanden i samma syfte, nämligen i samband med behandlingen av trafikutskottets betänkande nr 5.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationerna 7, 12, 13 och 19 vid inrikesutskottets betänkande samt i övrigt till utskottets hemställan.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen till morgondagens sammanträde.

§ 2 Anmäldes och bordlades skatteutskottets betänkande nr 68 angående uppskov med behandlingen av visst ärende.

§ 3 Kammaren åtskildes kl. 1.05.

In fidem
BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert

Nr 145

Fredagen den
15 december 1972

Regional utveckling
och hushållning
med mark och vat-
ten